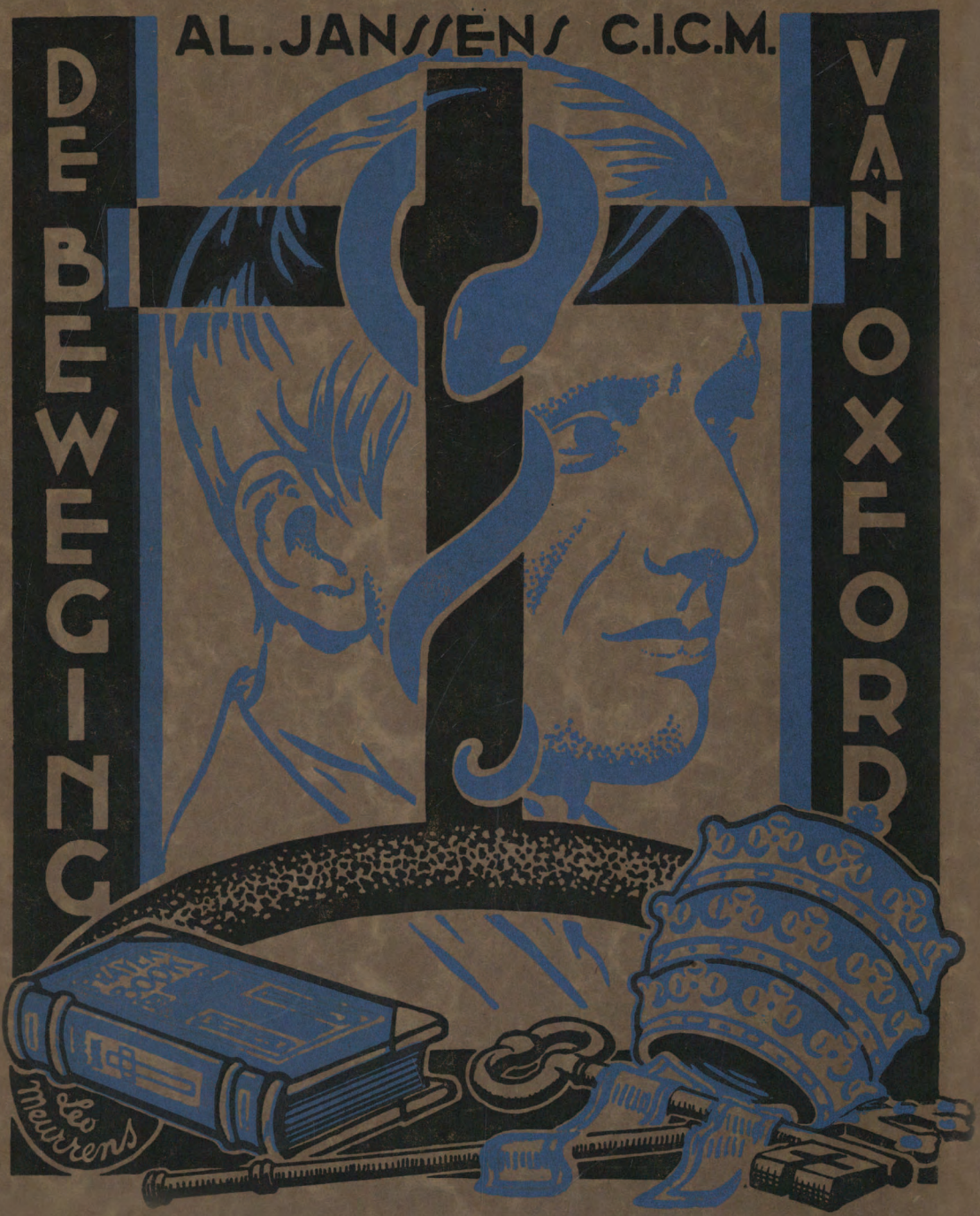
AL. JANSSENS C.I.C.M.
DE BEWEGING VAN OXFORD
Leo Meurrens

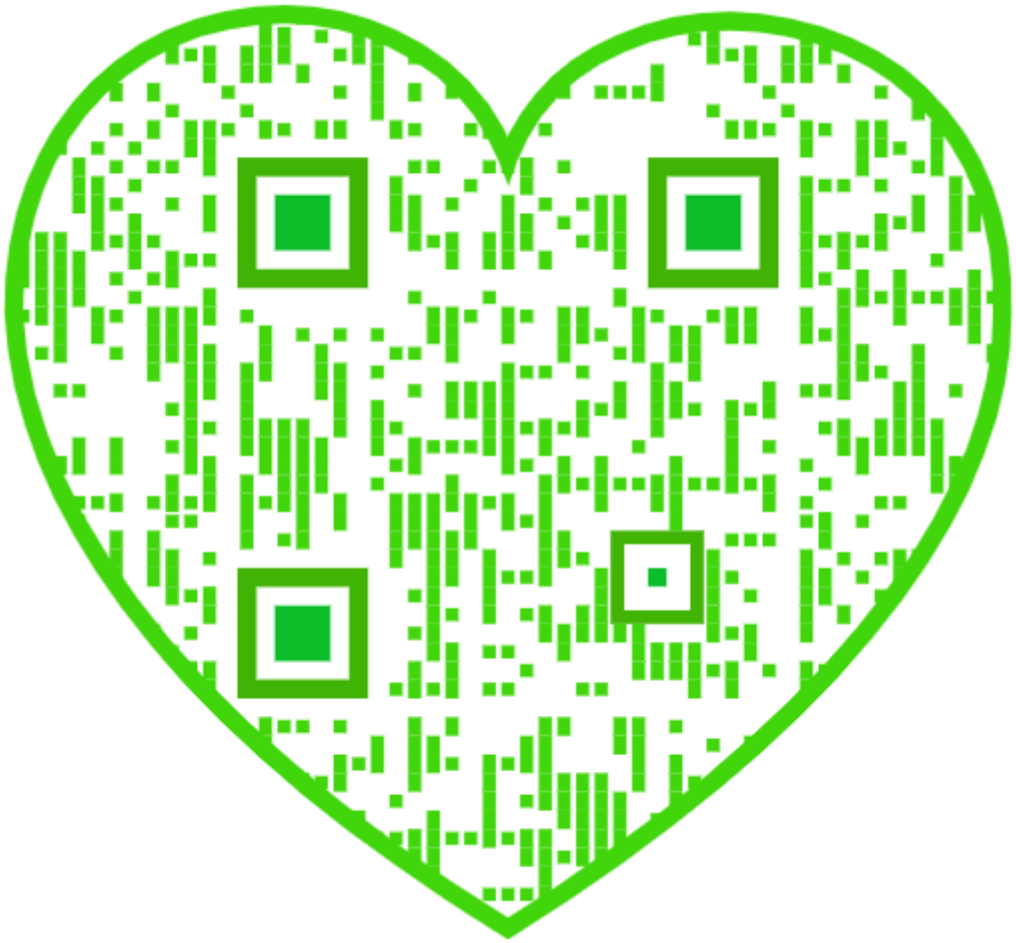

DE BEWEGING VAN OXFORD

Davidsfonds

KEURBOEKEN Nr 4

1930

Al. JANSSENS

Missionaris van Scheut

De Beweging van Oxford

Met bandversiering van LEO MEURRENS

Dit boek werd voor rekening van het Davidsfonds gedrukt op de persen Van „Excelsior", Brugge, in Juli 1930, met een oplage van 11.000 exemplaren.

IMPRIMI POTEST :
5 Aprilis 1930.
J. RUTTEN, Sup. Gen. C. I. C. M

NIHIL OBSTAT :
Mechliniae, 3 Maii 1930.
J. NAULAERTS
Can. Libr. Cens.

IMPRIMATUR :
Mechliniae, 3 Maii 1930.
F. TESSENS
Vic. Gen.

I.

Het Begin van de Beweging

De Beweging van Oxford werd ingezet met een sermoen van John Keble te Oxford, op 14 Juli 1833, over de apostasie der Engelsche natie. De predikant was een Anglicaansche pastoor van den buiten, die eenige jaren voorheen al de hoogste onderscheidingen van de hoogeschool had gewonnen, sedertdien een gedichtenbundel had uitgegeven, maar in niets geleek op een partijleider en buiten de hoogeschoolkringen zoo goed als onbekend was.

Hij beweerde dat de Engelsche natie een aanslag gepleegd had op de Kerk en in opstand was gekomen tegen de heerschappij van God.

Was het dan zoo erg gesteld met de Engelsche Kerk, dat een harer meest toegewijde zonen de alarmklok moest luiden ?

Bemoedigend was de toestand stellig niet. Sedert de Fransche Omwenteling hadden de Anglicaansche geestelijken het lot hunner Kerk te nauw verbonden met de doeleinden en de kansen der reactionaire Tory-partij, waartegen de massa van het volk, onder den drang der liberale ideeën, nu met kracht loskwam. In 1829 had de Tory-regeering de katholieke emancipatie-wet moeten doordrijven, uit vrees voor liberale agitatie en Ierschen opstand. Dat werd door de Anglicaansche geestelijken gebrandmerkt als een verraad tegen hun Kerk. Na hardnekkigen strijd was in

1833 een **Whig**-regeering, gesteund door liberalen, katholieken en **Dissenters**, aan 't roer gekomen, feitelijk een anti-Anglicaansche coalitie. De Eerste Minister, Lord Grey, drukte de bisschoppen op 't hart dat de tijd gekomen was « om hun huis in orde te brengen ». De woede van het volk steeg zoo hoog, dat de bisschoppen zich nog ternauwernood in de straat konden wagen ; in Bristol werd het bisschoppelijk paleis in brand gestoken. Voor de Eerste Kamer (**House of Lords**) werd een wetsvoorstel behandeld, dat de helft der Iersche bisdommen afschafte.

Velen hadden den indruk dat de nieuwe regeering den oorlog had verklaard aan de Engelsche Staatskerk, en men begon te vreezen dat de dagen van het **Establishment** geteld waren. De bisschoppen waren nog meer verstomd dan beangstigd door de vijandelijke houding van het volk, — als menschen die ontwaken uit een droom en almeteens hun dierbaarst bezit in gevaar weten. Zij wisten niet goed wat zij tot hun verdediging zouden aanvoeren, of waar nog een toevlucht kon gevonden.

De Engelsche Kerk stond niet alleen bloot aan de aanvallen van buiten. Haar levenskrachten waren gesloopt. Sedert de Omwenteling van 1688 had zij zelfs den schijn van onafhankelijkheid verloren. Zij was een Staatsorganisme geworden, belast — onder toezicht van den Staat — met de zorg voor godsdienst en zedelijkheid ; haar bisschoppen werden door de Kroon genoemd, haar wetten en dogma's door het Parlement vastgesteld, haar geschillen door seculiere gerechtshoven beslist. Haar clergymen waren meestal wereldsch-gezind, hadden geen theologie en hielden niet van dogma. De kerken waren van Maandag tot Zaterdag gesloten, en 's Zondags was er gewoonlijk een enkele dienst, bestaand uit psalmgezang en sermoen. Het Avondmaal werd zelden gevierd, hoogstens drie of vier

maal in 't jaar. Door het stelsel der betalende plaatsen, waren de onderste lagen van de bevolking uit de Anglicaansche tempels gesloten, zoodat feitelijk het Anglicanisme de godsdienst was geworden van een welgedane burgerij.

Te vergeefs hadden de Evangelicals beproefd om het godsdienstig leven herop te wekken in de Engelsche Kerk. Zij waren slechts een minderheid te midden van een sluimerende gemeenschap. En hun gloriedagen waren voorbij. Hun sermoenen over «vrije genade» en «volledige verlossing door het geloof » begonnen hol te klinken ; hoe gloedvol ook, hun beloften van zondenvergeving, hun uitnoodigingen tot berouw, raakten nooit heen over den eersten stap van het christelijk leven. Zij bleken onbekwaam om het christelijk karakter verder op te bouwen. De leemten van hun theologisch stelsel, — een verzacht Calvinisme — kwamen te duidelijk aan den dag.

Een reactie was dus te verwachten. De tijd was rijp voor gewetensonderzoek en voor een waardeoordeel over de beginselen.

Eenige der invloedrijkste Oxford-mannen, leiders van Oriel College, begonnen scherpe kritiek te oefenen op de gewone Anglicaansche stellingen. Whately beweerde dat ieder voor zichzelf, in het licht der rede, moest beslissen of en wat hij zou gelooven ; dat men het gezag van bijbel, overlevering en Kerk niet langer boven dat der rede mocht verkiezen. Arnold, die tot dezelfde school behoorde, meende dat de Kerk niets anders was dan de gemeenschap der «christenen». Hoe de afzonderlijke kerkgemeenten bestuurd werden, hetzij door bisschoppen, hetzij door ouderlingen, en wie de zoogenaamde sacramenten zou bedienen, waren onbelangrijke vraagstukken. Stilaan groeide in Oxford een liberaal-theologische groepeering rond Whate-

ly en Arnold, afbrekers van conventioneele meeningen, die 't niet onaangenaam vonden de afgesleten orthodoxie van de oude **High Church** even te doen opschrikken en den draak te steken met de geestdrift en de gevoeligheid van de **Evangelicals.** Maar deze vooruitstrevende denkers konden geen ander redmiddel ontdekken voor het kwijnende Anglicanisme, dan een verbond met al de afgescheurde sekten, zoodat een groote nationale Kerk zou ontstaan met een minimum van dogma en een maximum van vrijheid. De uitkomst van dit plan kon niets anders wezen dan een nieuwe godsdienstvorm, zonder eenigen schakel met het historische christendom.

Toch bleef er nog iets over van de oude, onder de dynastie der **Stuarts** overheerschende, richting der **Caroline Divines** (1), die, alhoewel streng verzet aanteekenend tegen Rome en haar « misbruiken » , zooveel mogelijk de katholieke ideeën en vormen zochten te bewaren. In eenige familiën werd de katholiciseerende overlevering der **Nonjurors** (2) trouw bewaard. Hugh James Rose b. v., die later een groot aandeel zou nemen in de eerste werking van de Oxford-Beweging, was een achterkleinzoon van Alexander Rose, bisschop van Edinburgh, een der om zijn getrouwheid aan de dynastie der Stuarts uitgestooten **Non-jurors.** In 1826 predikte Hugh James Rose voor de hoogeschool van Cambridge, waar hij zijn graden had gewonnen, vier sermoenen over het ambt der geestelijken **(The Commission of the Clergy).** Men vindt er al de leidende ideeën die later, met meer bijval, door de **Tractarians** zouden verspreid worden : Christus heeft een zichtbare Kerk gesticht wier gezagvoerders van Hem door de apostelen afstammen. Alleen wegens deze ononderbroken opeenvolging kan een geestelijke optreden, zegenen en zon-

den vergeven, als een gevolmachtigde van God. Met recht heeft Newman in hem een der voorloopers herkend « die, wanneer de harten aan 't zinken waren, ons noodigde om de gave, die in ons was, herop te wekken en onze toevlucht te nemen tot onze ware Moeder », de Kerk van Christus (*).

Even trouw was de overlevering der Non-jurors gewaardeerd door John Keble, den eigenlijken vader van de Oxford-Beweging. Zijn gedichtenbundel **The Christian Year**, eerst verschenen in 1827, en met een totale oplage van meer dan honderdduizend exemplaren binnen de vijf en twintig volgende jaren, is een der groote boeken van de Engelsche literatuur. Keble zong, in fijn-gebouwde, kalm-klassieke en beeldenrijke verzen, over Gods overvloeiende barmhartigheid en liefde, in een tijd dat de piëtistische predikanten op de Anglicaansche leerstoelen het « vreeselijk raadsbesluit » van God verkondigden ; over de martelaren en de Heiligen van de primitieve Kerk, alsof de Anglicanen er mee in volle gemeenschap waren ; over Christus' tegenwoordigheid in de Eucharistie, alsof zijn geloofsbroeders er aan geloofden. De geestdrift waarmee deze poëzie begroet werd, was een degelijk bewijs van de stille kracht der katholiciseerende ideeën die nog in menige kringen half-bewust bleven voortleven.

Maar geleerde sermoenen en roerende gedichten waren niet bij machte om de Engelsche Kerk uit haar sluimer te wekken en haar zware kwalen te genezen. De gewone hulpmiddelen waren hier niet toereikend. Keble overigens had niet de gaven van een partijleider ; hij leefde te veel teruggetrokken, te ver van de roerige steden waar de oorlogen rond ideeën worden uitgevochten. Eerst door zijn invloed op Froude, het wonderkind der Beweging van Oxford, zou Keble's gezag gevestigd worden.

Richard Hurrell Froude werd geboren in 1803. Zijn

vader, aartsdiaken van Totnes, bracht hem op in de ideeën der High Church en zond hem naar de hoogeschool van Oxford. Richard werd ontvangen in Oriel College, won een « dubbele tweede klas » in de klassieken en in de wiskunde, werd onder de fellows (') van zijn college opgenomen (1826) en even later onder de tutors (*). Een kwijnende ziekte noopte hem sedert 1831 het meeste van zijn tijd door te brengen in de zonnige landen van het Zuiden. In 1832-1833, werd hij op een dezer reizen vergezeld door Newman. Hij stierf in Dartington, zijn geboorteplaats, op 28 Februari 1836.

Al werd zijn leven zoo vroeg afgesneden, nog vóór de Beweging van Oxford op haar hoogtepunt was gekomen, Froude is in de eerste jaren van edelen strijd de ziel en de stuwkracht geweest, iets als een krachtcentrale, aanvurend en versterkend alwie zich inspande om de Engelsche Kerk te doen herrijzen uit haar asch. Hij was slank van gestalte, schoon als een Grieksche held ; geestdrift blonk uit zijn klare, fiere oogen. Moedig daarbij, oorspronkelijk en soms geniaal in zijn denken, met veel aanleg voor levendig dispuut. Maar boven alles rechtzinnig, vol eerbied voor alles wat eerbied waard is, vol onzeggelijk misprijzen ten overstaan van oppervlakkigheid en ronkende woorden, een dichter, een wetenschapsmensch en een heilige in den dop. Uit Keble, met wien hij in 1823 eenige maanden doorbracht en dien hij vereerde als een levenden Kerkvader, had hij letterlijk alles uitgeperst : beginselen, overtuiging, regels van zedenleer, hoop en vrees, alles wat een wijze leermeester kan meedeelen aan den meest ontvankelijken leerling. In den dagelijkschen omgang met den begaafden pastoor van te lande, had hij zijn geweldige natuur leeren bedwingen en zijn godsdienstovertuiging gestaald. Zijn manier om over alles dóór te denken, om theoretische

beginselen door te voeren tot hun logische en practische gevolgtrekking verplichtten Keble tot meer klaarheid en verscherpten beider katholieke sympathieën. Maar terwijl de vreedzame, rustige natuur van Keble meer voelde voor beschouwing en wel eenigszins terugschrikte voor het gewoel van den strijd, bezat Froude in buitengewone mate de gaven van den agitator. Heetgebakerd, uitdagend van aard, was 't hem een hoog genot tegen den stroom in te varen en gevaarlijke golven den kop te bieden. Hij wist heel duidelijk wat hij vóórhad : eerst in de hoogeschool van Oxford, toenmaals het hart van het Anglicanisme, en verder over heel het land, de leer der « Apostolische Kerk » te doen zegevieren.

Froude's stellingen waren altijd 'n tikje extremistisch, hij sprak met het geweld, soms met de overdrijvingen van een hervormer. Voor hem waren de vaders van het Protestantisme eenvoudig deugnieten, die den brandstapel hadden verdiend. Wat de Anglicanen daartegen ook inbrachten, Rome was op de meeste punten, zoowel van beginsel als van practijk, in 't gelijk gesteld. Het misprijzen der Engelschen voor Rome en de middeleeuwen steunde enkel op onwetendheid en vooroordeel. « Laat ons de waarheid zeggen en den duivel beschamen. Wij moeten een nationale Kerk opgeven en een echte Kerk hebben ». « Het beste wat wij kunnen doen is onze Kerk zoo spoedig mogelijk te denationaliseeren ». Men kan zich inbeelden wat al ontstemming en ergernis zulke taal in Oxford teweegbracht, in een tijdperk toen alle beschaafde menschen het daarginds nog eens waren over enkele eerste principen, als b.v. dat Rome gelijkstond met den Antichrist en dat de tijdrekening der beschaafde wereld begon met Erasmus en Cranmer.

Zulke hevige uitvallen had men in een gewonen fellow

van Oxford nooit geduld. Maar dat was alles zóó diepgemeend bij den ridderlijken Froude, werd met zóóveel gezonden humor gezegd, dat wie rond hem stonden, begonnen na te denken, half-verbluft en half-gewonnen door zijn meeslepende overtuiging.

De oudere mannen fronsten de wenkbrauwen. Wie had ooit de weerga van zulke taal gehoord ? Was het mogelijk in een verlichten tijd de middeleeuwen terug te wenschen, met heiligen en monniken, relikwieën en bedevaarten? Weldra werd gefluisterd dat Froude een «Romanizer» was, dat hij wenschte de « popery » weer in te voeren. Deze beschuldiging hield geen steek. Froude wilde rechtvaardig zijn tegenover Rome, omdat hij wist dat Rome door zijn tijdgenooten belogen en belasterd werd. Hij dacht er zelfs niet aan Roomsch-katholiek te worden. Zijn ideaal was noch de Roomsche Kerk, noch een vereeniging der Kerken, maar een van den Staat onafhankelijke, vrije Engelsche Kerk, de plaatselijke vertegenwoordigster van de historische Christikerk, gezuiverd van bijgeloof en misbruiken, getrouw aan al de geloofspunten, aan de liturgische en devotioneele schatten, aan de tucht en de grondwet van het verleden. Hij streefde naar een contra-reformatie van het Anglicanisme dat, zoo het leven wilde, op zijn stappen moest terugkeeren en weder opbouwen wat de Hervorming der zestiende eeuw had vernield.

Froude was er de man niet naar om zich gelegen te laten aan wat de « welgevoede aristocraten » over hem zegden. Alleen het diep godsdienstig verval van de Engelsche Kerk had zijn ziel doen schreien, heel zijn wezen stond gespannen, al zijn krachten waren verpand aan het katholiciseeren van het Anglicanisme, omdat er — naar zijn oordeel — geen ander middel bestond tot de heropwekking van den godsdienst.

Doch, al was hij nog zoo mild begaafd, Froude was wellicht te voortvarend en te onbesuisd om een ideeënbeweging tegelijk wortel te doen schieten, te richten en te kanaliseeren. Hij was eerder de ridder zonder vaar of vrees, die op den vijand losstormt, dan de vèr-ziende aanvoerder, die een leger uit den grond toovert en, naar een breed-opgezet plan, de eene stelling na de andere verovert. Acht jaren heeft hij voor de Beweging van Oxford, met een weergaloozen moed, geleden en gevochten ; hij heeft er het offer van zijn jeugdig leven aan gebracht. Maar zijn echtste glorietitel is : dat hij Newman voor de ideeën van Keble heeft gewonnen ; dat hij een reuzenkracht — zooals er slechts met lange tusschenpoozen één in de menschelijke geschiedenis opdaagt — heeft ingespannen om den droom van Keble in werkelijkheid om te zetten.

« Kent gij de geschiedenis », schreef hij in 't aanschijn van den dood, « van den moordenaar, die in zijn leven één goede daad had gesteld ? Wel, als iemand me ooit zou vragen welke goede daad ik ooit gedaan heb, zou ik antwoorden dat ik Keble en Newman bij elkaar heb gebracht ».

Door zijn opvoeding en zijn verleden stond Newman inderdaad ver van Keble. Hij werd geboren in Old Broad Street, Londen, op 21 Februari 1801, en gedoopt in de (Anglicaansche) kerk van St. Benet Fink op 8 April van hetzelfde jaar. Zijn vader was afkomstig uit Cambridgeshire, zijn moeder stamde uit een Fransche Hugenotenfamilie, die ten gevolge der opheffing van het Edikt van Nantes Frankrijk had verlaten. In zijn kinderjaren was hij een gretige bijbellezer en kende den (Anglicaanschen) catechismus vanbuiten. Maar hij bezat geen bewuste godsdienstige overtuiging vóór zijn vijftiende jaar. Op 1 Mei 1808 werd

hij naar een school te Ealing gezonden, en verbleef er tot op 't einde van 1816. Hij legde er veel ijver aan den dag, gebruikte zijn speeltijden grootendeels voor het lezen van allerhande boeken en voor eindelooze letterkundige oefeningen in proza en verzen. Voor de luidruchtige spelen zijner jonge kameraden voelde hij weinig. In 't laatste halfjaar van zijn schoolleven kwam hij onder den invloed van een zijner leeraars, Walter Mayers, gaf zich gewonnen voor de leer der Evangelicals, maakte de Calvinistische « bekeering » door, en overtuigde zich dat hij gerechtvaardigd was door zijn geloof en uitverkoren tot het eeuwig geluk. De realiteit van deze bekeering heeft hij, heel zijn leven dóór, volgehouden, hoewel hij later erkende dat niemand met zekerheid kan weten of hij in staat van genade is en of hij tot het eind zal volharden. De Evangelicals hadden zeer strenge begrippen in verband met wereldsche genoegens, als dansen en theaterbezoek. Newman's gezond oordeel hield hem terug van elke oordeelvelling over de menschen, die zich zulke genoegens niet ontzeggen. Maar voor zichzelf besloot hij niet naar danspartijen te gaan en zoo weinig mogelijk de theaters te bezoeken. Evenmin was hij te vinden voor een pharizeesche opvatting der sabbatheiliging.

In Juni 1817 ging hij naar Trinity College, Oxford, overwerkte zich en slaagde niet in het eindexamen voor de « honours » (1820), maar twee jaar nadien verwierf hij schitterend de meest-omstreden eereplaats van de hoogeschool, een fellowship in Oriel College.

Van 1822 tot 1825 was hij in nauwe betrekking met Dr Hawkins, vicar van St. Mary, Oxford. Hawkins was de eerste, die hem leerde zijn woorden te wegen en voorzichtig te zijn in alles wat hij beweerde. Verder werd hij nog op velerlei wijze door dezen geestrijken man beïnvloed :

een boek, hem door Hawkins aanbevolen, bracht hem er toe de specifiek-Calvinistische stellingen op te geven en de leer der wedergeboorte door het doopsel aan te nemen. Een sermoen van Hawkins, dat zijn volle instemming wegdroeg, deed hem inzien dat de H. Schrift niet werd gegeven om de geloofsleer voor te houden, maar enkel om de bewijzen te leveren voor de geloofsleer, — de leer zelf wordt alleen gevonden in de kerkelijke formulieren, b.v. in den catechismus en de geloofsbelijdenissen.

Een fellow van Oriel bracht hem in 1823 op de hoogte van de leer der Apostolische successie. In hetzelfde jaar bestudeerde hij de Analogy van den (Anglicaanschen) bisschop Butler, en met deze studie begon een heel nieuw tijdperk in zijn godsdienstige opinies. Hij werd getroffen door de kracht van Butler in 't bewijzen van de zichtbaarheid der Kerk, de verplichting van een uitwendigen godsdienst, en het historisch karakter van de openbaring. En vooral vond hij in Butler twee beginselen, die hij hartgrondig overnam, en die ook aan den grond liggen van een groot deel zijner theologische beschouwingen. Het eerste was het begrip van een zekere analogie, die bestaat tusschen de onderscheiden werkingen van God, en derhalve van een symbolisch verband tusschen de natuur en de bovennatuur. Het tweede was de idee, dat de waarschijnlijkheid ons leidt in het leven.

Dr. Whately leerde hem zelfstandig te denken, er een persoonlijke meening op na te houden, en op zijn eigen beenen te staan. Op godsdienstig gebied werd hem door Whately ingeprent, dat de Kerk een zelfstandige en onafhankelijke maatschappij is, die buiten elke inmenging van den Staat haar taak mag en moet uitvoeren.

Al nam hij ook de anti-dogmatische stellingen der genoemde Oriel-mannen niet aan, toch raakte hij stilaan in

het vaarwater van het theologisch liberalisme en begon intellectueele voornaamheid hooger te schatten dan zedelijke gaafheid.

In deze kritische periode van zijn geestesontwikkeling vond hij in Froude den vriend naar zijn hart. Froude won hem voor de idealen van Keble. Hier waren twee machtige zielen, die op elkaar inwerkten en elkaar vlam deden schieten. In den dagelijkschen omgang met zijn vriend, gloeide Newman weldra van geestdrift om de Engelsche Kerk te doen herleven door een terugkeer naar katholieke ideeën. Froude beleed openlijk zijn bewondering voor de Kerk van Rome en zijn haat voor de Hervormers. Hij vond genoegen in het begrip van een hiërarchisch stelsel, van priesterlijke macht en kerkelijke vrijheid. Hij misprees het protestantsch beginsel van de genoegzaamheid der Schriftuur, verdedigde de overlevering als het voornaamste werktuig der geloofsprediking ; hij had een hoogen dunk over de verhevenheid van den maagdelijken staat, en beschouwde de H. Maagd als het volkomen ideaal der maagdelijkheid ; hij waardeerde de boetedoening en beoefende allerlei verstervingen. Van Froude leerde Newman de Kerk van Rome te bewonderen en de Reformatie als een ongeluk aan te zien ; de vereering der H. Maagd werd hem diep in den geest geprent en geleidelijk werd hij gevoerd tot het geloof in de wezenlijke tegenwoordigheid.

Dank zij de bemoeiingen van dezen vriend kwam Newman in betrekking met Keble ; hij verwijderde zich meer en meer van het liberalisme en begon de Kerkvaderen te studeeren (1828). Hij las hun werken in chronologische volgorde, te beginnen met S. Ignatius van Antiochïe. Vooral voelde hij zich aangetrokken door de Kerk van Alexandrië, het historisch middenpunt van de christelijke wetenschap in de eerste eeuwen. Het docht hem dat hij

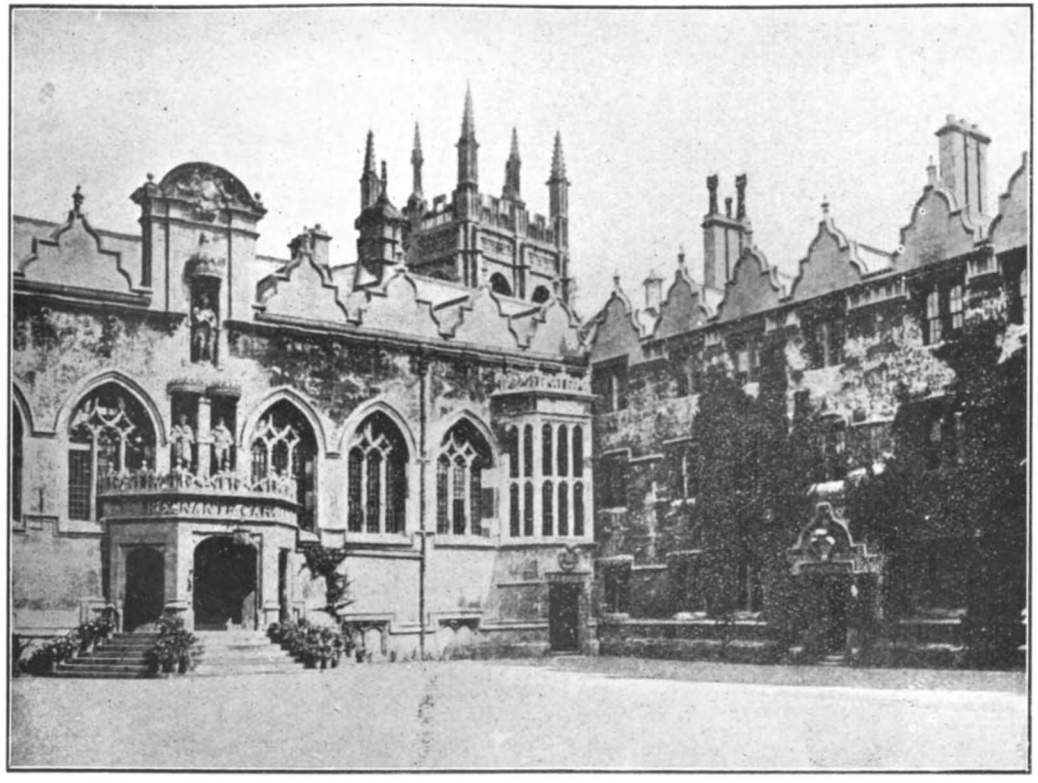

ORIEL COLLEGE, Oxford. (blz.7).

JOHN KEBLE (blz. 9).

bij Clemens van Alexandrië en Origenes ideeën vond, die beantwoordden aan lang gekoesterde begrippen en verwachtingen. De natuur is, als 't ware, een parabel ; de heidensche literatuur, philosophie en mythologie, — wanneer men ze goed verstaat — zijn op hun manier een voorbereiding tot het Evangelie. In de volheid van den tijd waren jodendom en heidendom in puin gevallen ; de omlijsting, die de levende waarheid deed gissen en verwachten, was niet gemaakt om duurzaam te zijn. In het Evangelie werd de heilsleer geopenbaard, maar nog blijven we omringd door allerlei duisternissen : de Heilige Kerk en haar sacramenten zijn een zinnebeeld van de hemelsche gebeurtenissen, die de eeuwigheid zullen vullen.

Hij vergeleek de Kerk der eerste eeuwen, haar triomfantelijken ijver voor het mysterie der Menschwording van Gods Zoon, haar onweerstaanbare uitbreidingskracht, met de diep-gevallen Anglicaansche Staatskerk, verdeeld, verzwakt, bedreigd door het liberalisme. De beginselen van de Hervorming waren machteloos om haar te redden. Als het liberalisme ooit vasten voet kreeg in de Engelsche Kerk, zou het haar vroeg of laat overweldigen. Op dit tijdstip kwam zelfs de gedachte bij hem niet op het Anglicanisme te verlaten. Maar voortdurend hield hij op 't oog iets wat grooter was dan de Engelsche Staatskerk : de katholieke en Apostolische Kerk, die door Christus was gesticht. De Engelsche Kerk was de locale belichaming van die katholieke Kerk, of anders was zij niets, een droombeeld en een hersenschim. Er moest gehandeld worden of het Anglicanisme was verloren.

Newman's gezondheid had een deuk gekregen door zijn onverpoosden theologischen arbeid. In December 1832 reisde hij met Froude naar het Zuiden van Europa. Hij

was op zijn hoede om niet met katholieken in betrekking te komen, schepte genoegen in de historische merkwaardigheden en de schoone landschappen van Italië, maar niet in de menschen van dit land en in hun manieren. Tijdens zijn verblijf in katholieke streken, zag hij niets van het katholicisme dan het uitwendige, het verborgen leven der katholieken ontglipte hem. Hij dacht enkel aan Engeland. Meer en meer werd hij er van overtuigd, dat elk bevrijdingswerk gedaan wordt, niet door de menigte, niet door maatschappijen, maar door persoonlijkheden, door een of ander sterken man. Hij begon te denken dat God een zending voor hem had weggelegd. Hij voelde dat hij een werk te verrichten had in Engeland. Wanneer hij ziek lag te Leonforte (Sicilië), meende zijn knecht dat het laatste uur van den jongen Engelschman geslagen had en verzocht om zijn laatste bevelen.

Newman antwoordde : « Ik zal niet sterven, want ik heb niet gezondigd tegen het licht ».

Na eenige weken genas hij en vertrok met een appelsienenboot naar Marseille. Onder de vaart, in een donkeren nacht, dichtte hij de onvergetelijke verzen, die zoo heerlijk heel zijn karakter openbaren en zijn diepste natuur blootleggen, zijn onstuimige liefde voor de waarheid, zijn kinderlijk betrouwen op God, zijn aanhoudend verkeer met de onzichtbare wereld :

Leid, minzaam Licht, wijl ik in 't donker smacht,
leid Gij me voort!
'k Ben ver van huis, en duister is de nacht,
leid Gij me voort!
Richt gij mijn voet, en aan mijn oog verleen
geen vergezicht, een enklen stap alleen.

Ik was niet altijd zoo, noch liet door U
mij leiden voort ;
'k wou zien en kiezen zelf mijn weg ; doch nu
leid Gij me voort !
Ik hield van ijdlen glans ; hoe ook bevreesd,
trotsch was mijn geest ; vergeet wat is geweest !
Dien Gij zoolang gezegend hebt, zal God
steeds leiden voort,
door bosch en berg, moeras en afgrond, tot
de morgen gloort,
en ik weer groeten zal der englen lach,
dien 'k immer liefhad, slechts een wijl niet zag (6).

Eenige dagen na zijn thuiskomst predikte Keble het beroemd sermoen over **National Apostasy** (14 Juli 1833). De Beweging was mondig geworden.

Nu moest er gezocht naar de middelen om de afvallige natie tot inkeer te brengen. Brieven werden gewisseld tusschen de katholiciseerende Oriel-mannen, Keble, Froude en Newman, en eenige vooraanstaande geestelijken, die als gunstig-gezind bekend stonden : Hugh James Rose, **vicar** van Hadleigh, Arthur Perceval, kapelaan van den koning, en William Palmer, die naam gemaakt had met zijn boek over de **Origines Liturgicae.** Van 25 tot 29 Juli werd de toestand besproken in de pastorie van Hadleigh tusschen de drie laatstgenoemden en den onstuimigen Froude. Men werd het niet eens over de aan te wenden tactiek. Rose, Perceval en Palmer stelden voor dat een machtige vereeniging of genootschap zou op de been gebracht worden om de Engelsche Kerk en haar voorrechten te verdedigen. Froude, die de vooruitstrevenden vertegenwoordigde, beschouwde dat als een lapmiddel. Voor hem was heel 't organisme van de Staatskerk ziek en zij moest met doortastende heelmiddelen bewerkt worden. Maar er werd

alvast overeengekomen dat men tot het uiterste zou strijden voor de apostolische opvolging en de onaantastbaarheid van het **Prayer-Book.**

De liberaal-theologische aanvallen gaven aldus een klare richting aan de Oxford-Beweging, in zoover als zij defensief en behoudsgezind was. Dr. Arnold en zijn vrienden schreven over de wenschelijkheid om alle afgescheiden sekten door een nieuwe parlementaire wet te vereenigen met de Engelsche Kerk. Anderen waren voorstanders van de afschaffing der geloofsbelijdenissen, althans in de liturgie, en men meende te weten dat menige prelaten het **Prayer-Book** wenschten te veranderen.

Het reactie-plan van de behoudsgezinde mannen, als Rose, Perceval en Palmer, zou weinig vruchten opleveren. De door hen gedroomde vereeniging van respectabele steunpilaren der oude orde kwam niet tot stand. Wel werd een « open brief », tamelijk kleurloos van inhoud, maar vol goede gevoelens jegens de Staatskerk, onderteekend door 7000 clergymen en doorgezonden naar den aartsbisschop van Canterbury (Februari 1834) ; en een motie van denzelfden aard, voorzien van 230.000 handteekeningen van Anglicaansche familiehoofden, werd aan hetzelfde adres besteld.

Zoo'n manier van « bewegen » viel niet in den smaak van Keble, Froude en Newman. De tijd voor brave manifesten, vooraf nagezien en van alle stoutigheid ontdaan door een comité van waardigheidsbekleeders, was hopeloos voorbij. Er moest nu tot de harten gesproken, uit de diepte van het hart. Er moest een beroep gedaan worden op beginselen. Misbruiken en verkeerde opvattingen konden niet langer geduld. « We moeten lawaai maken » zei Froude. In deze atmosfeer werden de **Tracts for the times** geboren.

II.

Stijgende Kracht van het Tractarianisme

« Medewerkers, — Ik ben maar een van u, een geestelijke ; en daarom verberg ik mijn naam, om niet te veel over mijn hoofd te trekken als ik in mijn eigen naam zou spreken. Maar spreken moet ik ; want de tijden zijn zeer slecht en niemand spreekt er tegen ».

Zoo begon de eerste **Tract**, een propagandablaadje van vier bladzijden, met als ondertitel « Gedachten over het priesterambt » .

« Is het niet zoo ? » gaat de schrijver voort. « Zitten we niet op elkaar te kijken zonder iets te doen ? Getuigen wij niet allen dat de Kerk in gevaar is, en blijft niettemin niet ieder in zijn hoek zitten, alsof bergen en zeeën den broeder van den broeder scheidden ? » De tijd is gekomen om den toestand en de vooruitzichten van onze « Heilige Moeder » op een practische wijze te beschouwen, en niet langer tevreden te blijven met de toegeving dat alles slecht gaat, zonder iets te doen om beterschap te brengen. « Waarop zullen we ons gezag steunen, als de Staat ons in den steek laat ? Christus heeft aan de Kerk haar eigen aanspraak gegeven op de achting der menschen... Een zoo harde meester kan hij niet zijn, dat hij ons bevelen zou de wereld te weerstaan, zonder ons uit te rusten met de noodige geloofsbrieven. Eenigen steunen hun goddelijk gezag op hun eigen onbewezen bewering ; anderen op hun popu-

lariteit ; anderen op hun sukses ; anderen op hun wereldlijken voorrang. Wij (Anglicaansche geestelijken) zijn wellicht te veel in dit laatste geval geweest ; wij hebben, vrees ik, den waren grond verwaarloosd waarop ons gezag is gebouwd : **onze apostolische afkomst.** Wij zijn niet uit bloed geboren, niet uit den wil des vleesches, niet uit den wil van een man, maar uit God. De Heer Jezus Christus heeft zijn Geest aan zijn apostelen gegeven ; deze op hun beurt legden hun handen op hun opvolgers, en zoo is de heilige gave tot onze tegenwoordige bisschoppen gekomen ».

De schrijver, zooals men ziet, was vooral bezorgd, om de Anglicaansche geestelijkheid bewust te maken van haar priesterschap en een hoogeren dunk te geven van de Kerk.

De drie eerste **Tracts** waren van Newman, en verschenen samen op 9 Sept. 1833. Andere volgden, in groote meerderheid eveneens door Newman geschreven, over het wezen der Kerk, haar betrekking met de historische christenheid, haar gezag, bestuur, sacramenten en liturgie. Zij staan eenig in hun soort, als diep-gevoelde, fijn-gestyleerde modellen van godsdienstige propaganda. Zij weerklonken als noodkreten van iemand die aankondigt dat een huis in brand staat of een schip vergaat. Newman en zijn vrienden zorgden voor de publiciteit : geladen met bundels van Tractaatjes reisden zij te paard van de eene pastorie naar de andere en deelden hun waren uit.

Vele geestelijken waren ontroerd en verheugd zooveel goeds te vernemen over hun bovennatuurlijke rechtstitels; anderen achtten het Protestantisme bedreigd en vreesden een heimelijke samenzwering, die de Engelsche Kerk naar Rome zou voeren. Maar de beroering was algemeen, de slapenden schoten wakker en de droomers ontwaakten uit hun droomen. Tevergeefs eischte Palmer, wien de moed

in de schoenen gezonken was bij al dit lawaai, dat de Tracts eerst ter goedkeuring aan een bezadigd comité zouden voorgelegd worden. Van uit den vreemde, waar hij een milder zon opzocht voor zijn zieke longen, moedigde Froude zijn vriend aan : « Gooi liever die oudmodische High-Churchmen overboord, dan de Tracts op te geven!» Tegen het eind van 1834 waren reeds zes en veertig Tracts verschenen.

Zij werden in een boekdeel samengebonden met een voorrede waarin Newman vooral steunt op de noodzakelijkheid om de Engelsche Kerk nieuw leven in te blazen, zoo men wil verhoeden dat de menschen hulp gaan zoeken bij Methodisten of «Papisten». Van toen af hadden de Tracts een talrijk publiek en menige aanhangers, aanvankelijk met de als scheldwoord bedoelde benaming Tractarians bestempeld. Al waren ook velen ontevreden, de Evangelicals over de katholieke strekking dezer schriftjes, de liberalen over hun dogmatisme, de oude High-Churchmen over den nadruk waarmee het ascetisme werd verdedigd, nog was er geen georganiseerde oppositie losgegekomen.

De Beweging van Oxford was aanvankelijk een universitaire ideeënbeweging, die vooreerst op de hoogeschool, in tweede linie op de geestelijkheid en slechts nadien en middellijk op de natie wilde inwerken. Haar methode verschilt geheel van de Methodistische beweging der achttiende eeuw die zich rechtstreeks tot het volk wendde.

De Oxford-mannen, vooral Newman in wien van nu af de Beweging belichaamd was, wilden geen nieuwen godsdienst invoeren ; alle sectarisme was hun vreemd. Terecht of ten onrechte meenden zij dat de Kerk van Engeland de ware Kerk van Christus was, maar vervallen, droomerig, ontsierd en krachteloos geworden. Voor hun oogen

stond een ideale Kerk, zooals die beschreven werd in de groote Anglicaansche theologen der zeventiende eeuw, even verwijderd van de protestantsche negaties als van het Roomsche « bijgeloof ». Zij waren er evenzeer van overtuigd dat zij onweerlegbare argumenten zouden vinden in de Kerkvaderen en de groote leeraars der eerste eeuwen. Naar die glansperiode van het onverdeelde christendom werden zij verwezen door hun eigen voorloopers, de **Caroline divines,** en door het **Prayer-Book** van hun Kerk. Het kwam er dus op aan heel de Engelsche Kerk bewust te doen worden van haar « katholieke » en anti-Roomsche rechtstitels.

Samen met de **Tracts,** werden daarom ook korte uittreksels uitgegeven van de Engelsche theologen als Beveridge, Wilson en Cosin (1), en vertalingen uit oude Kerkvaderen als S. Ignatius, S. Justinus en S. Irenaeus. Maar in dezen tijd hadden de leiders der Beweging nog geen streng-afgelijnd theologisch stelsel ; zij hielden vast aan eenige beginselen, waarvan zij duidelijk de waarheid inzagen, zij bestudeerden ijverig hun **Caroline divines** en de Vaderen van het christendom, wisten echter niet wat al gevolgtrekkingen uit die beginselen zouden voortkomen en waarheen deze studiën hen zouden voeren.

De hoofdbeginselen der Beweging van 1833 waren, volgens Newman, deze drie :

1° De godsdienst is dogmatisch, d.i. hij is niet denkbaar zonder een stel van waarheden, die als dusdanig aangenomen worden. Daarom gaat de strijd vooral tegen het liberalisme, dat elk dogma overboord gooit.

2° Er is dan in den christelijken godsdienst een stel van waarheden waaraan niet te tornen valt : het bestaan van een zichtbare Kerk, met sacramenten en ritussen, die de middelen zijn om de onzichtbare genade mee te deelen ;

de bisschoppen hebben een gezag, dat van Christus komt.

3° Alhoewel de Kerk van Rome in vele punten getrouw is gebleven aan de leer van Christus, de Apostelen en de Kerkvaderen, moet er niettemin verzet tegen haar worden uitgebracht, omdat zij de leer van Christus vervalscht heeft.

Zonder het te zoeken, en wellicht zonder het te weten, was Newman de echte leider geworden van een grootsche en hoopvolle beweging. Hij was omringd door talrijke bewonderaars, vrienden en helpers, **fellows** van zijn college, zooals R. Wilberforce, Th. Mozley, F. Rogers. J. F. Christie ; of oud-leerlingen, als Henry Wilberforce, R. F. Wilson, S. F. Wood, James Mozley. Zijn werkkracht scheen geen grenzen te kennen. Behalve de **Tracts**, schreef hij tallooze artikels voor de **British Magazine** en **The Record**, gaf een merkwaardig boek uit over de Arianen (**The Arians of the Fourth Century**) en verdiepte zich meer en meer in de studie der Kerkvaderen en der Anglicaansche theologen.

In het midden van 1835 gaf hij teekens van vermoeienis en begon zich af te vragen of hij niet beter de **Tracts** zou stopzetten. Misschien, dacht hij, hebben die losse blaadjes reeds alles gegeven wat er uit te halen was. En hij wilde zich voorbereiden om breedvoerig zijn **Via Media** tusschen Rome en Geneva uiteen te zetten. Op dit oogenblik kwam er hulp van onverwachte zijde. Er was in Oxford een **Professor Regius**, tevens kanunnik van **Christ Church**, E. B. Pusey, die om zijn edele afkomst, zijn geleerdheid, diepen godsdienstzin en ongemeene liefdadigheid, in hoog aanzien stond aan de hoogeschool. Sedert jaren reeds was hij met Newman bevriend, en zelfs was hij aanvankelijk de Beweging niet ongenegen. Eenmaal had hij een **Tract** geleverd voor de reeks (*). Maar tot dusverre had hij zich niet met de Beweging vereenzelvigd. Nu bood hij Newman

een lange verhandeling aan over het doopsel, samen ongeveer drie honderd bladzijden. Zij verscheen als nrs 67, 68 en 69 van de **Tracts** in de tweede helft van 1835. Van toen af was de rol van de stuiverblaadjes uitgespeeld ; op het geknetter der geweren volgde het kanongebulder.

Wel bleef Newman het middenpunt en de leidende kracht van de Beweging, maar officieel werd Pusey de aanvoerder. Overeenkomstig met zijn stevige, soms wat langdradige manier, zouden de volgende **Tracts** eerder theologische verhandelingen zijn, dan korte, driftige noodroepen. Overigens bezat Pusey gaven, die hem in den komenden strijd zeer dienstig zouden zijn : hij was optimistisch gestemd, zonder vrees, en kende geen intellectueele verlegenheid. Twijfels over de vastheid en de veiligheid van de **Via Media** waren hem vreemd. Met zijn intrede in de groep, kwam er een levendiger verantwoordelijkheidsbesef. Men werd gewaar hoe onbevredigend het was allerlei stellingen voor absolute waarheden uit te geven, — zooals de eerste reeks der **Tracts** had gedaan — waarvan de menschen toch moesten denken dat het nieuwigheden waren ; angst in de gewetens te brengen met onvermoede verplichtingen voor te schrijven. Weldra begon dan ook de lijvige verzameling, **The Library of the Fathers,** onder de leiding van Pusey, Keble en Newman. Men wilde door nauwkeurige, wetenschappelijke vertalingen der beroemdste Kerkvaderen, de proef op de som leveren. De Kerkvaderen zouden hun getuigenis afleggen : en de Oxford-mannen meenden dat zij zouden getuigen tegen de Roomsche dogma's en tegen het Protestantisme, maar ten voordeele van hun gulden middenweg.

Zoo de Beweging op twee jaar tijds een macht was geworden, dat was voor een deel te danken aan de intrede van Pusey in de groep der Bewegers, en voor een grooter deel

aan de Tracts. Doch er was een andere kracht aan 't werk, die misschien nog dieper de zielen had aangegrepen : de overredende kracht van Newman's ongeëvenaarde sermoenen in St. Mary.

Sedert 1828 was Newman vicar (pastoor) van de hoogeschoolkerk ; hij beschouwde 't vervullen zijner plichten als het aangewezen middel om de menschen tot God te keeren en een hoogeren dunk te geven van den godsdienst en de Kerk. Het volstond niet indrukwekkende waarheden voor te houden, men moest de zielen voorbereiden om ze te ontvangen.

Elken Zondag, om vier uur, predikte hij in St. Mary. Op den kansel leek hij een vergeestelijkte verschijning, bleek en voorovergebogen, met zachte oogen die verder en hooger keken dan het zichtbare, dat hem omringde. Zijn woorden, traag en gemeten, met soms een vreeselijke pauze om een of ander idee dieper te doen doordringen, waren als een zoete, troostende en sterkende muziek. In zuiver Engelsch, zonder declamatie of stijlversiering, zonder eenig geweld, sprak hij tot het hart van zijn toehoorders, meestal studenten, over het christelijk levensideaal. Van zijn gaven als controversist was hier niets te merken. De prediker bouwde voort op de groote dogmatische waarheden, ontrafelde de zwakheden van het menschelijk hart, ontleedde de bekoringen waarmee ieder heeft te strijden. Oude waarheden kregen nieuwen vorm en kleuren, de onzichtbare wereld des geloofs werd opengevouwd.

« En nochtans, de dingen die we zien samennemend en de dingen die we niet zien samennemend, is de wereld die we niet zien over 't geheel, een veel hooger wereld dan de wereld die we wel zien. Want als eerste van allen, is Hij daar, die boven alle wezens is, die alles heeft geschapen, vóór wien ze alle zijn als niets, en met wien niets kan ver-

geleken worden. De Almachtige God, dat weten we, bestaat werkelijker en zelfstandiger dan eender welk medemensch van wiens bestaan we bewust worden door onze zinnen ; nochtans zien we Hem niet, hooren we Hem niet, we tasten slechts naar Hem, maar zonder Hem te vinden. Het blijkt alzoo dat de geziene dingen maar een gedeelte en slechts een tweede-rangs gedeelte zijn van de wezens om ons heen, al was het alleen maar uit hoofde van het feit dat de Almachtige God, het Wezen der wezens, niet onder hen is maar zich bevindt onder de ongeziene dingen ».

Zijn wij gereed om te luisteren naar het roepen Gods ? « Want inderdaad we worden niet slechts eenmaal geroepen, doch verscheiden malen : ons leven lang roept Christus ons. Hij riep ons eerst in het Doopsel ; doch ook daarna ; hetzij we Zijn stem volgen of niet, Hij blijft ons goedgunstig roepen. Vallen we ons doopsel af, Hij roept ons van genade tot genade, en van heiligheid tot heiligheid, zoolang het leven ons geschonken is. Abraham werd geroepen uit zijn huis, Petrus van zijn netten, Mattheüs uit zijn belastingkantoor, Eliseüs van zijn hoeve, Nathanaël uit zijn afzondering ; we worden allen gestadig geroepen, aldoor, van 't eene naar 't andere, als hebbend geen blijvende steê, maar stijgend naar onze eeuwige rustplaats, en 't eene bevel volbrengend om straks een nieuw te ontvangen. Hij roept ons telkens weer, ten einde ons telkens weer als de zijnen aan te nemen — en ons telkens weer en immermeer te heiligen en te verheerlijken ».

Beseffen we nog wel het gevaar van den rijkdom ? « Het meest voor de hand liggend gevaar waarmee de tijdelijke goederen ons geestelijk welzijn bedreigen is, dat ze feitelijk in ons hart dat Eene voorwerp gaan vervangen aan hetwelk we onze opperste toewijding zijn verschuldigd.

Zij zijn ter plaatse, God is niet te zien. Zij zijn gereede middelen om te bereiken wat we behoeven ; of God onze vraag naar wat we behoeven zal inwilligen, is onzeker; of liever, het is eerder zeker dat Hij het niet doet. Aldus komen ze de verdorven neigingen van onze natuur te gemoet ; ze beloven en zijn bij machte om voor ons goden te zijn, en nog wel goden die geen diensten verlangen, die daarentegen, als stomme afgoden, den vereerder verwaand maken, hem vervullend met een gevoel van macht en veiligheid. En hierin bestaat hun voornaamste en verholenste verderf. Zondige begeerten, de begeerlijkheid des vleesches en der oogen : gulzigheid, drankzucht en dergelijke, liefde voor vermaken, voor lichtzinnige genoegens en vertoon, allerlei zucht naar zingenot, kunnen vrome menschen onderdrukken, en uitroeien zelfs ; doch wat den rijkdom betreft, ze kunnen zich bezwaarlijk ontveinzen dat hij hun een vasten grond geeft onder de voeten, aanzien en meerderheid, en daardoor raken ze aan deze wereld gehecht, vergeten ze dat ze het kruis dienen te dragen, worden ze stompzinnig en kortzichtig, verliezen er hun teer en feilloos gevoel, worden ze ten opzichte van godsdienstige belangen en mogelijkheden als het ware gevoelloos in hun vingertoppen. Alles op Christus' woord te wegen komt hun wat onnatuurlijk voor, buitenissig, een teeken van ziekelijke opwinding ; en de dood, in plaats van een welgevallige, hoewel ontzagwekkende verlosser te wezen, dringt alleen nog onaangename gedachten op. Ze willen graag blijven waar ze zijn en hebben niets geen trek in verandering. Ze wenschen en bedoelen God te dienen, en feitelijk dienen ze Hem ook, op hun manier; maar niet met de wakkere gevoeligheid, de edele geestdrift, de grootheid en verheffing van ziel, de bereidwilligheid en hartelijkheid jegens Christus die een christen betamen » (°).

Mogen deze enkele voorbeelden bij benadering Newman's manier typeeren, zij volstaan niet om een idee te geven van den geweldigen indruk dien zijn preeken op de tijdgenooten maakten. Er ging gelijk een betoovering uit dien predikant. Hij scheen tot ieder in 't bijzonder te spreken, ieders moeilijkheden te kennen en ieders verleden. Hij vermocht zich in te denken in elken geestestoestand, van een sceptieker zoowel als van een vromen geloovige; het was net alsof hij zelf uw eigen bekoringen had doorgeworsteld en uw zwakheden blootlegde voor uw oog. Zijn woorden brandden van ijver voor God. Al werd niet elke toehoorder dezer preeken een volger der **Tractarians**, ieder voelde zich nadergebracht tot de wereld des geloofs en meer dan ooit beschaamd over zelfzucht en gehechtheid aan het vergankelijke.

Stilaan werd de macht der **Tractarians** voelbaar in Oxford. Er was een eerste schermutseling met de liberalen in 1834, toen Dr. Hampden ijverde om de onderteekening van de negen en dertig (Anglicaansche) geloofsartikelen, die tot dusverre van al de studenten te Oxford werd geëischt, af te schaffen. Het doel der liberalen was de hoogeschool ook voor **Dissenters** open te zetten en haar clericaal karakter weg te nemen. Om deze verandering te rechtvaardigen, ontwikkelde Hampden de volgende theorie : geloofsbelijdenissen en formulieren — alles wat het gezag van de leerarende Kerk vertegenwoordigt, — konden voor een tijd nuttig en dienstig zijn, maar waren in den grond uitdenksels van een verkeerde philosophie en aanslagen op de christelijke vrijheid. Het voorstel der liberalen werd door de **Tractarians** voor een uitdaging aangezien. Zulke beginselen, zei Newman, « streven er naar om gansch het christelijk geloof omver te gooien ». Dank zij voornamelijk zijn bemoeiingen en die van zijn vrienden, werd het

liberaal voorstel door de **Convocation** (*) der hoogeschool verworpen met een meerderheid van vijf tegen een (Mei 1835).

Nog eer het jaar ten einde was, zou een gewichtige gebeurtenis nieuwen strijd veroorzaken. Op 't eind van 1835 stierf Dr. Burton, **Regius Professor** van de theologie, en de regeering benoemde als zijn opvolger den zooeven vermelden Hampden, die zich reeds voor jaren had ontpopt als een verbitterden bestrijder van sacramentalisme, overlevering en kerkelijk gezag, en van wien men niet zeker wist of hij nog geloofde in de Drieëenheid en de Verlossing. Ditmaal sprongen ook de **Evangelicals** in de bres, maar de zwaarste slagen werden toegebracht door Pusey en Newman. De **Elucidations of Dr Hampden's theological statements** (van Newman) brachten de dwaalmeeningen van den liberalen leeraar in helder licht. Hierop reageerde, met ongelooflijke verwoedheid, Arnold, de meest-aanziene der liberale leiders, die in de **Edinburgh Review** de « Newmanisten » uitschold voor « afgodendienaars, nog slechter dan de Roomsch-katholieken » en hun aanval tegen den nieuwen professor brandmerkte « niet als een dwaling, maar als een zedelijk vergrijp ». Eens te meer wonnen de **Tractarians** den slag. Een motie, waarbij Dr. Hampden het recht werd onttrokken om de **select preachers** van de hoogeschool aan te duiden, werd gestemd met vier honderd vier en zeventig stemmen tegen vier en negentig (Mei 1836).

Toch zouden de **Tractarians** voor deze overwinning een duren prijs betalen. Van nu af waren de liberalen vast besloten de « Oxford Malignants » uit de hoogeschool te drijven. Zij beschuldigden de partij der **Tractmannen** van « Romanisme » en « Romanizing », een beschuldiging die vanzelf weerklank vond in het toenmalige Engeland en

waarvan de weerlegging veel moeite zou vergen. Het was niet langer mogelijk de Roomsche controverse van kant te laten, daar ook van Roomsch-katholieke zijde nieuw leven werd waargenomen en een onverwachte belangstelling in de Beweging van Oxford, vooral sedert de veelbesproken Londensche voordrachten van den talentvollen Dr. Wiseman.

Van meet af stond het bij de Tractmannen vast dat de strijd tegen Rome moest gevoerd worden met eerlijke wapens. Losse beschuldigingen, laster en verguizing, heel de populaire verdediging van het Protestantisme met haar postulaat dat Rome een Babel van verderf is en het tehuis van den Antichrist, dat moest alles opgegeven worden.

In Newman's idee hadden beide Kerken — de Roomsch-katholieke en de Engelsche — elk hun eigen voortreffelijkheden en hun zwakke punten. Zoolang Rome bleef wat zij was, met haar « Mariolatrie », haar heiligen- en beeldenvereering, haar aanspraken op den titel van de ééne, ware Kerk, op onfeilbaarheid en algemeen gezag, bleef er de Anglicanen geen andere houding over dan die van verzet. Hoeveel Rome ook had bewaard van de oude idealen en het oud geloof, er was allerlei onkruid opgegroeid in haar leven, haar leer, haar godsdienstig systeem. Onfeilbaar was zij in geen geval. Want eenerzijds beriep zij zich op de eenstemmige leer der oudheid en anderzijds maakte zij de stem der oudheid machteloos met nieuwe dogma's af te kondigen. Bovendien beantwoordt het begrip van onfeilbaarheid niet aan de voorwaarden der menschelijke ontvankelijkheid voor kennis en leer. Leerstellig gezag is niet hetzelfde als onfeilbaarheid. De historische Kerk en de Kerkvaders moeten erkend worden als gezaghebbend, zij hebben nooit zichzelf aangemeld als onfeilbaar.

Had de Kerk van Engeland dan beter de geloofsschatten

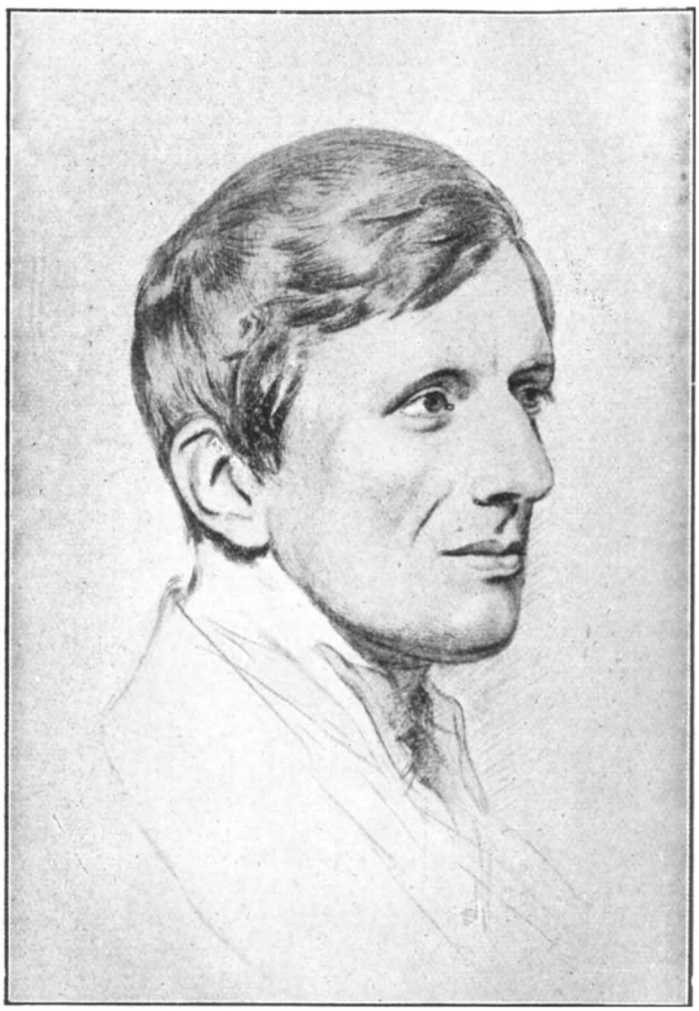

JOHN HENRY NEWMAN in 1844. (blz. 13).

Dr. PUSEY. (blz. 25).

van de oudheid bewaard ? En de kenmerken der ware Kerk ? Eilaas neen. Zij bezat geen innerlijke eenheid. Zij was het slagveld van twee tegenovergestelde beginselen : Socinianisme en Katholicisme. Al had wellicht de Reformatie haar bevrijd van enkele bijgeloovigheden, sedert eeuwen was haar leerstelsel zonder vast richtsnoer. Haar liturgie helde over naar de katholieke denk- en godsdienstvormen, haar geloofsartikelen naar het Calvinisme, haar geestelijkheid naar het Arminianisme. Niettemin, Gods voorzienigheid had de gebeurtenissen aldus geleid, dat zelfs de geloofsartikelen breed en dubbelzinnig genoeg waren om een interpretatie te verdragen, die niet afwijkt van de leer der onverdeelde Kerk. De mogelijkheid was derhalve opengelaten om de Engelsche Kerk, terwijl zij haar protest tegen Rome voortzette, terug in 't bezit te voeren van het primitieve geloof.

Newman was er zich degelijk van bewust, dat deze **Via Media** tot dusverre enkel een papieren godsdienst was ; maar het stond nog te bezien of de Engelsche Kerk naar deze beginselen niet kon gezuiverd en omgevormd worden ; het was de moeite waard na te gaan of men in de theologie van Andrewes, Laud, Hammond, Butler en Wilson geen rationeele grondslagen zou vinden voor het Anglicanisme als een echt, levend deel van de katholieke Kerk.

In menige hoofdbeginselen overigens stemden de Roomsche Kerk en het Anglicanisme overeen : zij nemen dezelfde (drie) geloofsbelijdenissen aan (11) ; zij houden vast aan het dogmatisch beginsel ; zij gelooven aan de Drieëenheid, de menschwording, de verlossing, de erfzonde, de noodzakelijkheid der wedergeboorte door genade, de heiligende kracht van de sacramenten, de apostolische opvolging, de eeuwigheid der toekomstige straffen. Een Angli-

caansche canon (van 1603) verklaarde dat de Engelsche Kerk niet verzaakte aan wat de Kerken van Italië, Frankrijk en Spanje geloofden, voor zooveel als hun geloof niet afweek van dat der apostelen. Er was derhalve naar Newman's oordeel een zekere eenheid, waardoor de Anglicaansche Kerk met de Roomsche verbonden bleef. De katholieke Kerk was aanvankelijk één ; in lateren tijd was er scheuring gekomen, maar de eenheid des geloofs en de band der liefde bleven bestaan. De Grieksche, de Latijnsche en de Anglicaansche Kerk stammen alle drie af van de oude, onverdeelde, katholieke Kerk ; zij zijn elk vereenigd met de primitieve Kerk en daardoor ook met elkander (11).

Het kon niet anders of deze nieuwe wijze der Anglicaansche geloofsverdediging moest velen ontstemmen. Newman's hart, dat was duidelijk te zien, ging naar de historische Kerk, die zoovele kostelijke schatten had bewaard, terwijl het Anglicanisme ze feitelijk — alhoewel misschien niet ambtelijk en in beginsel — verworpen had. Was het echter niet gevaarlijk zooveel goeds van de oudheid en van Rome te zeggen, en met zooveel nadruk op de schaduwen in de Engelsche Kerk te wijzen ? Van dit gevaar was Newman zich levendig bewust. Juist daarom steunden de **Tracts** zoo krachtdadig op de onoverkomelijke hinderpalen die de Engelsche Kerk van Rome scheiden. En anderzijds herhaalden ze voortdurend, dat het Anglicanisme met recht en reden al de geloofswaarheden en heel den geestelijken rijkdom van het christelijk verleden voor zichzelf mocht en moest opeischen.

In de lente van 1838 gaven Keble en Newman het eerste deel uit van de **Remains of the late Reverend Richard Hurrell Froude.** Zij hoopten dat de geestdrift van hun te vroeg gestorven vriend, zijn openhartigheid, diepe over-

tuiging, zijn hooge idealen, aan vriend en vijand een waar idee zouden geven van het ontstaan en het waarom der Oxford-Beweging. Zijn dagboek, zijn briefwisseling, zijn nagelaten sermoenen en fragmenten, waren de openbaring van een eerlijken en verfijnden geest, van een edele en heldhaftige ziel. Maar de uitgave was ongetwijfeld een waag stuk. Want Froude placht te schrijven zooals hij sprak, recht voor de vuist en geweldig. Al veroordeelde hij het « Tridentinisme », al schreef hij ook harde woorden over Rome's « bijgeloovigheden », nooit aarzelde hij om recht te laten wedervaren aan den bovennatuurlijken geest, die het katholicisme bezielt : « Waarlijk, ik haat de Hervorming en de Hervormden meer en meer ». « Waarom prijst gij Ridley (*) ? Weet gij goed genoeg van hem om op te wegen tegen het feit, dat hij de bondgenoot is geweest van Cranmer, Petrus Martyr en Bucer ? » « De Reformatie is gelijk een been, dat verkeerd ingezet is ; het moet weder gebroken worden en rechtgezet ».

Heden ten dage zouden zulke oordeelvellingen den zielevrede van zeer weinig Anglicanen in gevaar brengen. De historische studiën der laatste eeuw hebben het waar karakter der Engelsche Hervormers blootgelegd, en aangetoond dat zij, als christenen, van zeer klein formaat waren. In de dertiger jaren echter werden de Hervormers uit den tijd van Edward VI en Elizabeth beschouwd als mannen zonder blaam, onaantastbaar in gevestigde glorie. Niets was dus gemakkelijker dan uit de Remains van Froude een of ander ontstellenden, tegen alle conventies indruischenden, volzin te rapen om het algemeen wantrouwen op te wekken. Zonder het te weten hadden de Tractarians krachtige wapenen in de handen van hun vijanden gestoken. Arnold stond op tegen de « buitengewone onbeschaamdheid » van zoo'n publicatie. Een theologieprofessor

van Oxford, Dr Faussett, preekte voor de hoogeschool over de herleving van het papisme (**The revival of Popery**), en tot in het Parlement werden de Oxford-Bewegers aangeklaagd als afschuwelijke ketters en wegbereiders van den Roomschen Paus.

Om de eer van de Hervormers te wreken openden eenige invloedrijke mannen der hoogeschool een inschrijving, waarvan de opbrengst moest dienen tot de oprichting van een gedenkteeken ter eere der beroemdste « martelaren » van de Reformatie : Cranmer, Ridley en Latimer. Het was eigenlijk een fijne zet om de Tractmannen in verlegenheid te brengen. Iedereen immers — behalve de Bewegers — dateerde de Engelsche Kerk van de Hervormers, en wat was er redelijker dan deze vaderen van het Anglicanisme een monument te geven ? Keble, Newman en hun vrienden zouden zich afzijdig moeten houden, aangezien het gedenkteeken tevens een protest was tegen Froude's uitvallen en aldus zou voor de wijde wereld blijken dat zij niet langer getrouw waren aan de Engelsche Kerk. Zooals verwacht, weigerden Keble, Newman, en na eenige aarzeling, ook Pusey de inschrijving te steunen. Het monument werd opgericht : een **memorial cross** vóór den ingang van **Balliol college**, steenen getuigenis van den afschuw dien de hoogeschool koesterde tegen de belagers van de Hervorming.

Allen tegenstand ten spijt, groeide de Oxford-Beweging van dag tot dag. De boeken van Newman hadden haar een intellectueelen grondslag gegeven, waarop Pusey en anderen voortbouwden. Haar beginselen waren goedgekeurd door vertegenwoordigers van de oude **High-Church**-theologie, als H. J. Rose en bisschop Phillpotts. Het leek alsof bijna gansch het komende geslacht der Anglicaansche geestelijkheid

zonder moeite zou gewonnen worden. « Nooit », schreef Newman in de **Apologia,** « was mijn positie in de Anglicaansche Kerk zoo sterk als in de lente van 1839. Ik had volkomen vertrouwen in mijn stellingen als controversist. Ik had een grooten, steeds groeienden bijval, in 't aanbevelen van mijn ideeën ».

De Beweging was inderdaad op haar hoogtepunt gekomen. Meer dan ooit werden de sermoenen in St. Mary gevolgd ; zij werden ook gedrukt en over heel Engeland bewonderd en gelezen. In het jaar 1838 alleen, waren meer dan zestig duizend **Tracts** verkocht en in de Vereenigde Staten was er een uitgave van verschenen. Telken jare had de **Library of the Fathers** zware, deugddoende boeken op de markt gebracht. Ook in de hoofdstad hadden de **Tractarians** vasten voet gekregen : daar werden hun beginselen met gloeiende geestdrift verkondigd in **Margaret Chapel,** door den kunstminnenden, diep-godvreezenden F. Oakeley. Verder beschikte de partij der **Tractarians** nu over een eigen tijdschrift, **The British Critic,** onder de redactie van Newman.

Maar het wonderste van al, het eenige in deze Beweging, was de aantrekkingskracht die van Newman uitging, zijn onvergelijkelijk zedelijk gezag, zijn overweldigende invloed op de naar idealen zoekende jeugd. Met verbazing wordt, door al zijn tijdgenooten, gewezen op deze heerschappij van den genialen, betooverenden man. « Jarenlang », getuigt een vriend van Arnold (Deken Lake), « werd Oxford door Newman beheerscht en bezield. Nooit heeft men zooiets gezien, noch in het verleden, noch sedertdien ». Tait, de nuchtere Schot, die elken Zondag in S. Mary onder den kansel zat om de zwakke punten van Newman's sermoenen op te teekenen, erkent « dat Newman heer en meester was van de universiteit en al de beste jongelieden

meesleepte ». Een Presbyteriaan, Principal Shairp, raakt niet uitgesproken over de omvorming van Oxford en verzekert dat Newman het middenpunt was waarvan heel die kracht uitging. « Heel die kracht lag in de handen van één enkelen man, den merkwaardigsten dien de Anglicaansche Kerk ooit heeft voortgebracht, John Henry Newman. De invloed dien hij, ongezocht, had verworven, was iets zonder weerga in onzen tijd. Ieder naderde hem met eerbiedigen schroom, in zulke mate dat men denken kon aan een nieuwe verschijning van een Ambrosius of een Augustinus der oude tijden. Wanneer hij door de straat van Oriel gleed, met vluggen stap en in stilzwijgen gehuld, het hoofd voorovergebogen en den blik gevestigd op een visioen dat hij alleen zag, veranderde de luidruchtige vroolijkheid der studenten tot een zacht gefluister en zij zegden : Dat is Newman ».

Bij enkelen was hun partij-kiezen voor de Tractariaansche idealen aanvankelijk een onbegrensde vereering voor den grooten man, meer dan een innerlijke overtuiging. « Feitelijk » zegt Anthony Froude (R. Hurrell's broeder), « waren wij maar Newmanisten, maar we beeldden ons in dat wij katholiek werden ». Ondervraagd over zijn godsdienstige meeningen, antwoordde W. G. Ward : « Credo in Newmannum ».

Van zeer verschillende richtingen uit kwamen de jonge mannen zich groepeeren rond deze indrukwekkende gestalte. Eenigen hadden vroeger in het liberale vaarwater gezeild, zooals Mark Pattison, A. P. Stanley (die als theologisch-liberalen zouden eindigen) en W. G. Ward. Anderen waren opgevoed in het Evangelicalisme, als Oakeley, Church, Wood, Manning. Velen hadden hun eerste jaren doorgebracht in de sluimerende High Church van den tijd.

We moeten de voornaamste van deze jongere recruten doen kennen.

Charles Marriott, die een fellowship van Oriel had gewonnen in 1833, leerde in dit college Newman kennen, was op minder dan geen tijd voor de Beweging gewonnen en werd, als 't ware, de schildknaap van den leider. Hij had een philosoof kunnen worden, voelde veel aanleg voor de dichtkunst en was bovendien een der stevigste scholars van zijn tijd. Maar hij verkoos al zijn talent, en zijn leven zelf, in den dienst te stellen van de heropwekking der Engelsche Kerk. Om zijn offer volkomen te maken, zag hij af van een familieleven, van roem en fortuin. De Library of the Fathers was de groote zorg van zijn leven : jaar na jaar was hij bezig met de oude Vaderen te vertalen of de vertalingen van anderen te verbeteren, handschriften te collationeeren, teksten uit te geven. Hoe groot zijn vereering voor Newman ook was, bij diens bekeering was Marriott's betrouwen in de Engelsche Kerk zoo onverroerbaar als ooit en hij diende voort onder zijn opvolger.

Een andere fellow van Oriel, Frederic Rogers, studeerde onder R. H. Froude en werd een der trouwste vrienden van Newman. Toen deze begon te twijfelen over het Anglicanisme, was het Rogers te smartvol nog langer in Oxford te blijven. Hij verhuisde naar Londen, werd Under-Secretary voor de koloniën en tot den rang van Peer verheven. Heel zijn leven door — hij stierf in 1889 — bleef hij Newman vereeren, maar ging niet over tot het katholicisme. Hij was een der medestichters van het weekblad The Guardian (1846) waar de eerste beginselen der Tractmannen hooggehouden werden.

Richard William Church, fellow van Oriel in 1838, was als Evangelical opgebracht in Wadham College, Oxford. Door Marriott werd hij in aanraking gebracht met de Be-

weging, en stilaan werd hij overwonnen door Newman. Een fijne geest, diep-geloovig en onthecht aan zichzelf, met een gezond oordeel over menschen en dingen. Zijn geschiedenis van de Oxford-Beweging (**The Oxford Movement**, Londen, 1891) is, naast Newman's **Apologia**, klassiek geworden. Na Newman's bekeering werd hij een der meest vereerde voortzetters van diens eerste plan. Hij stierf als deken van St. Paul's (Londen) in 1890.

Een beroemde cricketspeler, « die nooit een woord over het christendom gehoord had », Isaac Williams, kwam in betrekking met Keble en leerde van hem de lessen van nederigheid, misprijzen van wereldsche grootheid, getrouwheid aan de Engelsche Kerk en haar **Prayer-Book**. Hij werd later **fellow** van **Trinity College** en onderpastoor (curate) van Newman. De Tractariaansche idealen werden verheerlijkt in zijn, nu vergeten, dichtbundels **The Baptistery** en **The Cathedral**. Toen Newman's twijfels over het Anglicanisme openbaar werden, verliet Williams de hoogeschoolstad en wijdde zijn beste krachten aan het schrijven van de **Devotional commentaries on the Gospel narrative**, een der meesterwerken van de Anglicaansche devotie.

Een andere onderpastoor van Newman, William John Copeland, opgevoed in de theologie der **High Church**, werkte ijverig mee in de **Library of the Fathers**. De bekeering van zijn meester trof hem zoodanig dat hij er ziek van werd. Na eenige aarzeling bleef hij in de Engelsche Kerk. Aan hem is de zorgvuldige uitgave van Newman's Anglicaansche sermoenen te danken (*).

Dat zoovele onder de beste en ijverigste leerlingen van het Tractarianisme heel hun leven door onbewegelijk bleven staan op het standpunt dat aanvankelijk door Keble werd ingenomen, mag bevreemdend schijnen. Feitelijk was er van meet af een dubbele geest aan 't werk, met ver-

schillenden aanleg en verschillende beginselen. Daar was de geest van Keble en Pusey, die vóór alles Anglo-katholieken wilden zijn, in het **Prayer-Book** genoeg « katholieke » ideeën vonden voor al hun nooden en de Engelsche Kerk, in kinderlijke liefde, omhingen met den koninklijken mantel van het katholicisme. En daar was anderzijds de geest van Froude en Newman, imperiale denkers die verder dóórdachten dan over Engelsche menschen en Engelsche historie, bekommerd waren om de noodzakelijke denationalisatie van het Anglicanisme, en rusteloos zochten naar de katholieke **theorie** over de Kerk, naar de fundamenteele beginselen van het historisch christendom.

Zoo vinden we dan ook onder de meer begaafde volgelingen of vrienden der Oxford-bewegers eenige namen, die onuitwischbaar gegrift zijn in de **katholieke** annalen van Engeland : F. W. Faber, de dichterlijke, fijngevoelige redenaar en schrijver, die van 1837 af meehielp aan de **Library of the Fathers** ; A. J. Christie, die op Newman's verzoek de **Histoire Ecclésiastique** van Fleury vertaalde ; J. Dalgairns, een stevig-geschoolde wijsgeer en theoloog ; J. R. Hope-Scott, een geregeld medewerker van **The British Critic** ; H. E. Manning, eerder een kritische bondgenoot dan een volgeling van de **Tractmannen** ; W. G. Ward, de vechtersbaas en scherpzinnige logieker dien we in de volgende bladzijden in actie zullen zien.

III.

De Tractarians op den Aftocht

De Anglo-katholieke Beweging, klein begonnen, met weinig-belovende vooruitzichten, was op zes jaren tijds een macht geworden in de Staatskerk. Haar leerstukken werden verkondigd in Brighton, in Leeds ; zij telde reeds aanhangers in de meeste groote steden, ja tot in Elginshire, 600 mijlen ten Noorden van Londen en zelfs in 't hartje van de Schotsche Highlands. Haar schrijvers hadden, onverwacht en bijna toevallig, stelling moeten kiezen tegenover Rome, en zich ridderlijk van hun taak gekweten. Eerlijk hadden zij het vele goede erkend, dat Rome bewaard had. Maar hun betrouwen in de Engelsche Kerk was ongeschokt. Zij protesteerden met heel hun ziel, wanneer iemand wees op de Roomsch-gezinde strekking van hun beginselen. Roomsch-gezind ? Neen, Rome had het geloof vervalscht, het geloof dat eens en voor allen tijd aan de heiligen was toevertrouwd. Met vereenigde kracht zouden zij de Engelsche Kerk uitzuiveren en geleidelijk bewust maken van haar katholieke erftitels. De pennetwist over Rome, dachten zij, was nu gelukkig voorbij en er kon veilig voortgebouwd worden aan de katholiciseering van de Staatskerk.

Juist op 't oogenblik toen de kansen gunstig stonden voor de Tractarians, kwam er een zwarte wolk over hen

zweven. Eenige jongeren konden zich niet loswringen uit de vraag of het wel vaststond dat de Engelsche Kerk waarlijk een aandeel had in de historische Kerk van Christus, de Kerk der eeuwen en der volken. En dezelfde angstige vraag had zich almeteens, duidelijk en onontwijkbaar, aan Newman opgedrongen. Dat kwam zoo. Tijdens het zomerverlof van 1839 had hij, ouder gewoonte, de studie der Kerkgeschiedenis en der oude Kerkvaderen aangevat. Terwijl hij de geschiedenis van het Monophysisme studeerde, begon hij voor 't eerst te twijfelen of de **Via Media** steek hield. Hij had zich altijd verschanst achter de oudheid, zich gepantserd met de wapenrusting der Kerkvaderen. Hier nu, in 't midden van de V^e^ eeuw, vond hij het christendom van de XVIe en van de XIXe weerspiegeld. Hij keek in den spiegel en vond in zichzelf den Monophysiet terug. De **Via Media** was in denzelfden toestand als de Oostersche scheurmakers, de Eutychianen waren de protestanten, en Rome stond waar zij altijd gestaan heeft, — aan den goeden kant. Zoo er een geldige reden was om Eutychianen en Monophysieten voor ketters aan te zien, dan gold diezelfde reden ook voor protestanten en Anglicanen. Al de argumenten tegen het Concilie van Trente waren even sterk tegen het Concilie van Chalcedon ; de pausen van de XVIe eeuw konden niet veroordeeld worden, dan met beginselen, die ook de pausen van de V^e^ eeuw veroordeelden. Waar kon het dan toe dienen langer te twisten tegen Rome, als gansch die arbeid ten slotte geen ander resultaat opleverde dan Eutyches in 't gelijk te stellen en advokaat van den duivel te worden tegen S. Leo ?

Enkele weken later, in September 1839, stak een zijner meest Roomschgezinde vrienden, Robert Williams (**[15]**), hem een artikel van Dr. Wiseman in de handen. Het ging over de Africaansche Donatisten. Newman vond er niet veel

in. Doch zijn vriend wees hem op vier woorden van S. Augustinus : **Securus judicat orbis terrarum.** En Newman begon te verstaan dat de oudheid tegen zichzelf getuigt (in dezen zin, dat de oude Kerk een anderen leidraad bezit, om dogmatische twistpunten te beslechten, dan een beroep op wat primitief is). De woorden van Augustinus bleven voortklinken in zijn ooren. Hij zag dat, wanneer gansch de Kerk, na rijp beraad, een oordeel uitspreekt, een uiteindelijk en onherroepelijk vonnis is geveld. De theorie van de **Via Media** lag in puin. Newman had de schaduw van een hand op den muur gezien. En voor een oogenblik was de idee hem te binnen gekomen : « Ge zult zien dat op 't einde de Kerk van Rome gelijk heeft ». De hemel was voor een wijle opengegaan. Toch hield zijn oude overtuiging nog stand. Maar een nieuwe, pijnlijke strijd was ingeleid. Een strijd met zichzelf.

Had hij vroeger met volle vertrouwen en warme geestdrift de vorderingen van de Beweging gadegeslagen, nu had zich plotseling een vergezicht getoond waarvan hij 't eindpunt niet zag. Aan Rogers, een zijner vertrouwelingen, bekende hij : « Dit is de eerste ware slag dien ik van 't Romanisme heb gekregen... Het is niet om mee te lachen. Ik wil klaar zien. Maar ik ben niet zoo roekeloos om op slag en stond een opinie te vormen ». Wat hem 't meest smartte was, veel meer dan zijn eigen onrust, de twijfel en onzekerheid waarin hij zoovelen zou brengen, die hem hun ziel hadden toevertrouwd.

Stilaan vervaagden de indrukken en de kalmte keerde terug. Het kwam hem nu eerder voor alsof de heele toestand van het christendom abnormaal was. Hoe kon men in Rome het kenmerk der apostoliciteit vinden ? Waren daar niet veel nieuwe dogma's toegevoegd aan de oude belijdenissen ? Kwam haar uitwendige verschijning, haar

volksgodsdienst niet zeer dicht bij afgoderij ? En anderzijds waren er bezwaren tegen de Engelsche Kerk, die alleen maar in beginsel het gezag der oude Kerk erkende en wier uitwendig leven moeilijk anders kon gezien dan als 't leven van een schismatieke en protestantsche maatschappij. Wat bleef er dan te doen ? Misschien zou Rome eenmaal zichzelve hervormen en haar dwalingen afzweren. In afwachting moest een Anglicaan trouw blijven aan de Engelsche Kerk, geduldig haar tekortkomingen en gebreken verdragen, bidden voor de eenheid van het christendom.

Doch Newman zou eerst af te rekenen hebben met de groep zijner « extremisten », mannen als Oakeley, Faber, W. G. Ward, voortvarende kerels, die nooit diep-geworteld waren in het Anglicanisme en, sedert zij onder den invloed der Beweging geraakt waren, hun aangezicht naar Rome gekeerd hadden. W. G. Ward was de vervaarlijkste van allen. Een joviale, ronde man, eeuwig luidruchtig en welgezind, gewapend met een verbazende redeneerkracht. Sedert hij door Newman bekeerd was tot het Tractarianisme was hij onweerhoudbaar in 't gelid gesprongen om propaganda te maken voor de goede beginselen. «Als ik met Ward ga wandelen », schreef een vriend van hem, « begint hij met een paar principen vast te stellen, zoo klaar dat men denken zou, het kan niet anders. Ik neem ze aan, 't een na 't ander. Dan, plotseling, gaat de deur open en ik zie dat ik op den weg naar Rome sta ».

Ward gaf geen zier om de Caroline Divines. Wat hem aantrok was het dogmatisch gezag van het Roomsch katholicisme, zijn ideaal van heldhaftige heiligheid, zijn godsvrucht. Hij studeerde onverpoosd de groote leeraars der middeleeuwen, S. Thomas, S. Bonaventura, de lijvige werken van de Jezuïeten der XVIe eeuw, Suarez en Vas-

quez, en voedde zijn ziel met de Geestelijke Oefeningen van S. Ignatius.

Zoolang Newman vasten grond onder den voet had, hield zijn gezag deze Roomsch-gezinde mannen in bedwang. Doch niet zoodra begon het vertrouwen van den leider te wankelen, of de leerlingen werden driester in hun toon, ongeduldiger in hun werking, moeilijker om te bevredigen. Hoe meer Newman zijn best deed om hen te doen wachten en hopen, hoe sterker hij ook de reactie onderging van de twijfels en moeilijkheden zijner vrienden. Zij vielen hem lastig met hun bezwaren ; legden al de gevolgtrekkingen bloot, die — naar zij oordeelden — in de Tractariaansche beginselen vervat waren ; deden hem met den dag duidelijker voelen dat er in het Anglicanisme geen plaats was voor een « katholiek » geloof en dat de Beweging werkelijk Romewaarts ging. « Ongetwijfeld », schreef hij op 25 Februari 1840, « de goede beginselen gaan wonderlijk vooruit, maar ik ben er niet zeker van dat ze niet naar Rome voeren ».

Voor die Romewaartsche strekking zijner volgelingen voelde hij zich verantwoordelijk. Waar anders dan in zijn schriften en sermoenen hadden deze jongens die ideeën opgevischt ? Hij moest ze leiden, hun geloof beveiligen, hen waarschuwen tegen overijlde stappen. Maar hoe kon dat gebeuren ?

De gevoelens en twijfels van zijn aanhangers liepen evenwijdig met de zijne. Wie zelf beangstigd en onrustig is, hoe kan die sterkte en vrede uitstralen ? Zijn onmacht bewust, raadpleegde hij John Keble. Was het ten slotte niet beter de zielezorg van St. Mary op te geven ? Keble antwoordde : « Doe dat niet. Anders is er een soort schandaal en de onrust gaat nog toenemen in onze rangen ». Newman nam den raad aan. Doch dan voelde hij zich

ook verplicht om een uiterste poging te wagen. Hij zou de Engelsche Kerk op de proef stellen en onderzoeken of zij de volle lading van de « katholieke » (d. i. primitieve) leer kon verdragen.

In deze omstandigheden werd de negentigste — en laatste — Tract geboren : **Remarks on certain passages in the Thirty-Nine Articles** (27 Febr. 1841). Zoowel zijn meervooruitstrevende vrienden als zijn tegenstrevers, herhaalden voortdurend dat die artikelen hopeloos onvereenigbaar waren met de katholieke leerstukken van het **Tractarianisme.** Het was te vreezen dat eenige jongere Bewegers daarin een reden mochten vinden om de Engelsche Kerk te verlaten.

Newman onderwierp de geloofsartikelen aan een kritisch-historisch onderzoek en verdedigde de volgende stellingen : De artikelen zijn niet in strijd met de katholieke leer **van de eerste eeuwen.** Wel hebben zij enkele dogma's van de **Roomsche** Kerk veroordeeld, maar dat zijn zulke dogma's, die eerst in de **latere** Conciliën, vooral in Trente, werden voorgehouden. Hun eigenlijke bedoeling is : de Roomsche dwaalmeeningen te keer te gaan, en het Roomsch volksgeloof met zijn bijgeloovige gebruiken, die niet tot het gebied van het eigenlijke dogma behooren.

Deze verklaring was lijnrecht in strijd met wat door de meeste Anglicanen als vanzelfsprekend aangenomen werd. De protestantsche meeningen en bedoelingen van de opstellers der artikelen waren niet te loochenen. Maar de Tract bemerkte zeer fijn dat de Engelsche Kerk van dien tijd de artikelen niet had ontvangen van de eerste Hervormers, maar van een veel later gezag, dat de private meeningen der opstellers in deze zaak van geen tel waren ; dat feitelijk de artikelen in zeer breeden zin bedoeld waren in de hoop ze te doen aannemen door het grootst

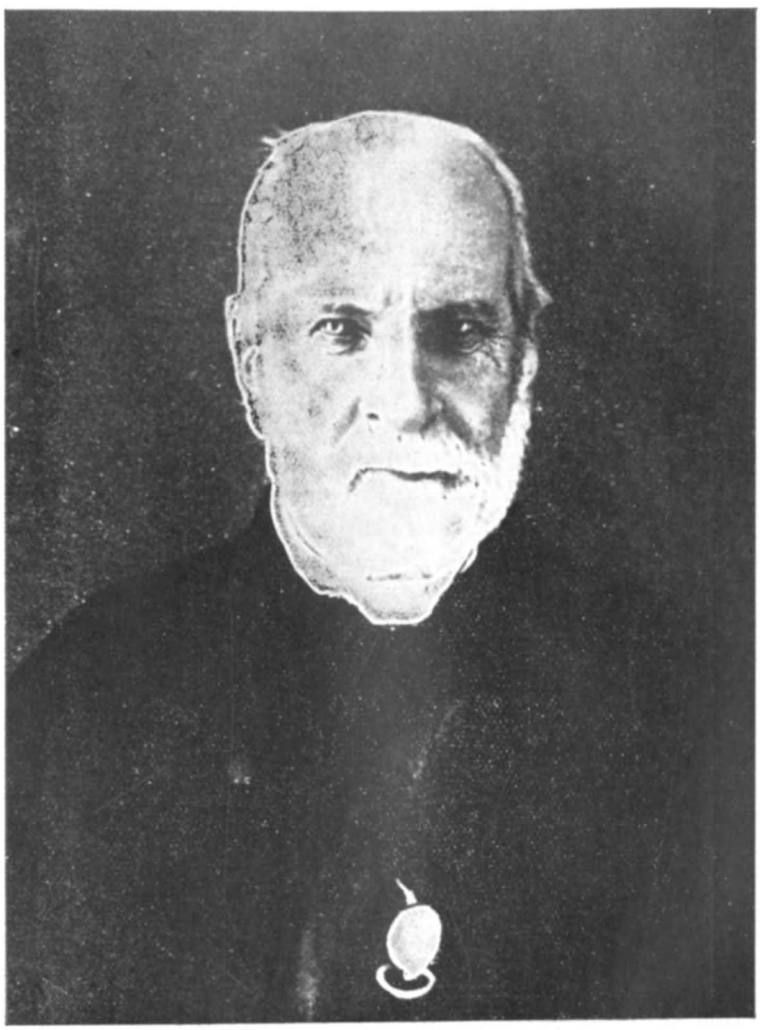

G. A. DENISON, aartsdiaken van Taunton. (blz. 83).

WILLIAM BENNETT. (blz. 86).

mogelijk aantal Engelschen, zoo katholiek- als protestantsch-gezinden.

Een voor een werden de artikelen ontleed, waarvan men gewoonlijk dacht dat ze anti-katholiek of anti-Roomsch waren. Het 22e artikel b.v. (") veroordeelde niet alle katholieke leerstukken over het vagevuur, maar alleen de Roomsche voorstelling daarvan en de daarmee gepaard gaande misbruiken. Hetzelfde gold voor het 31e artikel met betrekking tot « de sacrificiën van Missen » (the sacrifices of Masses).

Ongetwijfeld was de interpretatie soms ver gezocht, en hier en daar geleek zij op haarklooverij. Toch vond zij steun in de groote Anglicaansche theologen der vorige eeuwen, en mocht stellig doorgaan voor een ernstige, eerlijke en wetenschappelijke poging om vast te stellen welke punten precies veroordeeld waren en welk veld er voor vrije meeningen openbleef.

Nu had men mogen verwachten dat de hoofden der hoogeschool ofwel het interpretatiebeginsel, ofwel de talrijke toepassingen met klem van redenen zouden verwerpen. Oxford was een stad van geleerden en bibliotheken ! Maar wegens de blinde paniek die zich van hen had meester gemaakt, dachten de **Heads** nog slechts aan één zaak : Newman neerslaan ! (") Het was een paradoxale toestand. De meesters van een groote hoogeschool hadden te doen met een der geweldigste en zuiverste godsdienstige bewegingen, met een streven naar verdieping van den godsdienstzin, verheffing van karakter en kerkelijk leven, en zij bejegenden dit alles met afkeer en misprijzen. De zeer ingewikkelde vraagstukken in verband met de interpretatie der artikelen bestonden voor deze menschen eenvoudig niet. Er was geen spraak van de **Tractarians** te weerleg-

gen, maar wel van hun vereerden meester te brandmerken als een eer- en gewetenloozen verrader.

Op 8 Maart verscheen een brief aan den uitgever der **Tracts**, — onderteekend door vier **Senior Tutors**, waaronder Tait, de toekomstige aartsbisschop van Canterbury. De uitgever werd verzocht den naam van den schrijver bekend te maken en tevens werd het oordeel uitgesproken dat de laatste **Tract** aan de Roomsch-gezinden « een middel bezorgde om hun plechtige verbintenissen tegenover de hoogeschool te breken ». Twee dagen later benoemden de **Heads** een comité om de zaak te onderzoeken en op 15 Maart verscheen het onheilspellend vonnis : « dat de interpretatie voorgesteld in gezegden Tract, den zin der 39 artikelen niet verklaart, maar ontwijkt ; en de onderteekening dezer artikelen laat samengaan met het aanvaarden van dwaalleeringen die zij juist wilden tegengaan ; dat derhalve zulke interpretatie onvereenigbaar is met de aan de statuten (der hoogeschool) verschuldigde gehoorzaamheid ».

Nu kwam heel 't land in beroering. In kranten en tijdschriften, op den kansel en in 't Parlement, werd Newman uitgekreten voor een verrader van de Staatskerk, die eindelijk op heeterdaad betrapt was. Wel werd hij gesterkt door de overtuiging dat Keble in deze zaak solidair was met hem ; Pusey nam zijn verdediging op en zelfs eenige der conservatieve **High-Churchmen**, als Perceval en Palmer, betuigden hun sympathie en instemming.

Newman voelde dat hij zijn plaats in de Beweging had verspeeld. Men vertrouwde hem niet langer. Eerst werd hem gevraagd den **Tract** in te houden. Hij weigerde, terwille van zoovele zijner vrienden en volgers, die van het Protestantisme niet meer wilden ; en ook terwille van zichzelf : want, wat er ooit gebeuren mocht, nooit zou hij zich

neerleggen bij een protestantsche verklaring der artikelen. Daarna werd hem gezegd : « Houd u stil. Verdedig den Tract niet ». Newman antwoordde : « Goed, als gij den Tract niet veroordeelt en zijn verspreiding niet verbiedt ».

Voor de massa der Anglicanen was hij, van dezen stond af, een verdachte en een huichelaar. In een brief aan zijn bisschop schreef hij deze roerende woorden : « Ik heb er nooit genoegen in gevonden, den schijn te hebben dat ik een partij kon bewegen. Mijn invloed over anderen heb ik niet gezocht, maar gevonden. Ik heb een taak begonnen, omdat de anderen het niet deden, en mijn rust — die ik op hoogen prijs stelde — geofferd. Moge God met mij zijn in de toekomst, zooals Hij tot dusver met mij geweest is! En Hij zal met mij zijn, als ik maar mijn handen rein en mijn hart zuiver houd. Ik denk dat ik elke persoonlijke vernedering verdragen kan, — of ten minste zal ik mijn best doen om die te verdragen, — zoo ik maar nooit de heilige belangen verraad, die de Heer van genade en macht mij heeft toevertrouwd ».

Tusschen den bisschop van Oxford en Newman was een ongeschreven overeenkomst getroffen, dat aan de eene zijde Tract 90 niet zou veroordeeld worden, en aan de andere geen verdere Tracts meer uitgegeven. Niettemin was de gansche atmosfeer veranderd. Aan beide zijden was men er van bewust dat de Engelsche Kerk vastbesloten was zich niet te laten katholiciseeren.

De eene slag volgde nu spoedig op den anderen. Ward werd afgezet als leeraar van wiskunde en logica in Balliol College ; Church werd zijn tutorship in Oriel ontnomen ; een diaken, Peter Yong, curate van Keble, werd door den bisschop van Winchester de priesterwijding geweigerd wegens gevaarlijke leer over de Eucharistie, alhoewel de

man op dit stuk hetzelfde geloofde als Pusey en Keble, d. w. z. wezenlijke tegenwoordigheid, maar geen zelfstandigheidsverandering. Arnold, de hoofdman der liberalen, was naar Oxford geroepen om de moderne geschiedenis te doceeren.

In den zomer van 1841 was Newman te Littlemore S. Athanasius aan 't vertalen. Zelfs in zijn rustige studeerkamer liet de geest van Rome hem niet los. De geschiedenis van het Arianisme deed hem nog duidelijker inzien dan die van het Monophysisme, waar de Engelsche Kerk eigenlijk stond. In deze oude twistvraag kwam de positie der Arianen wonderwel overeen met die van de protestanten ; de semi-Arianen waren de Anglicanen van dien tijd en Rome was toen wat zij nu nog is : de meesteres van het recht geloof. De waarheid, ook in dit geval, was niet te vinden in de Via Media, maar bij de Roomsche Kerk.

Erger nog werd het toen de Anglicaansche bisschoppen, de een na den anderen, hun afkeuring en veroordeeling uitspraken over Tract 90. Het Anglicanisme was klaarblijkelijk niet bereid om zich hoe klein een dosis ook van katholieke ideeën te laten opdienen.

En nog vóór dit heugelijk jaar ten einde sleepte, was er spraak over het Anglo-Pruisisch bisdom van Jerusalem ! Bunsen, de Duitsche gezant te Londen, droomde van een vereeniging tusschen de Engelsche Kerk en de Pruisische Staatskerk. Een eerste stap op dezen weg was door de Anglicaansche overheden goedgekeurd, nl. het oprichten van een protestantsch bisdom in Jerusalem, waarvan de titularis beurtelings zou benoemd worden door Engeland en door Pruisen, zijn wijding zou ontvangen van Engelsche bisschoppen en jurisdictie zou voeren over de Engelsche en Duitsche protestanten in Palestina. Het protest

van Newman bleef niet uit. Het was een verontwaardigd en zeer bitter stuk. De machtige polemist toonde, in enkele koude maar striemende woorden, hoe groot zijn afkeer was voor een verbond met Lutheranisme en Calvinisme, « ketterijen, die in wederspraak zijn met de H. Schrift, die eerst ontstaan zijn vóór drie honderd jaar en geanathematiseerd door Oost en West ».

De Engelsche bisschoppen waren in elk geval niet bereid om gewillig te luisteren naar de protesten van verdachte Tractarians. De roep werd algemeen dat die opstand tegen de Reformatie moest gedempt worden. « Onze eigen bisschoppen », schrijft Pusey in Februari 1842 aan den aartsbisschop van Canterbury, « en anderen, door hen aangemoedigd, zeggen ons ; — hoe pijnlijk het zij zulks te herhalen, het zijn hun eigen woorden — Vade retro, Satana !... Wij worden afgescheiden van de rest van Christus' kudde, als zieke en schurftige schapen die de andere zouden kunnen besmetten ». De herderlijke vermaning van Dr. Blomfield, bisschop van Londen, die kort daarop verscheen, was wellicht bedoeld als een antwoord op de klacht van Pusey. « De afval van eenige gelooviгen », zeide de bisschop, « en zelfs van velen, zou een minder kwaad zijn, dan toe te laten dat 't een lid der Anglicaansche Kerk vrij staat de Roomsche dwaalleer aan te hangen ».

Het leger der Tractmannen was klaarblijkelijk op den aftocht. In 't begin van 1842 ondergingen zij, als partij, hun eerste nederlaag. Hun candidaat voor het leeraarschap in de poësie te Oxford, Isaac Williams, werd, al zijn dichterlijke gaven ten spijt, verslagen wegens zijn katholiciseerende ideeën.

Newman intusschen, meer en meer gekweld door twijfels en gewetensangsten, liet St. Mary over aan zijn on-

derpastoors en trok zich terug in Littlemore, een gehucht, drie mijlen van Oxford verwijderd, en behoorend tot de parochie van St. Mary. Hij liet daarheen heel zijn theologische en patristische bibliotheek ([18]) overbrengen (Febr. 1842). Wat ging hij er verrichten ? Iedereen vroeg het zich af. « Maar ik kon toch aan de dagbladuitgevers niet zeggen dat ik er heenging om mijn gebeden te zeggen; dat ik zekere twijfels had over het Anglicaansche stelsel en er geen oogenblikkelijke oplossing voor vond, zelfs niet wist wat de uitkomst zou wezen. Ik vond het te hard nu te gaan pleiten, dat misschien mijn twijfels zouden opgelost worden, als de kranten maar zoo goed waren me tijd te geven en me gerust te laten ».

Vóór alles wilde hij zelfheiliging, onderwerping aan Gods wil, onderdrukking van zijn eigen verlangens. God zou hem den weg naar het licht aanwijzen, wanneer Hij het goed vond. Eenige zijner leerlingen hadden hem daarheen vergezeld, Dalgairns, Bowles, Stanton, St. John, en samen leidden zij een leven van studie en gebed in de armelijke cottages. « Alles », schreef een latere bezoeker, de Passionist P. Dominicus, « ademt een allerstrengste armoede gelijk ik er in een klooster nooit ben tegengekomen, noch in Italië, noch in Frankrijk, noch in andere streken waar ik geweest ben. Een Capucijnenklooster is een groot paleis, in vergelijking met Littlemore » ([19]) Zij deden er boete, onderhielden stipt de vastendagen van het Prayer-Book, volgden al de diensten in het parochiekerkje van Littlemore en baden bovendien de horae canonicae van het Roomsch brevier, met weglating alleen van het Ora pro nobis, dat vervangen werd door Oret pro nobis, omdat de aanroeping der heiligen door het 22e geloofsartikel verboden was.

Zooals men kan denken bracht dit alles veel opspraak

voort. De aandacht van heel Oxford was op Newman gevestigd. Eenmaal, toen hij zijn kluis binnentrad, vond hij er een groep ongenoode, nieuwsgierig-inspecteerende studenten ; een andere maal belde de fanatieke Evangelical, Dr. Symons, Warden van Wadham College, en vroeg « of het klooster te bezichtigen was ». Newman, die zelf geopend had, antwoordde zeer kort : « We hebben geen klooster hier » en klapte de deur weer dicht. Een krant bracht niettemin (op 9 April 1842) het ontzaglijk nieuws uit «dat een zoogenaamd Anglo-katholiek klooster gebouwd werd te Littlemore, en dat alles naar wensch vooruitging : cellen, kapel, eetplaats, kloostergangen, — onder het toezicht van een parochiepriester uit het diocees van Oxford ». Ditmaal eischte de bisschop zelf een verklaring. Newman schreef terug : « Wat heb ik toch gedaan, dat de wereld me rekenschap vraagt over mijn privaat leven, wat zij voor niemand anders doet ?... Sedert jaren heb ik me dat voorgenomen (een regelmatig en God-toegewijd leven te leiden), ik ben overtuigd dat God me daartoe roept. Daarmee breek ik geen enkele verordening van onze Kerk, niet meer dan wanneer ik moest trouwen ». Daarna werd het akelig gerucht rondgestrooid dat Newman reeds ontvangen was in de Roomsch-katholieke Kerk en te Littlemore een « nest van papisten uitbroedde », die krachtens een dispensatie van Rome den Anglicaanschen eed mochten doen en mettertijd vele Anglicanen naar Rome zouden overbrengen ! Dan welde den diep-beproefden man de klacht uit het hart : « Lafaards ! moest ik een stap doen, gij zoudt op de vlucht gaan. U vrees ik niet. Di me terrent et Jupiter hostis. Het is iets anders wat mijn moed stukslaat : de bisschoppen, die nog altijd voortgaan met hun aanvallen tegen me, alhoewel ik niet meer op de bres sta... O, waarom kunt gij me niet in vrede laten sterven ? Ge-

wonde dieren kruipen in een hol om er te sterven, en niemand misgunt het hun. Laat me gerust, ge zult niet lang meer last hebben van me » !

De bisschoppelijke veroordeeling van Tract 90 nam inderdaad toe in voluum en in geweld. In Oogst 1842 waren reeds twee en veertig herderlijke brieven (Charges) verschenen waarin de Tract werd afgekeurd. Een van de bisschoppen noemde dit boekje « een meesterwerk van den duivel ». De aartsbisschop van Canterbury en de bisschop van Londen lieten zich meeslepen in het algemeen huilkoor, en tot Dr. Phillpotts toe — de meest High-Church-gezinde van het toenmalig episcopaat — noemde den Tract « beleedigend en onbetamelijk tegenover de Kerk, ongepast en onrechtvaardig tegenover de Hervormers ». Drie volle jaren duurde de aanval der bisschoppen, waarbij vooral de veroordeeling uitgesproken door zijn eigen bisschop den steeds tot gehoorzamen bereiden, gedweeën en eerbiedvollen Newman in 't hart trof. Voor hem die altijd en in alles het apostolisch gezag zijner bisschoppen had verdedigd, moest het nu wel den indruk wekken dat de oude katholieke leer — waarover de Tract immers ging — ambtelijk veroordeeld was. De Anglicaansche Kerk kon onmogelijk met meer gezag en beslistheid optreden, dan zij had gedaan in de plechtige uitspraken van haar prelaten.

Alhoewel Newman voorloopig buiten gevecht gesteld was bleef Pusey totnogtoe in de strijdlinie. Op 24 Mei 1843 predikte hij in de kerk van Christ Church een sermoen over de Eucharistie. Het sermoen was eerder practisch dan leerstellig, maar beklemtoonde evenwel de leer der objectieve reëele tegenwoordigheid. Pusey werd om deze reden aangeklaagd door een collega, Dr. Faussett, Margaret Professor der theologie. De Vice-kanselier der

hoogeschool liet het sermoen onderzoeken door zes doctoren (waaronder de aanklager !) (*). Enkele dagen later werd het vonnis geveld «dat hij (Pusey) leerstukken had voorgehouden, die niet overeen te brengen zijn met de leer der Anglicaansche Kerk ». Bovendien werd hem verboden, voor twee jaar, in de hoogeschool te prediken.

Dergelijke gebeurtenissen waren niet geëigend om het vertrouwen van Newman in het « katholicisme » der Engelsche Kerk te vergrooten. Doch, hoe bitter ook zijn onzekerheid was, een reden om niet te vertwijfelen kon misschien gevonden in het feit dat zijn twee groote vrienden, Pusey en Keble, nog altijd even vast stonden in aanhankelijkheid aan de vroegere Tractariaansche idealen. Keble, dien hij om leiding verzocht, schreef o. a. : « Kan het niet zijn dat gij de titels van Rome te hoog hebt aangeschreven in uw latere studiën, omdat gij voeldet dat uw vroegere uitdrukkingen onrechtvaardig waren ? » (**). « Van mijn kant hoop ik nog dat wij niet geheel van de (historische) Kerk afgescheiden zijn... Ik ben niet geneigd zooveel gewicht te geven, zooals gij schijnt te doen, aan de onverantwoordelijke strevingen van één enkel menschengeslacht » (**).

Pijnlijk was vooral de gedachte aan zoovelen, die met moeite uit de vooroordeelen van het Protestantisme bevrijd waren en in de Tracts, of in de sermoenen, een leer naar hun hart hadden gevonden. Zouden die niet terugvallen in het levenlooze Protestantisme, of erger nog, er elk geloof bij inschieten, nu de stem, die hen zoolang gericht had, verstomde ? Van verschillende zijden werd Newman gesmeekt, dat hij denken zou aan die talrijke volgelingen. Aan een zijner zusters, die hem in dezen zin had geschreven, antwoordde hij : « Mijn zoete Jemima, bid liever dat ik recht geleid word ; bid liever dat me iets

in den weg komt wat me terughoudt, zoo ik me vergis, dan mijn gewetenszaak in uw eigen handen te nemen » (22).

De gebeurtenissen rond hem, waarin zijn godgewijde ziel altijd poogde de vingerwijzingen der Voorzienigheid te erkennen, zouden hem in de haven brengen. Zoolang hij niet de absolute zekerheid bezat dat de Roomsche Kerk trouw gebleven was aan de primitieve leer, kon hij zich niet aan haar gezag onderwerpen. Maar wat stond hem te doen tegenover zijn Roomsch-gezinde vrienden, Faber, Ward, en zijn gezellen van Littlemore, die angstig wachtten op een teeken ? Newman bleef het mogelijke doen om hen te weerhouden op den weg naar Rome. Zulks, meende hij, was een plicht, zoolang hijzelf niet afgebroken had met de Engelsche Kerk. Toen gebeurde het onverwachte. Een jonge Schot, Lockhart, dien Manning aan Newman had toevertrouwd, zwoer het Anglicanisme af. De openbare meening stelde, ten onrechte, den eenzaat van Littlemore verantwoordelijk voor dezen stap. Newman voorzag dat anderen zouden volgen, gaf zijn **beneficium** van St. Mary op (18 Sept. 1843) en, wanhopend over het Anglicanisme, zegde hij vaarwel aan zijn Anglicaansche vrienden in een der roerendste sermoenen die ooit werden uitgesproken **(The parting of friends)** :

« O mijn Moeder, mijn Moeder ! Hoe komt het dat zooveel heerlijke dingen u gegeven werden en dat gij ze niet kunt bewaren? Dat gij kinderen draagt, en ze niet durft erkennen ? Waarom kunt gij hun diensten niet benuttigen, en waarom verheugt uw hart zich niet in hun liefde ?... En, o mijne Broeders, o duurbare en trouwe harten, o lieve vrienden, zoo gij iemand kent wien het gegeven werd door zijn geschreven of gesproken woord u eenigermate te helpen ; indien hij u ooit gezegd heeft wat gij over

uzelven wist of wat gij niet wist ; u bekend gemaakt heeft uw noodwendigheden of gevoelens, en met ze u te openbaren u opgebeurd ; u doen voelen dat er een hooger leven was dan dit dagelijksche, en een heerlijker wereld dan welke ge ziet ; of u aangemoedigd of u ingehouden, of een weg heeft geopend voor de zoekers, of de ontstelden heeft gestild ; indien wat hij gezegd of gedaan heeft u ooit deed belang stellen in hem en u gunstig stemde tegenover hem ; herinnert u dien man in de tijden die komen, alhoewel gij hem niet hoort, en bidt voor hem, dat hij in alle dingen Gods wil moge kennen, en te allen tijde bereid zijn hem te volbrengen » (24).

Newman was nog niet katholiek, maar als Anglicaan « lag hij op zijn sterfbed » (25).

V.

De Overwinning van Rome

De scheidingslijn tusschen **Romanizers** en Anglicaanschgezinde **Tractarians** werd elken dag scherper doorgetrokken. Velen, misschien wel de meesten onder de jongeren, deelden in de onzekerheid en de twijfels van Newman. Anderen, en niet de minsten, Keble, Pusey, Palmer, I. Williams, Marriott, James Mozley, gaven geen teeken van wankelmoedigheid en hoopten op betere tijden.

Sedert Newman zich teruggetrokken had uit den strijd was Ward onweerhoudbaar geworden. Hij voerde in de **common rooms** van Oxford een monsterachtige, uitdagende taal over de heiligheid der Roomsche Kerk, en schreef altijd stouter artikels over het hopeloos verval van het Anglicanisme. Rechtvaardigmaking door het geloof alleen, zooals die meestal geleerd werd in Engeland, was voor zijn klaren geest ofwel holle woordenkramerij, ofwel diep-onzedelijk. Het Protestantisme boezemde hem afschuw in, hoofdzakelijk om die scheiding tusschen rechtvaardigmaking en zedelijkheid, want hij aanzag 't als een eerste beginsel dat het christelijk geloof en het christelijk leven niet kunnen opgebouwd worden dan op zorgvuldige en individueele zelfbeheersching. Hij voelde zich geweldig door Rome aangetrokken, omdat — naar zijn overtuiging — onder de christelijke gemeenschappen al-

leen Rome bestendig getuigenis aflegde voor de bovennatuur, en — zooals de Apostelen — levendig bewust was van een altijd-tegenwoordige, bovenaardsche macht. Rome leefde voor het aanschijn van den ongezienen, almachtigen God. Haar sacramenten en haar devoties, haar instellingen en wetten dienden om den mensch nader tot God te brengen. Zij bracht in elke eeuw, echte, heldhaftige heiligen voort en haar trouwste kinderen offerden letterlijk alles op om God beter te eeren. Daarnaast waren de beste vertegenwoordigers van het Anglicaansch stelsel niet veel meer dan burgerlijke, brave menschen, onbekwaam om zich te verheffen tot de steile toppen der heiligheid.

Zulke drieste taal gaf aanstoot en maakte ieder ongerust. W. Palmer, een der oude **High-Churchmen**, verzocht Newman den roekeloozen Ward wat in te toomen. Newman had echter reeds het heft uit handen gegeven en voelde geen zin om tusschenbeide te komen. Daarop publiceerde Palmer een strenge kapitteling van de Roomschgezinde strekkingen (**on existing tendencies to Romanism**) bij eenige leden der Tractariaansche partij (einde 1843). Aangevuurd door dezen aanval, zette Ward zich aan den arbeid om zijn stellingen klaar te maken en te verdedigen. In Juni 1844 verscheen zijn beroemd boek **Ideal of a christian Church considered in comparison with existing practice**, een langdradige en slecht-geordende, maar niettemin machtige en vaak oorspronkelijke apologetica van de Roomsche Kerk. Het Anglicanisme werd er meedoogenloos afgebroken. De geest van de Anglicaansche artikelen, betoogde Ward, was ongetwijfeld protestantsch. Doch wijl in den grond het Anglicaansche stelsel een **compromis** is tusschen Rome en de Reformatie, is **iedereen** verplicht haar formulieren in een onnatuurlijken zin te ver-

klaren. « Ons twaalfde artikel is, zoo duidelijk als woorden iets kunnen duidelijk maken, aan de zijde der protestanten. Zooals vanzelf spreekt, oordeel ik dat die natuurlijke beteekenis kan weggeïnterpreteerd worden (**can be explained away**), want ik onderteeken het zelf in een niet-natuurlijken zin ! » (26) Overigens sloeg Ward den bodem uit heel de **High-Church**- en Tractariaansche theologie met het verschil te verwerpen tusschen « katholiek » en « Roomsch-katholiek ». In de Engelsche Kerk waren er nog slechts kiemen van waarheid en zedelijkheid te vinden, juist genoeg voor een geboren Anglicaan om hem toe te laten in haar gemeenschap te blijven, zoolang als hij redelijkerwijze vermocht te hopen in haar mogelijke katholiciseering en tot hij er uitgedreven werd. Ward eischte voor zichzelf het recht op om hetzelfde te gelooven als een Roomsch-katholiek :

« O verheugend, wondervol en onverwacht gezicht ! De heele cyclus der Roomsche leer wordt geleidelijk aanvaard door talrijke Anglicanen... Drie jaren zijn heen sedert ik openlijk heb verklaard dat, met de geloofsartikelen te onderteekenen, ik van geen enkele Roomsche leer afzie. Ik behoud mijn **fellowship**, dat me krachtens die subscriptie werd gegeven, en werd niet getroffen door hoegenaamd welke kerkelijke censuur » (27).

Zulk een onbeschaamde uitdaging kon niet onbemerkt of ongestraft voorbijgaan. De raad der **Heads of Houses** verzamelde uit Ward's boek een aantal onbehoorlijke stellingen en lei de drie volgende maatregelen vóór de **Convocation** : 1° veroordeeling van Ward's boek ; 2° degradatie van den schrijver, wien zijn universiteitsgraden zouden afgenomen worden ; 3° voortaan zouden de leden der universiteit niet alleen de 39 geloofsartikelen moeten onderteekenen, maar bovendien verklaren dat zij ze na-

men in den zin « waarin ze eerst gepubliceerd waren en nu opgelegd werden door de universiteit » en dit op straf van doorzending (Dec. 1844).

De hoofden der hoogeschool hadden zich deerlijk vergist als zij meenden ooit een meerderheid bij elkaar te krijgen om dit draconisch gedoe goed te keuren. Voor een veroordeeling van Ward's boek was zonder twijfel iedereen — behalve enkele Roomsch-gezinden — te vinden ; maar den man zelf degradeeren scheen wat kinderachtig. Met betrekking echter tot den derden maatregel barstte een algemeene mistevredenheid los. Pusey verzekerde dat hij nooit zulk een verklaring zou onderteekenen, Keble gaf er tegen een sterke brochure uit ; zelfs de liberalen stonden voor één keer aan de zijde der **Tractarians.** Niemand wilde hooren van een nieuwen **test.**

De **Heads** waren geheel uit het lood geslagen door dezen tegenstand, en haastten zich den derden maatregel terug te nemen (23 Jan. 1845). Maar verbitterd en dweepziek, beproefden zij op andere manier hun driftigheid uit te werken. Was het niet mogelijk een grooteren naam te treffen dan dien van Ward ? Den kluizenaar van Littlemore door de ambtelijke stem der hoogeschool te laten veroordeelen ? Weldra was het middel gevonden. De **Heads** keurden (4 Febr. 1845) een voorstel goed, waardoor aan de eerstkomende **Convocation** zou worden opgedragen de beginselen van **Tract** 90 formeel te censureeren.

Op 13 Februari vergaderde de **Convocation** in het theater. Heel Oxford was in rep en roer. Van op de daken, waar zij post gevat hadden, gooiden de studenten — eeuwige vijanden van gezagsmisbruik — met sneeuwballen naar den voorbijgaanden Vice-kanselier. In de theaterzaal verdrongen zich vijftien honderd universiteitsleden, waar-

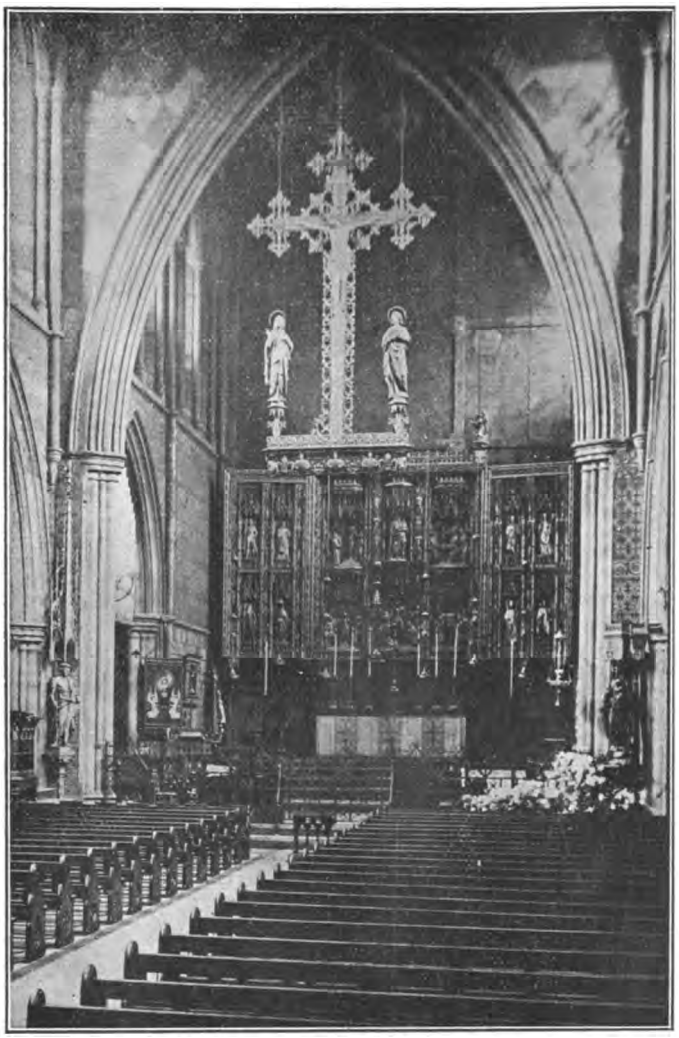

S. ALBAN'S, Holborn. (blz. 88).

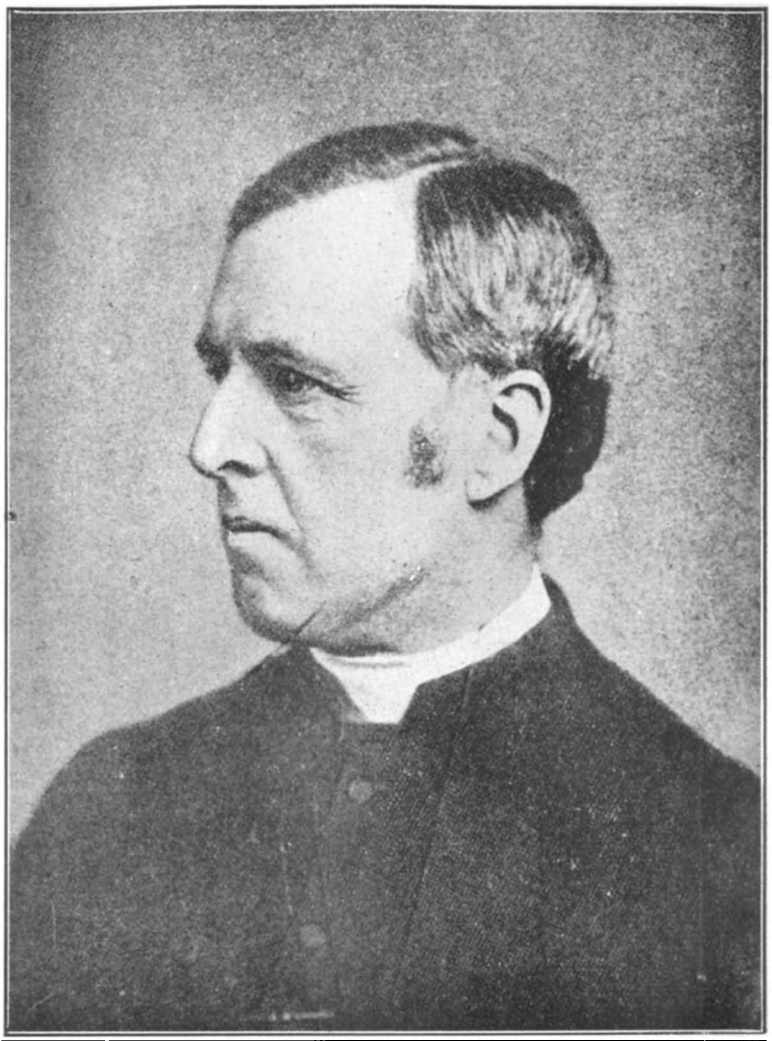

A. H. MACKONOCHIE, eerste Vicar van S. Alban's, Holborn. (blz. 89).

van menige uit Londen of uit andere steden waren overgekomen om den gedenkwaardigen dag mee te leven. Ward nam plaats in een van de tribunes waar gewoonlijk de bekroonde gedichten en essays voorgelezen werden. Kalm, met overtuigde stem, droeg hij zijn verdediging voor. Een logische houding, zeide hij, was voor elkendeen totaal onmogelijk in de Engelsche Kerk. Wat hem betrof, hij onderteekende de artikelen zeer zeker in een onnatuurlijken zin ; maar alle Anglicanen, van welke partij ook, waren tot zulke uitvluchten verplicht. Terloops, alsof het iets vanzelfsprekend was, verklaarde hij « den heelen cyclus der Roomsche leer » aan te nemen. Na Ward's pleidooi werd terstond tot de stemming overgegaan. Eerst over zijn boek, dat veroordeeld werd met 777 tegen 386 stemmen ; vervolgens over het degradeeren van den schrijver : dit werd er doorgehaald met een fel-geslonken meerderheid, 569 tegen 511 stemmen. Daarna stond de Vice-kanselier recht en lei het derde voorstel — veroordeeling van Tract 90 — ter stemming. Maar de Proctors hadden besloten dezen hatelijken aanval op Newman te stuiten met hun veto-recht te gebruiken. Terwijl uit alle hoeken tegenstrijdige kreten van Non ! en Placet ! weerklonken, stond de Senior Proctor, Mr Guillemard, recht en sprak de plechtige formule uit : Nobis procuratoribus non placet !

Al hadden de Heads niet heel hun zin gekregen, het Tractarianisme was toch voor een tijd uit het veld geslagen. Oxford had de Beweging verloochend.

Oakeley, een van Ward's vrienden, had eerlijk ter kennis van zijn bisschop gebracht « dat hij heel de Roomsche leer aannam, zonder daarom het recht op te eischen om deze leer voor te houden ». De bisschop van Londen bracht de zaak voor de Court of Arches en dit gerechts-

hof strafte den Roomschgezinden rector met eeuwigdurende suspensie (Juni 1845).

Newman was nu reeds te ver van het Anglicanisme af om nog veel belang te stellen in zulke gebeurtenissen. Het werd hem klaar dat hij, over enkele weken of maanden, katholiek zou worden. Er was, objectief gesproken, geen middenweg tusschen volslagen goddeloosheid en Roomsch-katholicisme. Maar hij leed vreeselijk bij het scheuren van zooveel teedere banden die hem zoolang hadden vereenigd met dierbare vrienden. « Alles wat me lief is, wordt me afgenomen. Mijn dagen zijn voorbij als een schaduw, en ik ben verwelkt als gras » (*). « Zwaar is de hand van den Heer op mij, van Hem, die al goedheid is en erbarmen, zoodat mijn hart en geest doodvermoeid zijn, zooals de ledematen zijn bij een te zwaar gewicht op den rug » (*). In het begin van 1845 was hij begonnen met zijn **Essay on the development of christian doctrine.** Terwijl zijn arbeid vorderde, verzwonden zijn laatste moeilijkheden tegen Rome. Vóór het boek af was besloot hij zich te laten inlijven in de katholieke Kerk en het **Essay** werd uitgegeven zooals het was, onvoltooid. Op 9 October 1845 werd hij in de kluis van Littlemore door den Passionist, Pater Dominicus, met de Kerk verzoend.

Newman's bekeering was een schok, die het Anglicanisme tot in zijn grondvesten deed waggelen. In de volgende maanden gingen rond de drie duizend Anglicanen, meestal goed-ontwikkelde menschen, naar Rome over. Wij moeten volstaan met enkele namen onder de best bekende : Ward, Dalgairns, St. John (*), Stanton, Bowles, Capes, Coffin, Faber, Oakeley, Meyrick, A. Christie, R. Simpson, J. S. Northcote, J. B. Morris, G. Ryder, D. Lewis. Nooit, sedert de Reformatie, had men zooiets ge-

zien. En dat was slechts een eerste bekeeringsgolf ! Sedertdien en tot op den huidigen dag, duurt de uittocht uit het Anglicanisme voort. Het voorbeeld van Newman, de invloed die uitgaat van zijn geschriften, de algemeene bewondering van het Angelsaksendom voor hem dien het beschouwt als den machtigsten en edelsten geest der negentiende eeuw, werken als een betoovering voort van geslacht tot geslacht en voeren heele scharen van Anglokatholieken den weg op dien eenmaal John Henry Newman heeft betreden.

De gansche toestand op godsdienstig gebied is grondig veranderd. Vóór 1845 had een doorsnee-Engelschman er geen idee van dat wellicht de christelijke openbaring, in haar zuiverheid en haar volheid kon gevonden worden in de historische Kerk. Men wist genoeg hoeveel onvolmaaktheden er kleefden aan elke protestantsche sekte en men was zich vaag bewust van de onmacht waartoe het nationalisme de Engelsche Kerk had gebracht.

Maar één punt stond vast en veilig, als een paal boven water : Rome was de Antichrist, de stad van leugen en bederf, de toevlucht van elk soort afgoderij en bijgeloof, een mengsel van heidensche gebruiken met christelijke uitwendigheden. En heel de polemische literatuur van drie eeuwen had dezen indruk dieper wortel doen schieten, zoodat het haast een axioma was geworden, dat een verstandig of zichzelf-eerbiedigend man niet katholiek kon worden zonder de wetten van den geest of de normen der zedelijkheid te loochenen. Men had zooveel plezier beleefd van deze aanvallen tegen het — in Engeland — onmondige en onmachtige katholicisme, dat er noch lust noch tijd was overgebleven voor een kritisch onderzoek der eigen geloofsgronden.

In den grootsten en den treffelijksten van haar zonen

heeft de Engelsche Kerk haar eigen geweten onderzocht, haar verleden overzien, haar beginselen gewikt en gewogen. Kinderlijke liefde, de eerlijke wensch om goed te vinden wat tot dusverre was goedgepraat, een sterke neiging om de Engelsche menschen en dingen naar hun beste kanten te laten uitkomen, anti-Roomsche vooroordeelen, hadden den genialen Tractarian stellig omgevormd tot een onsterfelijken apologeet van het Anglicanisme, als er inderdaad een verdedigingsstelsel voor te vinden was. Jarenlange overweging en studie, gepaard met deemoedig gebed, deden één voor één al de Anglicaansche stellingen ineenstorten. Hoe vreeselijk het ook mocht zijn, hij zou alles opgeven, zijn eer en naam, zijn familie en zijn vrienden, om zich aan te sluiten bij de Kerk der eeuwen. Elke bladzijde van de Apologia toont hoe pijnlijk het Newman is gevallen zijn Kerk, zijn volk, zijn vrienden te weerspreken. Van natuur was hij conservatief aangelegd, vol eerbied voor het bestaande ; alleen de meest-overtuigende redenen, herhaaldelijk getoetst in het licht van Schriftuur en Overlevering, van geschiedenis en ervaring, hebben hem de wapenen doen overgeven.

« Bij het doorzien en sorteeren van mijn papieren en brieven », schrijft hij kort na zijn bekeering, « heb ik smart gevoeld en diep moeten zuchten zooals nog niet gebeurd was — ofschoon het in vroegere tijden wel eens geschiedde — sedert mijn opname in de Kerk. Zoovelen dood, zoovelen van mij gescheiden ! Mijn moeder dood ; mijn zusters niets meer voor mij, of eerder nog, als vreemdelingen geworden ; van mijn naaste vrienden, Froude, Wood, Bowden, door den dood weggerukt, die nu aan mijn zijde zouden staan of eerlang zouden gekomen zijn. Andere lieve vrienden, die nog in 't leven zijn, gaan niet mee met mij ; Pusey stuurt in tegenovergestelde richting, (Isaac)

Williams protesteert tegen mijne handelwijze als rationalistisch en is den dood nabij ; Rogers en J. Mozley zien met afschuw op mijn bekeering. Wien heb ik nu nog van mijn vrienden van vóór twaalf jaren ? En wat wist ik, twaalf jaren geleden, van mijn tegenwoordige vrienden ? Die zaten toen op de schoolbanken en, zoo zij al mijn naam kenden, keken zij naar mij op als naar een schrikaanjagenden, ongenaakbaren Bonze. Nu nog weten zij niets, kunnen zij niets weten, van mijn vroeger leven. Dingen, die voor mij zijn alsof zij gisteren gebeurden, zijn voor hen droomen uit een grau verleden... En niettemin ben ik zeer gelukkig met hen, en kan ik waarachtig met den H. Paulus zeggen : « Ik heb alles in overvloed ». Bovendien, ik bezit samen met hen, wat ik nooit met anderen kon deelen waar ik vroeger was, katholieke hoop en geloofsovertuiging, katholieke doeleinden » (*).

Naar een Bijbelwoord, dat de latere Oratoriaan en Kardinaal met voorliefde aanhaalde, « in de plaats van de ouderen die hij verloren had, werden hem kinderen geboren » **Pro patribus tuis nati sunt tibi filii** ! Newman is de vader der Anglicaansche bekeerlingen. In de zuchten en tranen van zijn moeizame bekeeringsperiode, in de grievende miskenning waaronder hij, als katholiek, jarenlang tragisch heeft geleden, werd zijn rijke natuur geslepen tot een diamant van betooverende schoonheid. Uit zijn diepvoelend, medelijdend hart, is dat aangrijpend, onvergetelijk getuigenis gevloten van de katholieke waarheid, een getuigenis uitgespreid in een lange reeks van meesterwerken die, zoolang de Engelsche taal gelezen wordt, nader zullen voeren tot God, tot de ongeziene wereld der bovennatuur, en tot de Kerk der Vaderen en der Apostelen (*).

V.

De eerste Jaren van het Puseyisme

Met het heengaan van Newman was de Beweging van Oxford onthoofd en voor een tijd ontredderd. Wat haar vijanden voorzien hadden, was werkelijkheid geworden. De **Via Media** bleek een huis-ten-halve te zijn op den weg naar Rome. Ieder verwachtte dat haar vroegere aanhangers ofwel uit eerlijke schaamte hun gevaarlijke beginselen zouden verloochenen, ofwel — zooals Newman — die zouden doorvoeren tot haar logische en practische gevolgen.

Maar de geschiedenis, en in 't bijzonder de geschiedenis van het Anglicanisme, ontvouwt zich niet altijd in de logische lijn. En het onlogische gebeurde. De verstrooide en gedunde rangen der **Tractarians** sloten zich weerom samen rond Pusey en zetten de Beweging voort, met een beroep op de ondoordachte en onrijpe beginselen : het Anglicanisme is een waarachtig deel van Christus' Kerk, zijn formulieren zijn katholiek, onze verplichting is onze Kerk bewust te maken van haar katholiciteit.

Pusey kende noch aarzeling, noch twijfel, was ook niet veel bekommerd om een theorie te vinden voor de Beweging. Zooveel scheen hem duidelijk : De heele christenheid was verantwoordelijk voor de jammerlijke scheuring der zestiende eeuw en had er zwaar onder geleden.

Niettemin bleven de katholieke deelen der Kerk verbonden in een soort onstoffelijke en onzichtbare eenheid en, in afwachting van een mogelijke vereeniging, was het ieders plicht te blijven waar God hem gesteld had. Hoe treurig de tijden ook mochten zijn, hoe zwaar de tekorten van de Engelsche Kerk, God had haar niet verlaten. In de laatste tien jaren had zij overvloedige vruchten van heiligheid voortgebracht, de gewetens waren wakker geschud, de godsvrucht was toegenomen, vele katholieke waarheden waren beter gekend.

Weldra zou Pusey het bewijs leveren dat de Beweging van Oxford niet dood was. De hem opgelegde suspensie voor twee jaren was nu verloopen, en op 1 Februari 1846 kwam hij aan de beurt om te prediken voor de hoogeschool. Hij koos den veelzeggenden tekst : « Wier zonden gij vergeeft, dien zijn zij vergeven », en verklaarde dan verder dat de Kerk en haar priesters de macht hebben om de zonden te vergeven. Het Anglicaansche **Prayer-Book**, betoogde hij, erkende deze macht. De Engelsche Kerk had langen tijd boete en biecht verwaarloosd : zij moest die krachtige heelmiddelen terug in eer herstellen.

Hoe vernietigend dit sermoen ook was voor de protestantsche vooroordeelen, de overheden van de hoogeschool konden ditmaal niet tot bestraffing overgaan, wijl de leer der zondenvergeving werkelijk vervat is in **The Order for the visitation of the sick.** Voor Pusey, met zijn optimistisch temperament, gold het als een heele zegepraal dat de **Heads** hem met rust lieten.

Hij stond ten andere niet alleen. Keble was weliswaar een oogenblik geschokt geweest door de bekeering van Newman, maar weldra was zijn vertrouwen in het Anglicanisme weer bevestigd. Wat vooral indruk maakte op hem was het kalme Godsbetrouwen en de deemoedige

overgave aan Gods raadsbesluiten waarmee zijn vrouw en zijn broeder — die juist op dien tijd in stervensgevaar verkeerden — den dood afwachtten. Kon het dan nog een begoocheling zijn, te denken dat het Anglicanisme méér was dan een valsche godsdienst ? Zou God toelaten dat zulke heilige zielen zich, heel hun leven dóór, voeden met bedrog en zich verkeerdelijk inbeelden dat zij de genade der sacramenten ontvangen ? Overigens was de vraag naar de onderscheidenlijke rechtstitels van de Roomsch-katholieke en de Engelsche Kerk, moeilijk en ingewikkeld. Verdienstelijker scheen het te zijn, nederiger en veiliger, geen oordeel te vellen en geduldig te blijven waar men zich, volgens Gods bestel, bevond.

Rond Pusey schaarden zich eveneens Marriott, I. Williams, Church, Rogers. J. B. Mozley, een stevige denker, gewapend met een fijne pen, stelde zijn ontluikend talent in den dienst van de Beweging.

Aan de hoogeschool zelf was niettemin de invloed en de macht van de Tractariaansche idealen in merkelijke mate verzwakt. De liberalen hadden den slag thuisgehaald en zagen op de « Puseyisten » neder als op een voortaan verslagen, medelijdenswaardige en eenigszins gefossiliseerde partij. De universiteit was niet langer de krachtbron van de Beweging ; de uitstralingspunten waren nu eerder in Londen, in Leeds, en andere steden, waar ijverige parochiepriesters worstelden tegen de protestantsche denkgewoonten en misbruiken en geleidelijk den eeredienst en de godsvrucht van hun gemeenten omvormden in Anglo-katholieke richting.

In deze tweede periode kwam stilaan de geweldige persoonlijkheid van Henry Edward Manning naar voren. Vanaf 1835 was hij in betrekking met de Tractarians en zelfs had hij de hand gelegd aan een vertaling van S. Justinus

voor hun **Library of the Fathers.** Toch was hij nooit ten volle in de Beweging ; een man van de daad, meer dan een denker, te diplomatisch en verzoeningsgezind aangelegd om zonder voorbehoud aan de zijde der Oxfordmannen te staan. Hij spande al zijn krachten in om den twijfel te onderdrukken bij hen die weifelden, om vrede en verzoening te bewerken bij de strijdende Anglicanen. Zooals vaak gebeurt bij rustelooze en daadkrachtige karakters, voelde hij een afschrik voor beginselen, kon zichzelf moeilijk overhalen om den laatsten grond van een geestelijk verschijnsel te doorpeilen. In Februari 1847 werd hij zwaar ziek. Vier lange maanden moest hij binnenshuis blijven, ver van alle rumoer, in opgelegde rust. Deze maanden werden een tijd van zegening. In het aangezicht van den dood ontleedde hij zijn geweten met angstvallige nauwgezetheid, overwoog de ijdelheid van al het vergankelijke en besloot voor God alleen te leven : « Moge deze vastentijd zoo sterk in mijn ziel geprent worden dat ik nooit dit zegelmerk verlieze ; zoo ik sterf, moge ik sterven in Christus ; en zoo ik blijf leven, moge ik leven in een eeuwigen vastentijd vol met geestelijke realiteit zoodat, levend of stervend, ik aan Christus moge toebehooren ».

Te midden van allerlei moeilijkheden werden de eerste Anglicaansche kloosters opgericht, vooral onder de ingeving van Pusey. Niets was in staat om dezen onvermoeibaren werker neer te slaan, noch de vijandschap van bisschoppen en staatsmannen, noch het wantrouwen van de bevolking der groote steden of landelijke dorpjes waar hij zijn « Sisters » acclimatiseerde.

Hij zorgde voor een Regel, — gewoonlijk gecopieerd op katholieke Orderegels, — voor onderkomen en geestelijke leiding. Weldra was Pusey erkend als een Anglicaansche biechtvader voor de zielen, die naar volmaaktheid streefden.

Alhoewel hij noch parochieleiding, noch welke rechtsbevoegdheid ook bezat, placht hij biecht te hooren, niet alleen in Oxford, maar over heel het land. Keble en Manning volgden dit voorbeeld. Dat zoo'n gewichtig ambt moet uitgeoefend worden onder 't gezag van den bisschop, scheen bij deze ongedisciplineerde biechtvaders niet op te komen. Hun Kerk was immers katholiek, de katholieke priesters konden de zonden vergeven, zij konden het dus ook.

Toch bleek het gehalte van die katholiciteit der Engelsche Kerk zeer bedenkelijk. De Eerste Minister, Lord John Russell, deed zijn best om haar « protestantsch » karakter te verstevigen. In November 1847 benoemde hij den anti-dogmatischen, vroeger wegens zijn liberale theorieën gecensureerden, Dr. Hampden, tot bisschop van Hereford. Tractarians, enkele Evangelicals en dertien bisschoppen protesteerden tegen de benoeming. Maar alles was vergeefs. De Staat wilde zijn meesterschap toonen over de Engelsche Kerk en Hampden werd bisschop gewijd.

Men had nu kunnen denken dat het benoemen van kettersche bisschoppen en de volstrekte onderwerping van het Anglicanisme aan den Staat, zooals die nu weer duidelijk gebleken was, veler oogen zouden openen. Het maakte alles geen indruk op Pusey. « Zooiets kan me niet doen wankelen », schreef hij, «omdat ik nooit belang gesteld heb in de bisschoppen. Daarin lag misschien het verschil tusschen mij en Newman : hij steunde op de bisschoppen, en de bisschoppen zijn hem ontvallen ; ik steunde op de Engelsche Kerk en op de Kerkvaderen » (**). Inderdaad daar ligt heel het verschil. Newman geloofde in — en steunde op een levende Kerk, Pusey beriep zich almaardoor, tegen elk levend gezag in, op boeken uit lang-vervlogen eeuwen en op de doode Anglicaansche formulieren.

Keble was even vastgeroest in het Anglicanisme. Men

moest maar geduld hebben, alles zou op den duur wel rechtgezet worden. « Dat zulke (kettersche) leer, jammer genoeg, geduld wordt, is geen reden om de Engelsche Kerk te verlaten. Ieder moet het, nu nog veel meer, als zijn plicht aanzien, op zijn post te blijven en zijn best te doen. Zoo, dunkt me, hebben Basilius en anderen gehandeld met de semi-ariaansche bisschoppen van hun tijd. Zoolang de formulieren der (Engelsche) Kerk onveranderd blijven, is — naar mijn meening — het dulden van ketterij in een of anderen bisschop, of zelfs in heel het episcopaat, een kwestie van tucht (discipline) en niet van leer. Sedert den tijd van Donatus is het een regel, denk ik, dat disciplinaire vraagstukken van belang zijn voor het bene esse van de Kerk, niet voor haar esse » (").

Voor Manning daarentegen was de benoeming van Dr. Hampden een ontstellende gebeurtenis, die zijn geloof in het Anglicanisme op een zware proef stelde. Wat er ook werd ingebracht over de katholiciteit der Anglicaansche formulieren, het had geen vat meer op zijn geest. « Onderstel dat het zoo is (dat onze formulieren katholiek zijn) », zegde hij ; « maar waar dient een papieren leer voor, wanneer de levende, sprekende Kerk haar eigen bepalingen wederspreekt of straffeloos laat wederspreken ? Als de (39) artikelen op den laatsten dag moesten geoordeeld worden, instede van onze zielen, zou hun orthoxie een bescherming zijn voor ons geloof » (**). Met zijn practisch aangelegden geest zag hij ook duidelijk in dat de Beweging zonder twijfel naar Rome voerde. Of zij het wilden of niet, de Tractarians waren bezig met het werk der Hervorming te vernietigen.

Op dit punt zouden de feiten hem weldra in 't gelijk stellen. In een der volkrijkste kwartieren van Leeds had Pusey een kerk gebouwd, St. Saviour's, met het doel de

verwaarloosde werkende klasse een aandeel te bezorgen in de zegeningen van het Anglo-katholicisme. Daar zou een levend voorbeeld gegeven worden van een Anglicaansche parochie, katholiek en tevens niet-Roomsch. Met de grootste zorg had Pusey zelf de geestelijken uitgekozen, die dit nieuw veld zouden bewerken. Enkele maanden verliepen in bitteren strijd tusschen de geestelijkheid van St. Saviour's en Dr. Hook, den Vicar van Leeds, die alles in 't werk stelde om « die colonie van papisten » buiten te walsen. In het begin van 1847 ging de geestelijkheid van St. Saviour's over naar Rome. Met moeite kreeg Pusey een nieuwen clerus voor zijn kerk bijeen : vier jaren later bekeerden zij zich eveneens, een enkele uitgezonderd !

Voor Manning zelven was een beslissende tijd aangebroken. In November 1847 stelde de Lord Kanselier den Rev. G. C. Gorham voor als incumbent van Bramford Speke, bij Exeter. De bisschop van Exeter, Phillpotts, stemde er niet in toe christelijke zielen toe te vertrouwen aan Gorham, die bleek een loochenaar te zijn van de heiligende kracht des doopsels. Gorham beriep zich op de Court of Arches, waar de bisschop in 't gelijk gesteld werd, en vervolgens op een hoogere rechtbank, het Privy Council, dat al zijn gezag en rechtsbevoegdheid ontleende aan de Kroon. Het Privy Council vonniste tegen den bisschop. Phillpotts weigerde halsstarrig den ketter aan te stellen, maar aartsbisschop Sumner van Canterbury deed het in zijn plaats. De Kroon had dus in laatste instantie beslist over een zuiver geestelijk vraagstuk : namelijk, waarom een bisschop weigerde een klerk aan te stellen voor de zielenzorg.

Tot dusverre had Manning gedacht dat de heerschappij van den Staat over de Engelsche Kerk enkel een tijdelijk en accidenteel machtsmisbruik was. Hij was te weinig ver-

trouwd met de Engelsche geschiedenis om te zien hoe het Anglicanisme van meet af door den Staat werd voortgebracht, geleid, beheerscht en overweldigd. Groot was dan ook zijn ontsteltenis toen een vriend van hem, J. R. Hope, een der meest bevoegde juristen van 't land, bewees dat de laatste gebeurtenissen geheel in de lijn waren van de Anglicaansche geschiedenis. Sedert de Hervorming werd altijd erkend dat de Kroon rechtsbevoegdheid bezit in laatste instantie over alle kerkelijke zaken.

Eenige dagen later kwam een « verklaring » uit tegen het onheilspellend vonnis. Zij was onderteekend door Manning, Robert en Henry Wilberforce, Pusey, Keble, J. R. Hope en eenige andere leiders van het Anglo-katholicisme. De onderteekenaars spraken hun overtuiging uit :

« Dat, aangezien het geloof één is, en steunt op het beginsel van het gezag, — het bewust, opzettelijk en vrijwillig opgeven van één artikel des geloofs, 't goddelijk fundament vernietigt waarop alleen de gansche geloofsinhoud wordt voorgehouden door de Kerk ;

« dat om 't even welk deel der Kerk, dat aldus één geloofsartikel opgeeft, niet alleen de katholieke leer van dat bepaald artikel verbeurt, maar ook het ambt en het gezag om te getuigen en te leeraren als een lid van de universeele Kerk ;

« dat zulk een deel der Kerk door deze bewuste, vrijwillige en opzettelijke daad formeel gescheiden wordt van het katholiek lichaam en niet langer aan zijn leden de verzekering kan geven van de genade der sacramenten en de vergiffenis der zonden ».

Van toen af stond het vast dat menige hoofdmannen van het Anglo-katholicisme zouden overgaan naar Rome. J. R. Hope had zelfs, in naïef vertrouwen, de leiders aangesproken met deze dramatische woorden : « Ik on-

derstel dat we 't allen eens zijn om te besluiten dat wij ons moeten onderwerpen aan de Roomsche Kerk, zoo de Kerk van Engeland dit vonnis (het **Gorham judgment**) niet vernietigt ». Manning aarzelde nog. Wie weet ! Misschien was heel de Anglicaansche geestelijkheid eensgezind om de oppermacht van den Staat over de Kerk te breken.

Zoo volgde dan een tweede protest, onderteekend door Manning, R. Wilberforce en W. H. Mill (een professor van Cambridge). Het werd uitgezonden over gansch het land aan alle geestelijken en leeken, die den **Oath of Supremacy** gezworen hadden. Manning voor zijn part besteedde aan deze publiciteit rond de honderd pond sterling. Het mocht alles niet baten. Slechts 1,800 clergymen op 20,000 teekenden het protest.

Veler oogen gingen open. Een der ijverigste pastoors van Londen, W. Dodsworth, vertrouwensman van Pusey, oordeelde dat de Engelsche Kerk geschapen werd door de **Royal Supremacy** ; de heerschappij van den Staat over haar lag dus in haar wezen zelf en de Anglo-katholieken hadden hun droomen voor werkelijkheid aangezien. Er bleef hun niets anders over dan de Statuten van Hendrik VIII af te wijzen met den rug te keeren naar zijn Kerk en weer te gaan naar de Engelsche Kerk, zooals zij was vóór de Reformatie, d. i. naar het katholicisme.

Menige Anglo-katholieken gingen inderdaad over naar Rome : o. a. Dodsworth, Henry Wilberforce en zijn vrouw, Lord en Lady Feilding, Mr. en Mrs. Allies, Laprimaudaye — de onderpastoor van Manning —, en W. Maskell, theoloog van den bisschop van Exeter.

Robert Wilberforce dacht een oogenblik aan het stichten van een nieuwe, vrije Kerk. Manning, met zijn doorzicht en gezonden zin voor humor, legde dit plan stil met de geniale woorden : « Neen ! Drie honderd jaren geleden

hebben we een goed schip verlaten voor een bootje. Ik kan nu het bootje niet verlaten voor een tobbe ! » Toch besloot hij nog niet tot den laatsten stap. Met J. R. Hope kwam hij overeen dat zij samen zouden standhouden, of — zoo God riep — samen stap voor stap de Roomsche bedevaart doen. Nu en dan kwam hij op de gedachte verder God te dienen in een ondogmatisch mysticisme. Zijn vrienden, Gladstone, bisschop Samuel Wilberforce en Robert Wilberforce spanden hun krachten in om hem voor het Anglicanisme te behouden. Eens te meer zouden de feiten zelve Manning uit zijn sluimer wekken.

Paus Pius IX herstelde de kerkelijke hiërarchie in Engeland door een breve van 29 September 1850 en Wiseman bracht deze boodschap over aan de Engelsche katholieken in een geestdriftigen herderlijken brief. Gansch het Engelsche volk stelde zich te weer tegen dezen onverschoonbaren aanval van den Paus (the papal aggression)! En de Kerk van Engeland stond in de eerste rangen van het strijdende leger. Al de Anglicaansche bisschoppen, — twee uitgezonderd — onderteekenden een brief aan de Koningin, waarin de pauselijke daad bestempeld werd als « een niet te verontschuldigen beleediging » van het Engelsche volk. De eerste minister, Lord John Russell, hitste het volk op tegen de katholieken en vooral tegen «de clergymen uit onze Kerk, die hun kudde, stap voor stap, op den rand van den afgrond hebben gebracht ». Op 9 November sprak de Lord Kanselier in Londen en citeerde te midden van oorverdoovend handgeklap deze twee verzen :

Under our feet we'll stamp thy Cardinal's hat,
In spite of Pope and dignities of Church.

De beeltenissen van den Paus en van Kardinaal Wise-

man werden verbrand in de straten onder geestdriftige toejuichingen van de volksheffe.

Ook de geestelijkheid van Chichester wilde haar deel nemen aan de anti-paapsche agitatie. Als aartsdiaken van het bisdom, moest Manning van ambtswege de geestelijkheid bijeengeroepen. Doch hij verklaarde tevens zijn bediening niet langer te kunnen waarnemen. Als hij ooit had kunnen twijfelen of de Engelsche Kerk al dan niet protestantsch was, in deze **No-popery** dagen kwam haar echte natuur vanzelf naar boven.

« Ik heb geen enkele reden meer », schreef hij op 14 Maart 1851, « om niet te handelen, behalve dat vleesch en bloed huiveren en terugdeinzen. En nog, de onbepaalde vrees om iets verkeerds te doen, waar heel mijn rede me zegt dat er niets verkeerd is. Het is net als een **gevoel** van vrees bij den overgang van een bergpad waarvan ik door mijn rede de algeheele veiligheid ken ».

Veertien dagen later was hij ook die onberedeneerde vrees meester geworden. Hij woonde voor de laatste maal een Anglicaanschen kerkdienst bij in de kleine kapel terzijde van Buckingham Palace Road. Gladstone knielde nevens hem. Juist vóór het begin van de **Communion service** sprak Manning : « Het is me onmogelijk langer te communiceeren in de Kerk van Engeland ». Hij stond op, lei zijn hand op Gladstone's schouder en zegde : « Kom ! » Gladstone bleef en Manning ging zijns weegs. Op Passiezondag, 6 April 1851, biechtte hij, beleed het katholiek geloof, werd voorwaardelijk herdoopt en woonde de Hoogmis bij. James Hope, zijn vriend en vertrouweling, werd denzelfden dag opgenomen in de Moederkerk. « 't Is een gezegende uitkomst », schreef hij enkele dagen later naar Hope ; « zooals de ziel zei tot Dante : **E venni dal martirio a questa pace !** »

VI.

De Lotgevallen van het Ritualisme

Pusey arbeidde voort in de oude groeve, een voor een de katholieke leerstukken weer naar boven halend die zijn Kerk had verworpen of verwaarloosd. Het sermoen, dat hij in 1853 predikte voor de hoogeschool, was eens te meer een verdediging van de objectieve tegenwoordigheid van Christus in de Eucharistie, — maar een tegenwoordigheid zonder transsubstantiatie. Zooals de Anglicaansche theologen van vroegere tijden, en waarschijnlijk op hun gezag, meende hij dat de transsubstantiatie gelijkstaat met een vernietigen van het uitwendig teeken ; terwijl de katholieke leer juist met allen nadruk het voortbestaan van de uitwendig-waarneembare dingen — de accidenten — voorhoudt. Alhoewel zijn eucharistische preek niet verder ging dan de leer van enkele der Caroline Divines, had hij reden te over om vervolging en bestraffing te verwachten. Doch alles bleef stil, en voor een wijle mocht de diepbeproefde man denken dat zijn leer over de wezenlijke tegenwoordigheid, ten minste geduld werd in de Engelsche Kerk.

Niet lang zou deze illusie duren. G. A. Denison, aartsdiaken van Taunton, hield in een reeks sermoenen (Juni en November 1853) een eucharistische leer voor, die niet te onderscheiden was van die van Pusey, nl. dat het

lichaam en bloed van Christus wezenlijk tegenwoordig zijn in de geconsacreerde elementen, onafhankelijk van de gesteltenissen des communiceerenden, en er moeten aanbeden worden. Een zijner geburen, J. Ditcher, pastoor van South Brent, klaagde hem aan wegens ketterij ! Het proces werd voorgezeten door aartsbisschop Sumner van Canterbury en eindigde met de veroordeeling van Denison wegens het voorhouden van een leer die strijdig was met die van de Engelsche Kerk. Wat aan dit vonnis zijn uitzonderlijk gewicht verleende, was dat het dezen keer wel degelijk uitging van de bisschoppelijke overheid. Ontzetting maakte zich meester van de Puseyisten. Maar wat konden zij doen ? Eerst verscheen een protest, onderteekend door Pusey, Keble en zestien anderen, waarin werd verklaard « dat de veroordeelde leerstukken algemeen aanvaard werden in de Kerk » ; tevens werd beroep gedaan op een bisschoppelijke synode en, desnoods, op een concilie van alle Anglicaansche gemeenschappen. Verder werd de verzekering gegeven dat Pusey en zijn vrienden zich niet gebonden achtten door het oordeel van den aartsbisschop. Als een gevolg op dit protest, schreef Keble zijn traktaat **On Eucharistical Adoration,** een der beste bijdragen van Anglicaansche zijde over de eucharistische leer. Pusey, van zijn kant, kwam voor den dag met een massieve argumentatie uit de Kerkvaderen, in zijn boek **The Real Presence in the Fathers** (1855), en gaf een korte verhandeling uit : **The Real Presence** (1857), om het bewijs te brengen dat de Engelsche Kerk geloofde aan de wezenlijke tegenwoordigheid.

Die hardnekkigheid van Pusey en zijn aanhangers om de leer der Engelsche Kerk vast te stellen naar hun eigen wenschen en meeningen, is zonder twijfel een kenmerkende trek van het Puseyisme. Waar die menschen eerlijk mee-

nen te steunen op « de Kerk der oudheid », of op de « Engelsche Kerk », denken zij geen oogenblik aan een levend organisme, met stem en taal en bindend gezag, maar aan de zware folio's van de Kerkvaderen of aan de symbolische boeken van het Anglicanisme. Hun godsdienst is, in den letterlijksten zin, een boekengodsdienst en hun Kerk een papieren Kerk. Zonder het te weten stellen zij hun eigen oordeel, hun eigen interpretatie van teksten en formulieren, tegen elk levend gezag. Hoever zoo'n mentaliteit haar wortels schiet in de protestantsche beginselen, is voor elken onbevooroordeelden mensch zonneklaar. Ja, we zouden hier zelfs aan de algemeen-menschelijke wet moeten herinneren — zoo heerlijk door Platoon verkondigd, — dat de waarheid, op geen enkel gebied, kan geleerd worden uit boeken, maar alleen door samenwerking met een levenden, rijperen geest.

Hoe weinig de Kerk van Engeland de leer der wezenlijke tegenwoordigheid kon verdragen, zou straks weer blijken. Een van Pusey's leerlingen, A. Forbes, was bisschop van Brechin (Schotland) geworden en wijdde zijn eersten herderlijken brief (1857) aan de verdediging der eucharistische leer van de Tractarians. Hij steunde vooral op deze twee punten : het eucharistisch sacrificie is wezenlijk hetzelfde als het Kruisoffer; de christen moet het lichaam en bloed van Christus, die op geheimvolle wijze tegenwoordig zijn in de Eucharistie, aanbidden. Al de overige bisschoppen van de episcopaliaansche Kerk van Schotland, onderteekenden een herderlijken brief (1858), die de eucharistische leer van bisschop Forbes scherp afkeurde. Zij deden hun collega voor hun rechtbank verschijnen en oordeelden eenstemmig dat de leer van Forbes « geen steun vindt in de geloofsartikelen en formulieren der Kerk en, tot op zekere hoogte, er mee onverzoenlijk is ».

Toch is, eenige jaren later, de leer der wezenlijke tegenwoordigheid « duldbaar » geworden in het Anglicanisme, en wel door het ingrijpen der seculiere rechtbanken. De protestantsch-gezinde **Church-Association** (gesticht in 1865) spande in 1869 een proces in tegen den vicar van St. Barnabas (Pimlico), den Rev. W. J. E. Bennett, wegens het verkondigen van de wezenlijke tegenwoordigheid in de Eucharistie. Bennett had een boekje uitgegeven waarin gesproken werd, onbehendig genoeg, van « een zichtbare tegenwoordigheid » in de Eucharistie, en van « de aanbidding der geconsacreerde elementen ». Vermaand door Pusey, had hij in een latere uitgave deze uitdrukkingen veranderd en geschreven: «Ik aanbid, — en leer mijn volk hetzelfde te doen, — Christus tegenwoordig in het sacrament onder den vorm van brood en wijn, omdat ik geloof dat onder dezen sluier het heilig lichaam en bloed zijn van Onzen Heer en Verlosser Jezus Christus ». R. Phillimore, de deken van de **Court of Arches**, vonniste dat het toegelaten was in de Engelsche Kerk, « een objectieve, reëele, actueele en geestelijke » tegenwoordigheid van Christus in de Eucharistie te leeraren (23 Juli 1870), en twee jaar later werd dit vonnis in beroep bekrachtigd door het **Privy Council** (8 Juni 1872). Sedert dien datum mag iedereen in het Anglicanisme voorhouden dat Christus wezenlijk tegenwoordig is in de Eucharistie ; doch, zooals vanzelf spreekt, de tegenovergestelde leer wordt evengoed geduld.

Te midden van een onophoudenden strijd om de sacramenten weer in eer te brengen, hadden de Ritualistische geestelijken, naar het voorbeeld van Pusey, Keble en Manning, de sacramenteele biecht terug ingevoerd, eerst in de **Sisterhoods** en voor enkele uitgelezen karakters, weldra in de groote steden als Londen, Leeds en Brighton. Het was

moeilijk de wettelijkheid van het biechthooren te bestrijden ten overstaan van het Anglicaansche **Prayer-Book.** Evenwel was een ander wapen te vinden om deze praktijk in den grond te boren. De Ritualistische biechtvaders werden verdacht gemaakt en aangevallen in hun eer en faam. Men beschuldigde hen oneerlijke vragen gesteld te hebben aan hun biechtelingen, den huiselijken vrede tusschen man en vrouw te vertroebelen en dergelijke dingen meer. Bijna heel het episcopaat, de kranten en de protestantsche genootschappen beijverden zich om aan dit biechthooren een einde te stellen. Maar op dit stuk waren de katholiek-gezinde **clergymen** onwankelbaar. In Mei 1873 brachten vier honderd drie en tachtig geestelijken een verzoek voor de **Convocation** van Canterbury, hun verlangen uitdrukkend dat zou gezocht worden « voor de opleiding, de keuze en de aanstelling van bevoegde biechtvaders, overeenkomstig de voorschriften van het kerkelijk recht ». Daarop brak de storm los. Over gansch het land werden **anti-confessional meetings** gehouden, en de verzamelde bisschoppen der provincie van Canterbury gaven een verklaring uit die als een doodsklok bedoeld was voor de sacramenteele biecht in de Engelsche Kerk. De biecht, leerden de bisschoppen, is geen evangelisch sacrament, en — te oordeelen naar haar formulieren — kent de (Anglicaansche) Kerk de uitdrukking : **sacramenteele biecht** niet. Het normaal middel om vergiffenis der zonden te verkrijgen is er over berouw te hebben en ze te belijden voor den almachtigen God, met den vasten wil zich te beteren. Uitzonderlijk, voor zulke menschen die anders hun geweten niet vermogen tot rust te brengen, kan het toegelaten zijn de zonden te belijden aan een geestelijke. Doch zelfs in dit geval mag geen omstandige opsomming der zonden geëischt worden en het

is niet toegelaten de gewoonte der zondenbelijdenis als een verplichting voor te stellen of zelfs aan te moedigen.

Het was een harde slag voor Pusey. De bisschoppen van zijn Kerk veroordeelden eens te meer wat, naar zijn meening, de leer van het Anglicanisme was ! Hij voelde zich verplicht zoo plechtig mogelijk verzet aan te teekenen.

Op 't eind van 1873 publiceerde hij een verklaring, die mede onderteekend werd door acht en twintig leidende katholiek-gezinden (o.a. Denison, King, Liddon, Carter, Butler en Mackonochie). Zooveel werd toegegeven : het is de priesters niet geoorloofd van de biecht een noodzakelijk middel te maken voor de vergiffenis der na het doopsel bedreven zonden. Maar ieder heeft het recht te biechten zoo dikwijls hij 't verlangt, en in enkele gevallen mogen de geestelijken de veelvuldige biecht aanmoedigen.

Overigens stoorden de Ritualisten zich niet meer aan bisschoppelijke bevelen of veroordeelingen. Het biechthooren werd bij hen een algemeen gevestigd gebruik. Zij stonden niet langer alleen tegen dreigende bisschoppen of protestantsche clubs. Machtige vereenigingen waren opgericht als b.v. het **Genootschap van het H. Kruis** (uitsluitend bestaand uit geestelijken), de **Broederschap van het H. Sacrament,** met het doel den eucharistischen eeredienst te bevorderen en te verspreiden. De **English Church Union** (E. C. U.) nam de verdediging op van ieder, die om zijn katholieke gezindheid onrechtmatig vervolgd of gehinderd zou worden.

Toch gaven de Anglicaansche protestantsch-gezinden den strijd niet op. Verbonden in de **Church Association** (C. A.), voerden zij onophoudend een rechterlijke campagne tegen de clergymen, die te Roomsch deden. Daar was b. v. Mackonochie, de vicar van St. Alban's, Londen. Wat had die onbuigzame Schot al niet gedurfd ! Hij

stond aan het altaar met zijn rug naar 't volk, mengde water in den wijn, gebruikte ongedeesemd brood, kaarsen, zijden kleederen, wierook, hief de Eucharistie op om ze aan het volk te toonen, gaf de H. Olie aan de zieken en hoorde biecht.

Hier was keuze te over voor een rechterlijke vervolging. Mackonochie moest zich verantwoorden voor **mixed chalice,** kaarsen op het altaar, kniebuiging onder de consecratie, opheffing van de patene en den kelk, bewierooking van menschen en dingen **(censing persons and things !)** Het vonnis van den deken der **Court of Arches** luidde : dat aangestoken kaarsen wettelijk toelaatbaar waren ; de kniebuiging werd door de vingeren gezien. Al 't overige : opheffing, water in den wijn gemengd onder den dienst, bewierooking, was tegen de wet. De vervolgers (d.i. de **Church Association)** waren hiermee nog niet tevreden en beriepen zich op het **Privy Council.** Deze hoogste rechtbank verklaarde dat ook de kaarsen en het overdreven knielen **(excessive kneeling)** van Mackonochie strafbaar waren ! De arme **vicar** van St. Alban's werd tot al de kosten van beide instanties veroordeeld.

In het geval van den Rev. Purchas, **curate** van St. James, Brighton, werden veroordeeld : de processies, licht op het altaar, wierook, menging van water en wijn onder den dienst, kniebuigingen, het **Agnus Dei,** metalen kruisbeelden ; maar eucharistische gewaden, vazen met bloemen, en **Eastward position** (d.i. het gebruik om te celebreeren met den rug naar 't volk gekeerd) werden toelaatbaar geacht (1870). Naar haar gewoonte ging de **Church Association** in hooger beroep en zij kreeg er gelijk. Want het **Privy Council** veroordeelde Purchas op alle punten, suspendeerde hem voor een jaar en legde hem de kosten ten laste.

Nu ging het waarlijk te ver. Een seculiere rechtbank had

een kerkelijke straf — de suspensie — opgelegd. De **Eastward-position,** die reeds als onaanroerbare verovering werd beschouwd, was niet meer toegelaten. En over heel dit gedoe waarde de verschijning van de bisschoppen, die in het geval Purchas mede aan de rechterstafel hadden gezeten en, zooals elkeen wist, nog slechter geopineerd hadden dan de leeke rechters.

Niet alleen de extremisten, maar de heele **High Church** kwam onder den indruk van dezen kaakslag. Pusey en Liddon bliezen den hoorn om hun schaar tot tegenweer aan te wakkeren ; een papier, vol met verontwaardiging en besluiten, werd door 5000 **clergymen** onderteekend.

Alle dwarsbooming ten spijt ging het Ritualisme gestadig vooruit. In 1874 werden de nieuwe praktijken in meer dan twaalf honderd kerken gevolgd. Juist deze vooruitgang was 't, die aan de tegenpartij de gedachte ingaf om een grooten slag te slaan. Ieder wist dat Koningin Victoria uit alle kracht tegen het Ritualisme gekant was. Bovendien hield Dr. Tait nu 't roer in Canterbury en Disraeli was eerste minister. Beiden waren gezworen vijanden van de Anglo-katholieke beweging. Met hun tweeën zouden zij 't beproeven om het Ritualisme den nekslag te geven.

Zonder de **Convocation** te raadplegen had de aartsbisschop van Canterbury (Dr. Tait) een wetsontwerp in het **House of Lords** voorgesteld, waardoor de ritueele vervolgingen moesten geregeld en versterkt worden. Zijn ontwerp, gesteund door Disraeli, werd gestemd in 1874. Het was de **Public Worship Regulation Act** (P. W. R. A.), die voor heel Engeland een enkelen rechter — een leek aanstelde om ritueele vraagpunten te behandelen. Hoewel benoemd door de twee aartsbisschoppen (Canterbury en York), was deze rechter metterdaad onafhankelijk van

elke kerkelijke jurisdictie. Het **Privy Council** bleef bevoegd in laatste instantie.

Lord Penzance, de nieuw-benoemde rechter, had een ruwe hand. Hij veroordeelde den Rev. Ridsdale (van St. Peter's, Folkestone), o. a. wegens **Eastward-position** en eucharistische gewaden. In beroep werd de **Eastward-position** door het **Privy Council** goedgekeurd, onder voorbehoud dat de handbewegingen van den celebrant zichtbaar moesten zijn voor het volk. De Rev. Tooth (van Hatcham, bij London), die zich niet wilde onderwerpen aan de suspensie door een seculiere rechtbank tegen hem uitgesproken, werd op last van Lord Penzance in een kerker vastgezet (1877).

De P. W. R. A. was een dreigend gevaar voor de katholieke richting. Daarom had de **English Church Union**, onder de leiding van Lord Halifax, zich al dadelijk schrap gezet en besloten dat er tot het uiterste moest gestreden. In geen geval mochten de volgende zes punten opgegeven : **1. Eastward position.** 2. Eucharistische gewaden. 3. Licht op 't altaar. 4. **Mixed chalice.** 5. Ongedeesemd brood in vorm van hostie **(wafer-bread).** 6. Wierook. Dat zijn de overbekende **six points** - aarrond zoo hevig werd gestreden.

Eerst werd er nog eens geschermutseld over de biecht. Aanleiding daartoe gaf een soort handboek voor Anglicaansche biechtvaders, **The Priest in Absolution** (1877). In zulke boeken komen onvermijdelijk uiteenzettingen voor, die niet door ieder te lezen zijn. Wie zou onvoorwaardelijk handboeken van physiologie of van zedelijke godgeleerdheid in ieders handen steken ? Hoe 't ook zij, hier was een mooie gelegenheid om den gewonen man op te ruien. De Times schreef, dat het Ritualisme, met zijn aanmoediging van de biecht, « een samenzwering was tegen de

openbare zedelijkheid ! » Aartsbisschop Tait zegde in het **House of Lords,** dat « geen eerbaar mensch zonder spijt zulk een boek kon lezen ». Een **clergyman** van Liverpool, Dr. Hugh Mac Neile, vroeg zeer bezadigd dat men alle biechthoorders den kop zou afkappen.

Nogmaals kwamen de bisschoppen tusschenbeide (Lambeth Conference 1878) om de biecht, z oniet te veroordeelen, dan toch te bemoeilijken. Doch de Ritualisten, en Pusey aan 't hoofd, stoorden zich niet langer om de bisschoppen en hoorden biecht als voorheen.

De **Church Association** liet echter niet los. Onvermoeid spande zij keer op keer nieuwe gedingen in, om de Ritualisten onder water te krijgen. Over ieder brak zij den staf. Kanunniken en ja, ook bisschop King van Lincoln, werden op het bankje gebracht. Maar met het geval King liepen de vervolgers een leelijke bluts op. Aartsbisschop Benson, wiens bevoegdheid over zijn suffragaan erkend werd door het **Privy Council,** gaf na lange studie en rijp overleg een rijkelijk gemotiveerd oordeel. Het was een geleerd, kalm en voorzichtig antwoord, een poging tevens om aan den strijd tusschen Ritualisten en Evangelicals een eind te stellen. Zijn besluit was, dat de **Eastward-position,** het mengen van water in den wijn **buiten** den dienst, het zingen van het **Agnus Dei,** de reinigingen (ablutiones) **nà** de zegening, toegelaten waren (1890). Dit alles werd bevestigd door het **Privy Council,** dat zich oogenschijnlijk geen moeite gaf om met zijn vroegere beslissingen konsekwent te blijven.

Nog pruttelde de **Church Association** tegen. Maar het publiek was moede geworden van zooveel **ado about nothing.** De verstandige menschen herhaalden met den deken van Westminster, Stanley, dat het Ritualisme een « verdragelijke stommiteit » was.

In zekeren zin zegevierde het Ritualisme. Na een vijftigjarige vervolging had het zich een erkende plaats veroverd in het Anglicaansche strijdperk ; het werd aangezien voor een gevestigde Anglicaansche partij.

Toch staat die victorie van het Ritualisme gelijk met een mislukking van de oude Tractariaansche idealen. Voor de Tractarians gold de vraag niet of de Engelsche Kerk de katholieke leer zou **dulden** als een minder kwaad en om wille van den lieven vrede ; wel of heel de Engelsche Kerk ambtelijk katholiek wilde zijn en feitelijk katholiek was.

Met den dood van Pusey (1882) was de leiding van de Anglo-katholieke partij overgegaan in de handen van een nieuw geslacht : H. P. Liddon († 1890) een ervaren zielenleider en een der beste predikers van de negentiende eeuw ; Bisschop King van Lincoln († 1910) ; Lord Halifax, den kranigen voorzitter van de **English Church Union**; Ch. Gore, **Principal** van **Pusey House** en later bisschop van Worcester (1902), Birmingham (1905) en Oxford (1911).

Het Ritualisme ging onweerstaanbaar vooruit, zooals blijkt uit deze vergelijkende tabel :

	1876	1901
Eucharistische gewaden	in 182 kerken	in 1504 kerken
Kaarsen op het altaar	in 314 kerken	in 3913 kerken
Eastward position	in 673 kerken	in 5731 kerken
Mixed chalice	in enkele kerken	in 3667 kerken
Wierook	in enkele kerken	in 256 kerken

Tevens waren de parochieherders voortvarender en koppiger geworden, lieten zich met moeite beteugelen door hun eigen aanvoerders en gaven zooveel aanstoot door — van Anglicaansch standpunt — buitensporige practijken, dat de **Evangelicals** nieuwe maatregelen verzonnen om een eind te stellen aan wat zij als wanordelijkheden beschouwden. Welhaast was er geen spraak meer van **six**

points ! Eenigen interpoleerden den Anglicaanschen canon met gebeden uit de Roomsche liturgie ; anderen gebruikten voor het Avondmaal de, minder protestantsch-getinte, liturgie van het eerste Prayer-Book (1549); Requiëmmissen, gebeden voor de dooden, rozenkrans en gebeden tot de heiligen kwamen in voege. In menige kerken werd de zegening gegeven met het Allerheiligste en het Sacrament werd in processie rondgedragen. De statiën van den Kruisweg werden ingevoerd, de godsvrucht tot het H. Hart aanbevolen, heiligenbeelden werden vereerd.

In 1904 werd een koninklijke commissie ingesteld (Royal commission on disorders in the Church) om te beraadslagen over de middelen door dewelke de vrede en de eenheid best zouden bevorderd worden in de Engelsche Kerk. Twee jaren later legde zij haar verslag neer. De commissie oordeelde dat het gepast zou wezen aan de Convocations (*) het volgende werk op te leggen :

Zij moesten een nieuwe rubriek voorbereiden om de kleeding te regelen van de geestelijken in hun kerkelijke bedieningen. Deze rubriek zou dan verder ter goedkeuring voorgelegd worden aan het Parlement.

Zij zouden ook veranderingen voorstellen in de bestaande wetgeving met betrekking tot de regeling der goddelijke diensten, de versiering en de benoodigdheden der kerken ; zulke veranderingen nl. die streven naar een grooter elasticiteit, en die door een redelijke erkening van de omvattendheid (comprehensiveness) der Engelsche Kerk en haar tegenwoordige nooden, schijnen gevergd te worden. Ook deze voorstellen behoefden later door het Parlement goedgekeurd.

Onmiddellijk daarop (7 Aug. 1906) schreven de twee aartsbisschoppen een brief naar den eersten Minister om gemachtigd te worden de voorstellen in Convocation uit

te werken. Deze machtiging werd gegeven op 10 November 1906. De **Convocations** vorderden echter zeer langzaam en kwamen eerst in April 1920 klaar met hun arbeid. Intusschen moeide zich ook de openbare meening in het debat : **Evangelicals** en Modernisten spraken zich uit tegen alle herziening van het **Prayer-Book**, overtuigd als zij waren dat elke verandering een tegemoetkoming zou zijn aan de wenschen der Anglo-katholieken. Deze laatsten toonden niet de minste geestdrift voor het herzieningswerk ; zij vonden 't onduldbaar dat de eeredienst en de leerstellige formulieren van de Engelsche Kerk zouden veranderd worden op het verzoek van een koninklijke commissie.

Op 7 Februari 1927 werd de tekst van het gewijzigde **Prayer-Book** door de twee aartsbisschoppen voorgesteld aan de beide **Convocations**, die voor dit doel te samen kwamen. De voornaamste verandering bestond in het toevoegen aan het oud **Prayer-Book** (van 1662) van een nieuw **Order of Holy Communion** dat enkel toegelaten, niet opgelegd werd. Er werd voorzien dat de meeste Anglicanen het Avondmaal zullen blijven vieren naar het oude formulier, terwijl anderen — de Anglo-katholieken — een tamelijk verschillende, meer naar katholicisme zweemende, liturgie zouden volgen ; maar ditmaal met de volle goedkeuring van hun kerkelijke overheid. De voorrede zegt : « Zoo iemand ontsteld is omdat wij een andere Orde voor de Heilige Communie hebben toegelaten zoowel als de oude, en omdat wij verdere maatregelen hebben genomen voor de Communie van de zieken, hij moet niet denken dat wij daarmee eenige verandering van leer bedoelen, of dat wij het inzicht hebben het Sacrament anders te laten gebruiken dan zooals Onze Heer zelf heeft bevolen ». Een nieuwe rubriek regelt het gebruik van het **Symbolum Athana-**

sianum. Het is toegelaten (niet voorgeschreven) dat dit symbolum, in zijn ouden of zijn nieuwen vorm ("), zal gelezen worden op den eersten Zondag na Kerstdag, op O. L. Vr. Boodschap, op H. Drievuldigheidsdag en twaalf andere feestdagen. Voor het Avondmaal (**The Lord's Supper**) worden **wafer-bread, mixed chalice** en eucharistische gewaden toegelaten. Van een geloofsbelijdenis in het sacrificieel karakter des Avondmaals of in de waarachtige tegenwoordigheid van Christus' Vleesch en Bloed zijn geen duidelijke sporen te vinden. Onder zekere voorwaarden wordt de reservatie van het H. Sacrament toegelaten, maar tevens wordt voorgeschreven : « Er zal geen dienst of ceremonie zijn in verband met het aldus gereserveerde sacrament. Het zal ook niet uitgesteld worden of weggenomen, behalve om in Communie ontvangen of anders eerbiedig genut te worden ». Voor het H. Oliesel is geen plaats gevonden in het nieuw boek. De heiligenkalender is met eenige namen verrijkt : o.a. wordt nu ook St. Franciscus van Assisi herdacht.

De Anglicaansche opinie over het herziene **Prayer-Book** was zeer verdeeld. De Modernisten schenen tevreden te zijn. De uitgever van de **Modern Churchman** bevond dat, op zestien verschillende punten, de Modernisten het pleit gewonnen hadden. Hij beschouwde het vooral als een groote victorie dat het **Symbolum Athanasianum** niet meer verplichtend was. Uitdrukkelijk werd de herziening goedgekeurd door Dr. Gore, die schreef : « Ik druk enkel mijn eigen meening uit, wanneer ik zeg dat het (nieuw **Prayer-Book**) over 't geheel genomen, een vooruitgang vertegenwoordigt veel grooter dan ik had durven hopen. Maar ik spreek meer dan mijn eigen meening uit, wanneer ik zeg dat er geen katholiek beginsel is waardoor wij gerechtigd zijn het (nieuw boek) te bestrijden of te weigeren ». De

EDWARD KING, bisschop van Lincoln. (blz. 92).

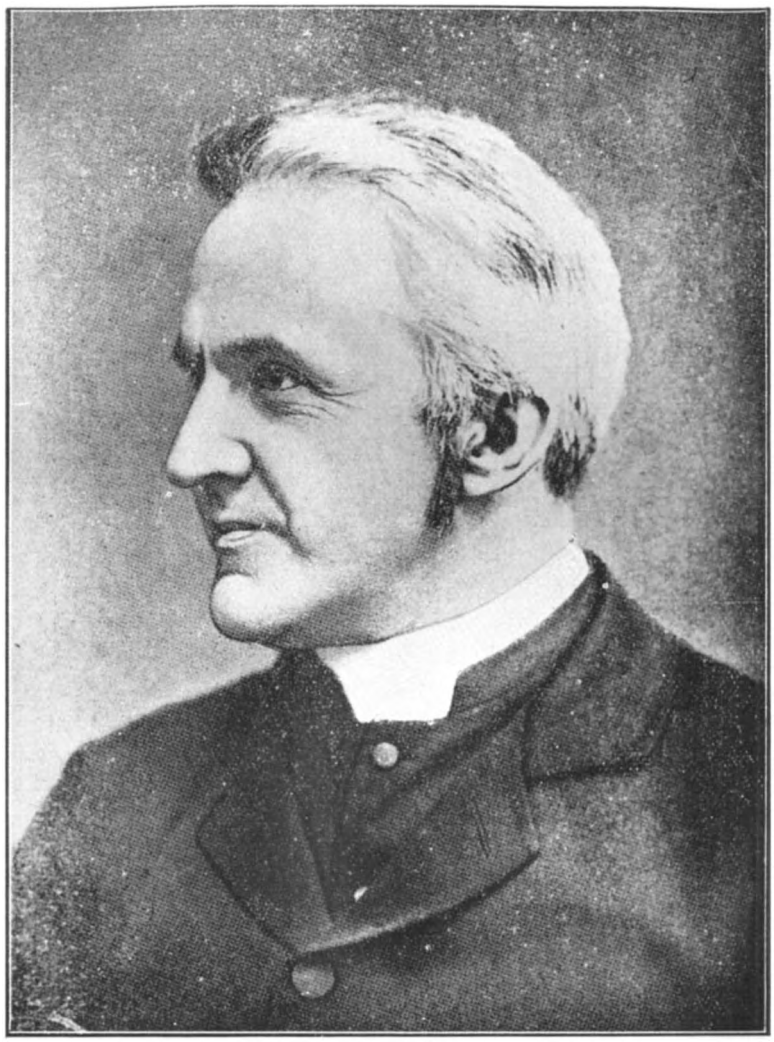

Dr. LIDDON. (blz. 101).

protestantsch-gezinden waren zeer ontstemd. Een hunner beroemdste leiders, Sir William Joynson-Hicks (nu Lord Brentford), teekende een streng verzet aan, hoofdzakelijk omdat de veranderingen in de Communie — zijns inziens — toegevingen waren aan de Roomsch-gezinden ; hij vreesde dat het nieuwe boek eerder oorlog zou brengen dan vrede.

Een der geleerdste bisschoppen, Dr. Headlam, drukte de Anglo-katholieken een paar harde waarheden in den geest. « Het Engelsche volk is zeer geduldig en lijdzaam. De Engelschen hebben tot hiertoe de buitensporigheid van de Anglo-katholieke partij verdragen, maar er is een grens aan hun geduld. Er zijn teekens voorhanden dat deze grens bereikt is ». De Anglo-katholieken moeten toegeven, anders zal de reactie tegen hen geweldig zijn. Waarom ook, vraagt Dr. Headlam, willen zij niet begrijpen wat zonneklaar is ? « Wij aanbidden Christus als tegenwoordig in de Eucharistie, niet omdat Hij plotseling onder ons komt wanneer de priester zekere woorden uitspreekt ; maar omdat wij gelooven dat, naar zijn belofte, Hij onder ons tegenwoordig is tijdens den heelen dienst. Hij is de Hoogepriester van elke Eucharistie. De consecratie is zijn consecratie. De Gave is zijn gave. Hij is tegenwoordig onder ons, naardien wij vergaderen in zijn naam, en Hij geeft ons de geestelijke gaven van zijn lichaam en bloed. Deze gaven zijn zeer wezenlijk (very real), maar het zijn gaven die ons worden gegeven voor één bijzonder doel, en voor geen ander. Christus is tegenwoordig in den liturgischen dienst, en daarom aanbidden wij Hem terecht als tegenwoordig onder ons. Wij aanbidden Hem niet als tegenwoordig in de Eucharistische elementen ».

De Anglo-katholieken waren bitter teleurgesteld. Een Memorandum werd naar de bisschoppen gezonden door

Earl Shaftesbury, voorzitter van de English Church Union, Dr. Darwell Stone, voorzitter van de F. C. P. (Federation of Catholic Priests), Fr. C. P. Shaw, algemeen overste van de C. B. S. (Confraternity of the Blessed Sacrament). Daar wordt aan de bisschoppen gevraagd met het heele nieuwe boek, of althans met het alternative Order for Holy Communion nog eenige jaren te wachten. De Anglo-katholieken, zegden zij, kunnen geen liturgie aannemen die « de veertien eeuwen oude overlevering van de Engelsche Kerk met de voeten treedt ». De meeste Anglo-katholieken hadden overigens geen vrede met de rubrieken over reservatie (van het Sacrament) en wilden niet aannemen dat de openbare eeredienst van Christus in het gereserveerde Sacrament verboden werd.

De oude Lord Halifax verzekerde dat het hem onmogelijk was iets te veranderen in de eucharistische liturgie, zooals die sedert twintig jaren in zijn kerkje van Hickleton wordt gevierd (d.w.z. volgens het Prayer-Book van 1549), en vraagde dat de bestaande moeilijkheden niet zouden opgelost worden vooraleer de Anglo-katholieken behoorlijk zullen vertegenwoordigd zijn onder de bisschoppen.

Te midden van deze verwarring bleek niettemin duidelijk dat een overweldigende meerderheid voor het nieuw Prayer-Book aanwezig was in de kerkelijke Convocations en in de Generaalsynode (Church Assembly) van het Anglicanisme. In de Generaalsynode was de stemming als volgt :

Voor	Tegen
34 bisschoppen	4 bisschoppen
253 geestelijken	37 geestelijken
230 leeken	92 leeken

Nu bleef nog alleen de goedkeuring van de wetgevende staatsmacht af te wachten. In het Hooger Huis (House of Lords) triomfeerde het nieuwe Prayer-Book zonder moeite (241 tegen 88 stemmen); in het Lager Huis echter werd met verbazenden bijval de No-popery kreet aangeheven en met 240 stemmen tegen 207 werd de liturgische hervorming, die zooveel jaren arbeids had gevergd, veroordeeld als een afwijking van het historisch karakter der Engelsche Kerk en een te verregaande tegemoetkoming aan de verlangens der Ritualisten.

De bisschoppen speelden dan hun laatsten troef uit. Ingrijpende veranderingen aanbrengen in de Anglicaansche liturgie op bevel van een Parlement, waar benevens Anglicanen, alle soorten van Dissenters, Joden, en godsdienstloozen zetelden, was niet vereenigbaar met hun waardigheid. Zij gaven alleen het Prayer-Book een nieuwe dosis van Protestantisme in (Prayer-Book van 1928), en verzekerden tevens dat zij met kracht elke ritualistische onwettelijkheid zouden beteugelen. Maar al hun pogingen waren nutteloos. Op 14 Juni 1928 werd ook het laatste Prayer-Book, als te weinig protestantsch, afgestemd met 266 tegen 220 stemmen.

Oogenschijnlijk was dus het Anglo-katholicisme verslagen. Wanneer men echter bedenkt dat de stemming in het Parlement feitelijk beslist werd door de Schotsche Presbyterianen, de Dissenters uit het land van Wales en de fanatieke Oranjemannen uit Ierland, wordt de reusachtige vooruitgang van de Anglo-katholieke ideeën en practijken eerst recht duidelijk. Alles waar Pusey en Keble voor gestreden hadden, werd door het Prayer-Book van 1927 goed gevonden, en wel met de volle instemming van de bisschoppen, de Convocations en de Generaalsynode.

Met de verwerping van het Prayer-Book door het Parle-

ment is anderzijds, klaarder dan ooit, het eigenlijk zwakke punt van de Engelsche Kerk in het licht gesteld : zij ligt gebonden in slavenboeien. Zij moet hand- en spandienst verrichten voor een harden meester (**).

Voor ons, katholieken, moeten de Anglicaansche geschillen geen reden zijn tot leedvermaak. Wij moeten ons eerder verheugen om elken vooruitgang van om 't even welk christelijk en katholiek beginsel. Wij danken God om de overblijfselen van katholieke waarheid, die nog leven in de Kerk van Engeland ; wij trillen van vreugd bij het aanschouwen van den bijna hopeloozen strijd, die door de Anglo-katholieken wordt gevoerd om te behoeden dat hun Kerk overweldigd worde door de volgelingen van het Protestantisme in zijn meest anti-katholieke vormen en door de haast ongeloovige Modernisten.

Duizenden zijn er daarginds, die — zij het ook op een afstand — de katholieke Kerk liefhebben, haar idealen vereeren, haar inrichting bewonderen. Bidden wij voor hen die zoeken opdat God het volle licht zijner waarheid op hen late stralen, opdat zij den moed en de sterkte krijgen om de noodige offers te brengen.

En, moest het eerlang tot scheuring komen in de Engelsche Kerk, bedenken wij aandachtig dat de herinlijving der weggeloopen zonen een dubbele voorbereiding vergt : de afgescheidenen moeten voorbereid worden om den prijs der eenheid te betalen en zich te onderwerpen aan het juk van de Moederkerk ; en wij moeten onzerzijds gereed zijn om hen te ontvangen met liefde, zoodat zij zich tehuis voelen bij ons en eenmaal het getuigenis kunnen afleggen dat zij in het katholicisme niet alleen de waarheid hebben gevonden, maar al de zoetigheid der liefde, die alles vergeet en alles verdraagt.

VII.

De Uitslagen der Oxford-Beweging

De Beweging van Oxford is, in haar diepste wezen, een reactie tegen het subjectivisme van de Hervorming. Haar beginselen werden, langs de **Caroline divines** om, opgedolven uit de christelijke oudheid ; haar practijk is een moeitevol pogen om de sacramenteele, liturgische en ascetische idealen der oudheid te doen herleven in de Engelsche Kerk.

Voor het Protestantisme behoort Christus alleen tot het verleden. Voor de volgelingen der **Tractarians** leeft Hij voort in zijn Kerk. Heerlijk wordt deze gedachte uitgesproken in de **Bampton Lectures** van Liddon (1866) :

« Zoo gij er van intellectueel overtuigd zijt dat, met de ware Godheid van Jezus te belijden, gij geen sluw-uitgevonden fabel aanneemt, geen onrijpe verbeelding van een halfbarbaarschen en ver-afgelegen tijd, blijf dan ook niet tevreden met deze intellectueele overtuiging. Een zóó sublieme en gebiedende waarheid heeft ander werk in u te verrichten, dan theoretischen vorm en stevigheid te geven aan een zeker gebied van uw levensbeschouwing in verband met Gods goedheid en den nood van de menschen. De goddelijke Christus van het Evangelie en van de Kerk is

geen loutere figuur, zij 't dan nog de allergrootste, in de geweldige tragedie der menschelijke geschiedenis ; Hij behoort niet uitsluitend, noch bijzonderlijk tot het verleden ; Hij is « dezelfde gisteren, heden en altijd ». Hij is op dit oogenblik alles wat Hij achttien eeuwen geleden was, alles wat Hij voor onze vaderen geweest is, alles wat Hij wezen zal voor onze kinderen. Hij is de goddelijke en onfeilbare leeraar, de geneesmeester en kwijtschelder der zonden, de bron van alle genaden, de overwinnaar van Satan en dood, — nu, zooals voorheen en zooals in de tijden, die komen zullen. Nu, zooals in vroegere tijden, kan Hij ten volle allen verlossen die door Hem tot God komen ; nu, zooals op den dag van zijn triomf over den dood, « opent Hij het rijk des Hemels voor allen die gelooven » ; nu, zooals in 't eerste tijdperk der Kerk, « bezit Hij den sleutel van David, Hij opent wat niemand zal sluiten, en sluit wat niemand zal openen ». Hij is altijd dezelfde ; terwijl wij, de kinderen van onzen tijd, ons voorwaarts bewegen, hetzij ten goede, hetzij ten kwade, in voortdurende verandering ».

Christus, levend in zijn Kerk, delgt de zonden uit van den rouwmoedigen zondaar, die zijn schuld belijdt : daarom hebben de Oxford-mannen de biecht in eer hersteld ; hij heeft aan de Kerk het offer nagelaten van zijn lichaam en bloed : daarom staat heel hun Beweging in het teeken van de Eucharistie (*).

Tevens was een nieuwe bloeitijd ingeluid voor al de kunstuitingen, die aan den eeredienst van God kunnen dienstbaar gemaakt worden. De Engelsche Reformatie had de kerkelijke bouwkunst stiefmoederlijk behandeld. De mannen, die zich in de zestiende eeuw hadden verrijkt met kerkgoed, vonden geen tijd om kerken, wel om kasteelen te bouwen. Met de Anglo-katholieke herleving kwam de

gothiek weer tot haar recht. Haar beginselen werden zeer kundig uitgelegd in de boeken van de gebroeders John en Joshua Brandon, Analysis of Gothic architecture (1847) en Parish Churches (1848).

William Butterfield (1814-1900), een trouwe volgeling van de Tractarians, herbouwde de in puin gevallen abdij van St. Augustinus (Canterbury). Van hem zijn de wereldberoemde Londensche heiligdommen der Oxford-Beweging, All Saints' (Margaret Street) en St Alban's (Holborn) met hun overweldigend kleureffect en treffende marmerversiering.

J. L. Pearson (1817-1897) verrijkte Londen met drie merkwaardige kerken : St. Augustine's (Kilburn), waar de Anglo-katholieke practijken van den eersten dag af hoogtij vierden, St. John's (Red Lion Square) en St. Peter's (Vauxhall) ; even buiten Londen bouwde hij St. Michael's (Croydon). Hij bereikte de volledigste uitdrukking van zijn genie in de kathedraal van Truro. Pearson is een der zeldzame moderne bouwkundigen die, gelijk de Middeleeuwers, het mysterie doen gewaarworden in hun kerken, alsof die werkelijk de voorportalen waren van een onbekend land.

G. E. Street (1824-1881) werkte de plannen uit van het theologisch college van Cuddesdon en van het (Anglicaansch) klooster St. Margaret (East Grinstead). Van hem zijn eveneens St. Mary Magdalene (Paddington, Londen), All Saints' (Clifton), St. Peter's (Bournemouth) en het koninklijk gerechtshof (The Strand), het eenige officieel gebouw van Londen dat een afbeelding van Christus draagt. Het lieve kerkje Holmbury St. Mary, te midden der heuvelen van Surrey, bouwde hij op eigen kosten.

G. F. Bodley (1827-1907) was vooral bekend om de stijlvolle decoratie van zijn kerken. Hij bracht in de tem-

pels van het Anglo-katholicisme b. v. in St. John the Evangelist (van de Cowley Fathers, Oxford), een weelde van goud en kleur, die sedert de Reformatie niet meer gezien was.

Met veel moeite was de kerkmuziek, tijdens de achttiende eeuw, in leven gehouden door de cathedralen en de collegiale kerken. In de gewone parochies was zij onbestaand. In het begin der negentiende eeuw hadden de Methodisten — en in mindere mate de Anglicaansche Evangelicals — het zingen van hymnen ingevoerd. Doch deze nieuwigheid viel niet in den smaak van de gewone Churchmen, die overigens aanstoot namen aan de leer der eerste hymnendichters : de Wesley's, Cowper en Newton.

Ook op dit gebied bracht de herleving van 1833 een geweldige verandering. Uit de rangen der Tractarians stonden niet alleen merkwaardige hymnendichters op ; maar met nieuwen ijver werd ook de kerkmuziek beoefend. De choral celebrations van Margaret Chapel (Londen), waarmee in 1839 werd begonnen door F. Oakeley, waren weldra beroemd in heel de hoofdstad. De gansche Communion-service, gebeden, epistel, evangelie, prefatie, enz. werd er gezongen naar oude muziek. Andere Londensche kerken volgden, o. a. St. Paul's (Knightsbridge) en St. Barnabas' (Pimlico). Zelfs het formeel verbod van den protestantsch-gezinden bisschop van Londen, Dr Blomfield, was niet meer bij machte om de choral services af te schaffen. Heden ten dage zijn zij overal aangenomen.

Onder de toondichters van de Oxford-Beweging verdienen in 't bijzonder vermeld te worden Sir F. G. Ouseley, die de muziek schreef voor The radiant morn hath passed away en voor Sweet Saviour, bless us ere we go ; Dr. J. B. Dykes, wiens populaire, gevoelvolle muziek het

sukses verzekerde van de meest bekende Anglicaansche hymnenverzameling, **Hymns Ancient and Modern,** waarvan er vijf en vijftig op zijn rekening komen, o. a. **Jesu, lover of my soul** en het wereldberoemde **Nearer, my God, to thee.**

De groote **Tractarians** waren dichters van meer dan gewoon talent. Keble's **Christian Year** (1827) was de dichterlijke voorboodschap van de beweging, en nog op heden worden de daaruit overgenomen hymnen over heel de Engelsch-sprekende wereld gezongen (o a. **New every morning is the love, Sun of my soul thou Saviour dear). Lead, kindly light,** van Newman, wordt niet alleen bij katholieken en Anglicanen, maar verder bij alle protestantsche gezindten aangenomen ; even bekend is **Praise to the Holiest in the height,** uit **The Dream of Gerontius.** F. W. Faber's hymnen, ofschoon alle gedicht na zijn bekeering, zijn gemeengoed geworden van alle protestantsche hymnenboeken. J. M. Neale populariseerde de oude hymnen uit de Latijnsche en Grieksche liturgie in zwierige vertalingen. De Oxford-mannen waren zich ten volle bewust van den onberekenbaren invloed der muziek op het volksgemoed.

Behalve in de **Hymns ancient and modern,** leeft de geest van de Oxford-mannen nog voort in andere verzamelingen, zooals de **People's Hymnal** (1867), de **Hymnary** (1870) en de **English Hymnal** (1906). Laatstgenoemd boek bevat eenige zangen waarin de heiligen worden aanroepen. Het werd dan ook in verschillende bisdommen verboden. In 1907 verscheen een verkorte uitgave, die vier van de « gevaarlijkste » hymnen wegliet.

Het zingen van hymnen, ook in de **Communion service (Sung Eucharist of Sung Mass,** zooals de Anglo-katholieken zeggen), is in de laatste jaren zóó populair geworden,

dat de eigenlijk-liturgische muziek wel eenigszins verwaarloosd wordt. Niettemin hebben de hymnen van Anglo-katholieke dichters machtig bijgedragen om de tekorten van de ambtelijke liturgie aan te vullen. Zie b.v. hoe zorgvuldig de Via Media-theorie over het Eucharistisch offer wordt verwoord in de schoone hymne van William Bright (1824-1901) : « En nu, o Vader, de liefde indachtig, die eens en voor altijd ons vrijkocht op Calvarie, en terwijl we Hem bij ons hebben die in den hemel voor ons ten beste spreekt, — wij, bieden U hier, we vertoonen voor U het sacrificie dat alleen voor uw oogen volmaakt is, de eene ware, zuivere, onsterfelijke offerande. Vader, aanzie zijn gezalfd aangezicht, en zie op ons zooals we in Hem gevonden zijn ; beschouw niet ons misbruik van uw genade, ons flauw gebed, ons schemerig geloof. Want zie ! tusschen onze zonden en hun vergelding, zetten wij het lijden van uw Zoon, Onzen Heer ».

Zooals de strijdlust van de eerste Tractarians, hun geloof en hun idealen, een dichterlijke uitdrukking vonden in The Christian Year van Keble en in de Lyra Apostolica, zoo vond het Anglo-katholicisme der latere periode een ras-echte dichteres in Christina Rossetti (1830-1894). Haar gebed After Communion doet ons aanvoelen met welk een gloed de Anglo-katholieken de Eucharistie vereeren en bezingen : « Waarom zou ik U Heer noemen, die mijn God zijt ? Of Vriend, gij die mijn Liefde zijt ? Of Koning, gij die mijn ware hemelsche Bruidegom zijt ? Waarom zou ik uw schepter op mijn hart, uw roede noemen ? De banier, die gij over mij hebt geheven, is uw liefde ; waar gij wenkt daar ontsluit zich gansch de hemel voor mij ; want in mij, aardklomp, hebt gij uw vlam doen ontbranden, van mij een nest gemaakt waar uw Geest in woont. Hoe zult gij me noemen in ons tehuis

hierboven, die me nu reeds uw vriend hebt genoemd ? Hoe zal het zijn, als gij, in de plaats van goeden wijn, den besten zult voorzetten ? Nu noodigt gij me om te komen en met U te avondmalen, nu laat gij me leunen op uw borst. Hoe zal 't me gaan in den tijd der liefdevereeniging ? »

Ook de periodische literatuur werd in den dienst gesteld van de Anglo-katholieke idealen. De **British Magazine**, gesticht in 1832 door Hugh James Rose, nam de heerlijke verzen op van Newman, Keble en Froude, die later uitgegeven werden onder den titel **Lyra Apostolica.** Tot in 1838 bleef dit tijdschrift getrouw aan de beginselen der Oxford-Beweging. De historische studiën, welke Dr. S. R. Maitland er in liet verschijnen, met hun waardeering van de middeleeuwen en hekelenden toon over de Reformatie, trokken de algemeene aandacht van het Engelsch publiek en lokten heftig verzet uit van de zijde der Evangelicals en protestanten. De **British Magazine** verdween in 1849.

Newman werd mede-uitgever van den **British Critic** in 1836, en was alleen verantwoordelijk voor de redactie van 1838 tot 1841. Doch de Roomschgezinde sympathieën van eenige zijner medewerkers, vooral van W. G. Ward, Oakeley, Dalgairns, waren zoo openbaar dat, terwille van den lieven vrede, het tijdschrift moest opgeheven worden (Oct. 1843).

Minder bekend zijn de driemaandelijksche **Christian Remembrancer** (1841-1868) waarin eenige der beste essays van J. B. Mozley verschenen, en de **Church Quarterly Review,** gesticht in 1875.

Tevergeefs werd meer dan eens beproefd een kerkelijk dagblad te stichten ; maar de Anglo-katholieken hadden

in elk geval een stevig weekblad : **The Guardian** (gesticht in 1846), dat lange jaren met klem de beginseien van de Oxford-Beweging heeft verdedigd. Sedert 1895 echter neemt **The Guardian** eerder het standpunt in van de gematigde Anglicanen.

In 1862 verscheen voor 't eerst **The Church Times**, een strijd- en informatieblad, dat de Anglo-katholieke menschen en dingen door dik en dun hooghoudt. Het uitgesproken doel van dit orgaan was « de beginselen van de katholieke Kerk, zooals zij verstaan worden in de Engelsche Kerk en verklaard worden in het **Prayer-Book** » uit te leggen en voor te staan. Begonnen als het orgaan van een kleine, verdrukte en niet zeer populaire minderheid, heeft de **Church Times** den strijd der Ritualisten met alle kracht ondersteund en is nu wellicht het meest verspreide godsdienstig weekblad der Anglicanen.

Noch de Methodistische, noch de **Evangelical**-Bewegers hebben aanvankelijk veel aandacht geschonken aan het oprichten van scholen. Daarentegen waren de volgelingen der Oxford-Beweging, reeds vóór de vijftiger jaren, bewust van de noodzakelijkheid om de jeugd te winnen door middel van de school.

Op dit gebied maakte vooral Dr. Nathaniel Woodard (1811-1891) zich verdienstelijk. In 1843 werd hij van zijn post in Bethnal Green ontslagen door den bisschop van Londen, omdat hij het sacrament der biecht had verdedigd. « Uw leer is verkeerd », zei de bisschop (Blomfield), « en dat is zooveel te gevaarlijker omdat gij zoo'n brave man zijt ». Woodard beriep zich op het gezag van Bisschop Bull ; waarop Dr. Blomfield antwoordde dat Bull zijn bisschop niet was, en de jonge **clergyman** werd uit zijn parochie verjaagd. Maar de werklust van Woodard kon

daarmee niet stilgelegd worden. In 1848 publiceerde hij **A plea for the middle classes,** een boek dat geweldig insloeg en aanleiding gaf tot het stichten van de **Society of St. Nicholas,** die 't als haar taak nam overal scholen op te richten, waar te samen met stevige profane wetenschap ook de leer van het katholiek geloof « zooals die verkondigd wordt in het **Prayer-Book** » en de andere ambtelijke teksten van de Engelsche Kerk, zou onderwezen worden. Eenige jaren nadien kwam een nieuw pleidooi : **Public schools for the middle classes** (1852). In deze boeken deed Woodard den nood aanvoelen voor kerkelijke onderwijsinrichtingen ten behoeve van den middenstand. Hij zette een breed plan op : over heel het land moesten scholen ingericht, waar ook de Anglo-katholieke beginselen zouden verspreid worden in al de trappen en geledingen van den middenstand, die te lang was verwaarloosd geweest, zoowel door den Staat als door de Engelsche Kerk. Met reusachtige werkkracht en taaie volharding tooverde hij zijn droom in werkelijkheid om. In 1853 opende hij de eerste van zijn groote scholen, St. John's College te Hurstpierpoint, het jaar daarop St. Nicholas' College te Lancing. St. Saviour's College (gesticht te Shoreham in 1848) werd in 1870 overgebracht naar Ardingly. Daarmee was de zuidelijke groep volledig. Andere scholen volgden in de **Midlands** en in het Westen. Vóór zijn dood had Woodard meer dan een half millioen pond sterling bijeengebracht om zijn groot opzet uit te werken.

De volksklas werd niet vergeten. Terwijl **Low** en **Broad Churchmen** over 't algemeen tevreden waren met het staatsonderwijs, streefde de **Tractariaansche** geestelijkheid er naar om in haar parochies een onderwijs te geven dat duidelijk confessioneel zou wezen. In de meeste groote steden hebben de Anglo-katholieken bij voorkeur de arme volks-

kwartieren bewerkt. Mackonochie, Dolling, de gebroeders Pollock, Stanton, Tiverton Preedy, Wainwright e.a. waren vaders der armen die kleur en licht brachten in de vreeselijke slums van de grootsteden. De strijd voor het confessioneel onderwijs vond in Engeland katholieken en Anglokatholieken broederlijk vereenigd tegen laïcisatie en « undenominationalism ».

Ook in de hoogescholen deed zich de invloed van de Oxford-Beweging gelden. Na de bekeering van Newman was, in Oxford, de liberale partij geleidelijk oppermachtig geworden en tot rond de zeventiger jaren was het collegeleven doordrongen van agnosticisme. Keble College (gesticht in 1869), en Pusey House (gesticht in 1884), leverden het tastbare bewijs dat de universiteit zich eindelijk loswrong uit de heerschappij van de mannen, die de eerste Tractarians hadden veroordeeld.

Een der meest verrassende uitslagen van de Oxford-Beweging is de wedergeboorte van het kloosterleven. Sedert koningin Elizabeth de door haar zuster herstelde kloostergemeenten ontbond, tot aan de « Catholic Revival » van de negentiende eeuw, was 't ideaal van het kloosterleven zoo goed als uitgestorven. Wel werd hier en daar beproefd althans enkele uitwendige vormen van het godsdienstig gemeenschapsleven te herstellen. Nicholas Ferrar (1593-1637), een Anglicaansche diaken, stelde een soort regel op waarnaar heel zijn familie, zijn moeder, zijn broeder en zuster met hun echtgenooten en kinderen en gansch het dienstpersoneel, hun dagtaak volbrachten. De kerk van Little Gidding was het middenpunt van hun leven ; zij hielden van geregeld gebed, kerkelijke feesten en ceremoniën, nachtwaken en vasten, en brachten hun vrijen tijd door in liefdadigheidswerken en handenarbeid. Van een

kloostergemeente, in katholieken zin, was geen sprake, alhoewel de onverdraagzame Puriteinen van dien tijd met geweld optraden tegen wat zij een Arminian nunnery noemden.

Voor de leiders der Tractariaansche beweging was het opheffen van de kloosters door de Reformatie een aanslag tegen den geest van het christendom. Hun streven om de Engelsche Kerk bewust te doen worden van haar katholiciteit, eischte dat ook het kloosterleven in eere werd hersteld.

Van 1836 af was Newman aan 't denken gegaan over de mogelijkheden en de practische uitvoering van deze onderneming ; in het jaar 1840 werden brieven gewisseld tusschen hem en Pusey en Keble over het inrichten van Anglicaansche kloosters ; Littlemore, waar hij met eenige zijner vertrouwelingen zich afzonderde van de wereld, om in gebed en overweging den wil Gods te zoeken, was een klooster in den dop. In Elton had Faber eenige veelbelovende jongelingen rond zich vergaderd en een gemeenschap gevormd, die zich heiligde door veelvuldig gebed en alle soorten van liefdadigheidswerken. De eerste Sisterhoods werden in 't leven geroepen, vooral onder den invloed van Pusey, die den regel der katholieke kloosterstichtingen bestudeerde en dan verder aanpaste aan Engelsche toestanden. Sedertdien hebben zij zich vermenigvuldigd in zulke mate, dat het Official Year Book of the Church of England voor 1927 een lijst van meer dan vijftig Sisterhoods kan opgeven. Het getal der kloosterzusters, voor Engeland alleen, wordt geraamd op dertien honderd. In de overige gebieden van de Anglicaansche gemeenschap, volgen zij het Anglo-katholicisme op den voet.

Menige ondernemingen van dezen aard zijn op korten tijd in elkaar gestort. Onervaren clergymen beeldden zich

in dat het even gemakkelijk was een klooster te stichten als een Zondagschool of een patronaat te beginnen. Niet altijd werden de roepingen met de noodige kunde en ernst onderzocht ; soms bleek het voornemen der kandidaten niet bestand tegen de eerste beproevingen. Talrijk zijn de Anglicaansche zusters die zich tot het katholicisme bekeerd hebben. In een zijner mooiste boeken, **The Light Invisible,** beschrijft Robert Hugh Benson de oude Benedictijnerabdij van Malling (Kent) met haar beschouwende nonnen. Op 't eerste zicht denkt de lezer aan een katholieke orde, terwijl de beschrijving in de werkelijkheid teruggaat op een Anglo-katholiek klooster dat later, bijna in zijn geheel, naar Rome overging.

De eerste Anglicaansche monnik was Joseph Leycester Lynne, beter gekend met zijn kloosternaam, Father Ignatius (1837-1907). Terwijl hij als diaken arbeidde in Plymouth (St. Peter's), legde hij de hand aan een eerste kloosterstichting (1860), met den raad van Pusey, zijn biechtvader. Dit plan kon niet doorgevoerd uit oorzaak van een ernstige ziekte die den stichter tot rust dwong. Maar eenige maanden later, in Londen, nam hij op eigen gezag het Benedictijnerhabijt aan en verkondigde dat hij aan de Orde van S. Benedictus behoorde, die hij nu in Engeland kwam herstellen. Wanneer men hem vroeg wie hem tot het monniksleven had geroepen, antwoordde hij : God. Wie had hem het habijt gegeven ? Hijzelf. Wie had hem abt gemaakt ? Hijzelf. Deze monnik en abt van eigen maaksel had een groote faam als missieprediker, maar was te buitenissig en onvast van karakter om als ordestichter te fungeeren. In 1862 verliet hij Londen en vestigde zich te Claydon, in het bisdom Norwich, waar zijn kleine gemeente ondergebracht werd in de pastorie. De bisschop

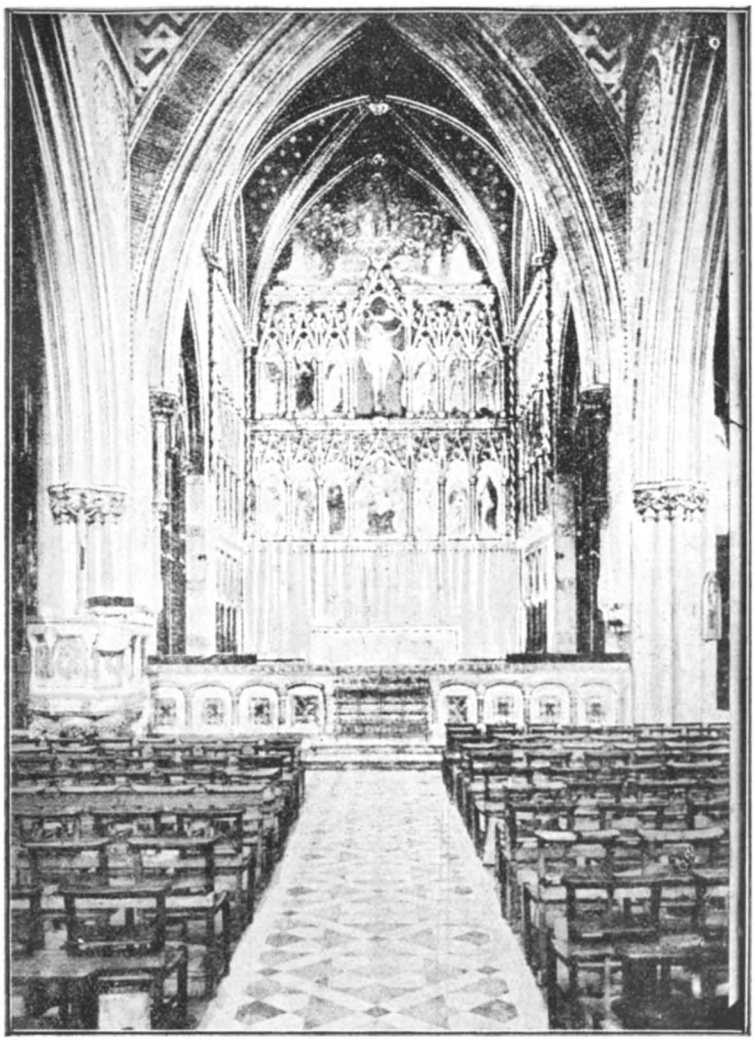

ALL SAINTS', Margaret Street, een der beroemdste Ritualistische kerken van Londen. (blz. 103).

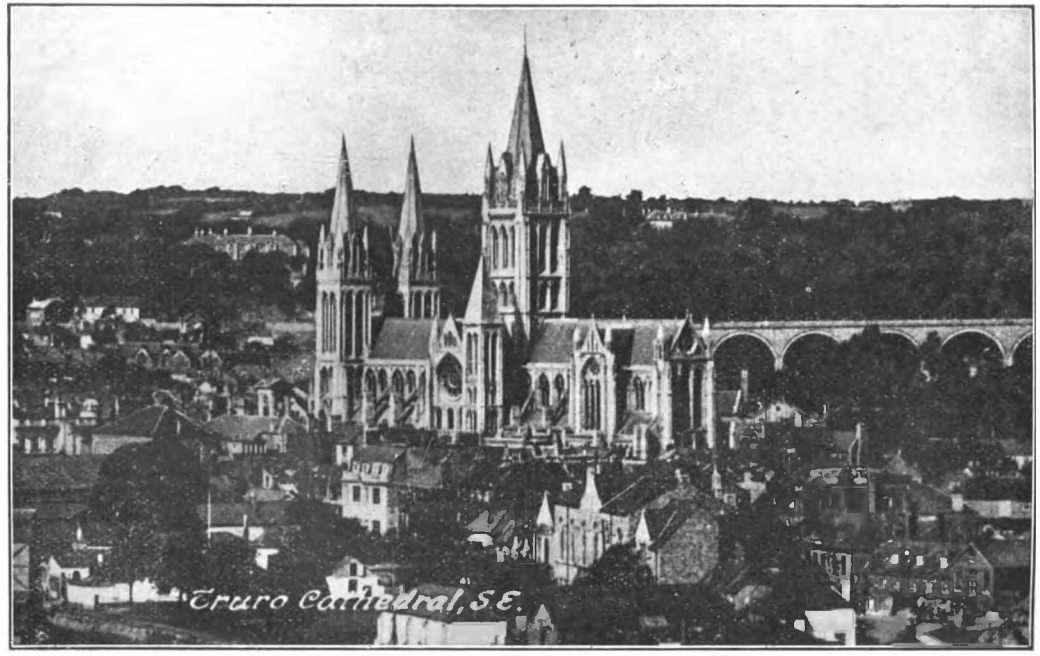

DE KATHEDRAAL VAN TRURO, gebouwd 1880-1903, door J. L. Pearson. (blz. 103).

van Norwich vaardigde een verbod tegen hem uit. In 1863 verbleef hij in een oud Dominicanerprioraat te Elm Hill ; in 1867 vinden we hem te Laleham, later te Llantony waar hij een abdij bouwde. Zijn kloostergemeente telde nooit meer dan een paar leden en werd nooit erkend door de Anglicaansche bisschoppen.

Terwijl Father Ignatius vruchteloos rondzwierf om een erkende Benedictijnerabdij te stichten, waren ernstiger aangelegde mannen aan 't werk om een Congregatie voor mannen op te richten. Een Amerikaansche clergyman, Grafton, was naar Oxford gekomen om met Pusey te beraadslagen over zulk een onderneming. Pusey verwees hem naar R. Meux Benson, den Vicar van Cowley. Op St. Joannes' feestdag 1866 legden Benson en Grafton de drie geloften af, te samen met een derden clergyman, O'Neill, die hen op de elfde uur had vervoegd. Ditmaal was niet alleen de raad ingewonnen van ervaren mannen, als Pusey, G. Lane Fox en Lord Halifax ; ook de bisschop van Oxford, Samuel Wilberforce, had zijn goedkeuring gegeven. Sedertdien is de S. S. J. E. (Society of St. John the Evangelist) eene der meest vereerde Anglicaansche kloosterorden geworden. Haar stichter en eerste overste, R. M. Benson, was een man van geloof, van gebed en wijzen raad (**). O'Neill ging naar Indië om het christelijk geloof aan de heidenen te verkondigen ; hij leefde er in armoede en ontbering. Grafton werd later (1889) bisschop van Fond du Lac. De S. S. J. E. zet nog altijd het werk voort, dat haar door de stichters werd aangewezen : missieprediking in het moederland, en geloofsverkondiging aan de heidenen.

Een Anglicaansche missiebisschop in Korea, Dr. Corfe, had in de kranten zijn nood uitgeklaagd. Zes maanden lang had hij gezocht naar priesters die met hem zouden

meegaan naar 't heidensche land, doch na veel moeite had hij slechts één diaken gerecruteerd ! Deze oproep trof een ijverigen clergyman, H. H Kelly, die zich zonder dralen aanbood voor de zending in Korea (1890). Weldra bleken ook een dozijn ambachtslieden gereed om de reis te aanvaarden en werd het noodig bevonden hun eerst de gewenschte opleiding te geven in een soort missiecollege. Zoo begon de **Society of the Sacred Mission** (S. S. M.), die geleidelijk evolueerde in een seminarie voor priesters en zendelingen onder het bestuur van kloosterlingen. Het Moederhuis was eerst gevestigd in Londen (Vassall Road), later in Mildenhall (Suffolk) en sedert 1903 in Kelham (bij Newark). Nu zijn er ook bijhuizen in Zuid-Afrika, Korea en Japan. Fr. Kelly legde de kloostergeloften af in 1894 en bestuurde de jonge Congregatie tot in 1910.

De **Community of the Resurrection (C. R.)** werd gesticht in 1892 door Dr. Gore en bestaat uit « priests occupied in various works pastoral, evangelistic, literary and educational ». Eenige leden gebruiken heel hun tijd voor de studie en het uitgeven van geestelijke boeken. De anderen brengen de helft van het jaar door in studie en gebed, de overige helft in missieprediking en evangelisatie. Voor de postulanten is er een proeftijd van een jaar. Wanneer de postulant aangenomen wordt, belooft hij de Regelen der gemeenschap te onderhouden gedurende dertien maanden, en spreekt hij zijn voornemen uit om voor heel zijn leven tot de gemeenschap te behooren. Het Moederhuis is nu te Mirfield (Yorkshire). In 1902 werd de eerste overste, Dr. Gore, bisschop van Worcester genoemd. Zijn opvolger was Dr. W. Frere, nu bisschop van Truro. De gemeenschap heeft missiewerk aanvaard in Zuid-Afrika.

Met de geschiedenis van de **Society of the Atonement**

raken we in een — verамerikaniseerde — Franciscaansche atmosfeer. Een Amerikaansche clergyman der **Protestant Episcopal Church**, L. T. Wattson, voelde een grenzenlooze bewondering voor den **Poverello** van Assisi en een sterke neiging naar het kloosterleven. « Ik ben er zeker van », schrijft hij, « dat de kloosterroeping tot mij kwam toen ik ongeveer tien jaar oud was. Eens vertelde mijn vader hoe hij, wegens Puseyisme, uit het seminarie was weggejaagd, en tusschendoor vermeldde hij de Paulisten... Ik herinner me zeer duidelijk dat een inwendige stem, onhoorbaar en toch klaar, zegde : Dat zult gij later nog eens doen : een predikersgemeenschap stichten, iets gelijk de Paulisten ». Steeds bleef die gedachte hem bij. Na acht jaar, als **episcopal clergyman**, den dienst waargenomen te hebben van St. John's Kingston, achtte hij den tijd gekomen om zijn plan uit te voeren. « Maar wat me meest van al verlegen maakte, was 't vinden van een gepasten naam ». Gelukkig bracht zijn geliefkoosde patroon een uitkomst. In een leven van den H. Franciscus van Assisi las hij « hoe de Heilige den Regel van de Minderbroeders gesteund had op drie schriftuurteksten, die hij verkregen had met een priester driemaal het Missaal te doen openslaan in den naam der Drieëenheid ». Misschien zou hijzelf evengoed slagen. «Na de Heilige Communie gecelebreerd te hebben op den zevenden Zondag na Pinksteren, 9 Juli 1893, knielde ik voor het altaar in St. John's, aanriep de H. Drieëenheid en opende driemaal de H. Schrift. Aldus verkreeg ik niet alleen den naam, maar — net als S. Franciscus — de drie teksten die tot op dezen dag den grondslag uitmaken der Constituties van de **Society of the Atonement** ». Was de tijd gekomen om zijn kloosterorde te stichten ? Een inwendige stem sprak : « Gij moet nog zeven jaar wachten ». In 1895 vertrok hij naar het

Westen, en trok zich het bestuur aan van een gemeenschap van ongehuwde clergymen, de Associate Mission of Omaha, waarin hij hoopte de kern te vinden van zijn Society of the Atonement. De leden der Associate Mission verplichtten zich om drie jaar ongehuwd te blijven en samen te leven. « IJverige, godvreezende menschen », zegt Wattson, « die hun theologie en ceremonieel grootendeels van Rome overnamen... Eens in de maand werd een geestelijke afzondering gehouden, en op dezen dag at noch dronk iemand iets vóór zes uur 's avonds ». Maar de stof om er een kloosterorde van te maken zat er niet in.

Intusschen groeide in hem de overtuiging dat de Paus van Rome, als opvolger van Petrus en Stedehouder van Christus, het zienlijk Hoofd is van de ware Kerk. Toch onderwierp hij zich niet onmiddellijk. Hij wilde eerst de volle zekerheid hebben dat hij katholiek moest worden.

De droom van zijn kloosterorde liet hem nooit los. Hij bracht enkele getrouwen samen te Graymoor en noemde ze Friars en Sisters of the Atonement. In Juli 1900 « vond ik mezelf in het Franciscanerhabijt gekleed en ik deed mijn geloften op den berg van The Atonement »... « Zoo werden letterlijk vervuld de woorden die ik in Kingston, ten jare 1893, had gehoord : Gij moet nog zeven jaar wachten ». Bisschop Coleman van Delaware keurde de stichting goed en wijdde het mannenklooster toe aan de Onbevlekte Ontvangenis van Maria.

Het lijkt alles zeer buitensporig voor een Anglicaansche kloostergemeente. Maar dat is nog slechts de eerste helft van deze vreemde geschiedenis. De Anglicaansche Franciscaan Wattson — hij had inmiddels den kloosternaam Paul James Francis aangenomen, in navolging van de Amerikaansche mode die drie namen eischt — begon openlijk te prediken dat hij alles geloofde wat Rome geloofde,

« dat Henry VIII en Elisabeth het glad verkeerd voorhadden, toen zij het Pausdom verwierpen en Engeland afscheurden van den H. Stoel ; en verder : dat er anders geen redding te vinden was voor het Anglicanisme, dan door algemeen berouw, herroepen van dwaalleer en gezamenlijke onderwerping aan den opvolger van Petrus ». Zulke prediking was niet overal even welkom. Eenmaal, terwijl Paul James Francis deze harde waarheden voorhield aan een groote menigte in een kerk van Long Island, werd hij te midden van zijn sermoen onderbroken door een aanwezigen aartsdiaken, die met een stentorstem riep : « **Laat uw licht alzoo schijnen voor de oogen der menschen, dat zij uw goede werken zien en uw Vader verheerlijken die in de hemelen is** ». Dit was niet bedoeld als een aanwakkering van den predikant om voort te gaan met zijn boodschap. In de liturgie der **Episcopalianen** wordt met deze zinsnede aangekondigd dat het sermoen uit is en dat een nieuwe functie begint : het rondgaan met de schaal !

De aartsdiaken zal dat wel nooit verwacht hebben, maar Paul James Francis luisterde naar zijn wijzen raad. Hij liet zijn licht schijnen door de uitgave van een tijdschrift, **The Lamp**, dat weldra 125 000 abonnés telde. Op de Anglicaansche preekstoelen werd hij niet langer uitgenoodigd en ging dan liefst zijn getuigenis afleggen op de straathoeken. De **Society of the Atonement** steunde haar leider met alle kracht. Doch nu werd het den bisschop van Delaware (Coleman) te machtig en Wattson werd bedreigd met afzetting als Anglicaansche minister. Dr. Coleman stierf in 1907. Zijn opvolger was Dr. F. J. Kinsman, die aan Wattson en zijn mede-Franciscanen dezen raad gaf : « Onderwerpt u aan Rome. Er is voor u niets anders te doen, zoo gij wilt handelen naar uw beginselen ».

Dat was de taal van het gezond verstand. Paul James

Francis aanzag deze woorden « als een providentieele verklaring van Gods wil ». In 1909 onderwierp hij zich met zijn volgelingen aan den Paus van Rome. De Society bestond toen uit vijf en twintig leden : twee broeders, vijf zusters en de rest derde-ordelingen.

Liefde voor de armen, heiliging van den arbeid, zijn de wachtwoorden van de Society of the Divine Compassion, een gemeenschap van priesters, diakens en leeken, gesticht door den Rev. J. Adderley, te Plaistow (Londen) in 1894. Zij is toegewijd aan het H. Hart van Jezus en ter eere van S. Franciscus van Assisi. De regel is een aanpassing aan Anglicaansche en Engelsche toestanden van den Regel van S. Franciscus. De leden verbinden zich aan de gemeenschap door tijdelijke geloften van armoede, zuiverheid en gehoorzaamheid. Dr. E. Benson, aartsbisschop van Canterbury, gaf zijn goedkeuring aan de onderneming.

Een zeer merkwaardige poging om het Benedictijnerleven in de Engelsche Kerk in te burgeren was die van Aelred Carlyle. Van in zijn prille jeugd was Carlyle een geestdriftige bewonderaar van het monniksleven ; hij las en herlas Monks and Monasteries, en trachtte jarenlang een kern van uitverkorenen te vinden, die met hem de oude Orde van S. Benedictus in 't Anglicanisme zouden doen heroprijzen. Eerst was 't een groep van zes « Oblaten van S. Benedictus » onder de leiding van den geestelijken bestuurder der (Anglicaansche) Benedictijnernonnen van Twickenham (1893). Dan, wanneer deze eerste groepeering in elkaar gestort was, een genootschap van tien jongelingen, bijna nog kinderen, die psalmen zongen in een gehuurde kamer, boven een vischwinkel, en later in een huisje te Ealing (1895). In 1895 werd hem een huis aangeboden in de Isle of Dogs, een der armste kwartieren van Londen. Carlyle nam het aan en onderhoorde zijn gezellen om te

weten of zij bereid waren om zichzelf voorgoed aan het kloosterleven te wijden. Zijn oproep werd door niemand beantwoord. Hij trok dan alleen naar de Isle of Dogs, waar hij drie jaar arbeidde in de parochie van Christ Church, onder den Vicar, Rev. D. G. Cowan. Op Paaschdag 1896 nam hij het Benedictijnerhabijt aan in de kapel der (Anglicaansche) nonnen van Malling (*) en beloofde voor een jaar den Regel van S. Benedictus na te leven. Twee jaar nadien (20 Febr. 1898) werd hij te Malling geprofest, met toestemming van den aartsbisschop van Canterbury (E. Temple). En nu op zoek naar een klooster, en naar monniken om in dat klooster te zetten !

In Januari 1899 vond Carlyle, met een paar postulanten, een tijdelijk onderkomen bij de Cowley Fathers van Londen, die een kapel tot zijn beschikking stelden. Negen maanden later ging de tocht naar Milton Abbas (Dorset), in den herfst van 1901 naar het eilandje Caldey op den uithoek van Zuid Wales.

De eigenaar van het eilandje, Rev. W. D. Bushell, had hun het prioraatskerkje en de oude cellen aangeboden als een « temporary asylum ». Al hadden zij niet de zekerheid van een duurzaam verblijf, toch besloten de aspirant-Benedictijnen zich voorloopig in Caldey te vestigen. Het was een streepje gronds met een geschiedenis. Daar hadden de Bretoensche heiligen, S. Malo en S. Brieuc gewerkt en gebeden ; S. David, de patroon van Wales, had daar geleefd. Sedert onheugelijke tijden hadden Benedictijnermonniken er 's Heeren lof gezongen, tot het prioraat door Henry VIII ontbonden werd. Carlyle en zijn gezellen zouden de onderbroken overlevering voortzetten.

Het inwendig bestuur werd niet vergeten. De broederen verkozen Aelred Carlyle tot hun abt en verzochten aartsbisschop Temple deze verkiezing te bekrachtigen. Dr. Temple verleende zijn goedkeuring.

Weldra echter had de jonge gemeenschap met geldelijke moeilijkheden te kampen. Lord Halifax, die de gebeurtenissen zorgvol had gadegeslagen, bood hun een huis aan te Painsthorpe (Kirby Underdale, Yorkshire) en de kloostergemeente, in de hoop daar een blijvend onderdak te vinden, verhuisde naar het Noorden (Maart 1902). Abt Carlyle werd gewijd en aangesteld, met goedvinden van den aartsbisschop van York (Dr. Maclagan), door den Anglokatholieken bisschop Grafton van Fond du Lac, die bij Lord Halifax op bezoek was. Kort nadien reisde de abt naar Canada en werd door voornoemden bisschop diaken en priester gewijd.

Toen voelde de jonge gemeenschap weer heimwee naar Caldey. Een vriend stelde den abt het geld ter hand om het eiland te koopen. Tevens werd een **Caldey Building Fund** gesticht met het oog op de verzameling der vereischte geldmiddelen voor een nieuw klooster, gastenhuis en school. Lord Halifax deed een oproep in **The Church Times** (17 Aug. 1906) om de monniken te steunen. In October 1906 verhuisde de heele broederschap, vijf en twintig leden sterk, van Painsthorpe naar Caldey.

Nu zou het Benedictijnerleven voorgoed beginnen. Abt Carlyle besteedde zijn beste zorgen aan het opleiden en inrichten der groeiende gemeenschap ; de Regel werd zorgvuldig onderhouden. Wijl het Anglicaansche **Prayer-Book** onbruikbaar bleek voor een kloosterorde, werden zonder meer het Benedictijnsch brevier en missaal ingevoerd. Alleen voor de parochiekerk bediende men zich nog van het **Book of Common Prayer.** Een machtige vrede scheen neder te dalen over het eilandje. Jeugdige en krachtvolle stemmen weerklonken er dag en nacht, tegen het geklots der baren op : **Benedicite omnia opera Domini Domino.**

Toch was er nog hier en daar een donker punt. Aarts-

bisschop Temple was gestorven (1902) en Dr. Davidson, zijn opvolger, had de nieuwe Orde nog niet ambtelijk erkend. Voor de zielezorg van de bewoners van Caldey, dat nooit van een bisschop had afgehangen, moest jurisdictie aangevraagd. Onderhandelingen werden dus begonnen met den nieuwen aartsbisschop (1911). Dr. Davidson toonde zich zeer welwillend en hulpvaardig. Doch hij hield er aan, dat de Orde eerst een **visitator** zou kiezen, liefst den bisschop van Oxford, Dr. Gore. In het begin van 1913 brachten Dr. Darwell Stone en Rev. W. B. Trevelyan, daartoe aangeduid door den bisschop van Oxford, een bezoek aan de monniken en stelden hun verslag op.

Dr. Gore antwoordde als volgt (8 Febr. 1913) :

« Vooreerst ik kan geen **visitator** worden, vooraleer ik de zekerheid heb dat de eigendom van stichting en gebouwen wettelijk toegekend is aan de Kerk van Engeland.

« Al de priesters der gemeente moeten den gewonen eed (van getrouwheid aan de 39 geloofsartikelen) afleggen ; en daarin is, naar mijn meening, vervat, dat alleen het **Prayer-Book** mag gebruikt worden.

« Ik kan ook geen **visitator** worden vooraleer de leer der Onbevlekte Ontvangenis en het officie van O. L. V. Hemelvaart uit brevier en missaal geschrapt zijn, want deze leerstukken steunen op pauselijke basis.

« Ik kan geen **visitator** worden indien de uitstelling van het H. Sacrament en de zegening met het Allerheiligste niet worden afgeschaft. Hetzelfde geldt voor de relikwieën.

« Ik kan niet beloven dat de lijst hiermee gesloten is. Ik heb nog niets ingestudeerd. Maar al het voorgaande ligt voor de hand ».

Eenige dagen later (19 Febr. 1913) ging het antwoord van de monniken naar den bisschop. « Zoo we eigendom, liturgie en devoties, en alles wat gij van die richting uit

ons nog zult opleggen, moeten opgeven, zijn wij er zeker van dat ons leven als contemplatieve gemeenschap onder den Benedictijnerregel onmogelijk zou wezen. Wat gij ons vraagt op te offeren, als vanzelfsprekend, en buiten eenige mogelijkheid van toegeving, betreft juist de punten die wij aanzien als essentieel in het katholiek geloof ». De brief was onderteekend door den abt, twintig geprofesten, vier novicen en drie oblaten.

Bisschop Gore reageerde met de bemerking — die zeer treffend zijn theologie kenteekent — dat er in den tijd van S. Benedictus geen spraak was van Onbevlekte Ontvangenis. Maar het lot was geworpen. De monniken van Caldey — behoudens twee of drie uitzonderingen — gingen over tot het katholicisme en eenige dagen later volgden de zeven en dertig Benedictinessen van St. Bride (Milford Haven) (40) hun voorbeeld.

De enkele Anglicaansche Benedictijnen, die zich niet bekeerden tot het katholicisme, vestigden zich in Pershore Abbey (Worcestershire), in 1914. Sedertdien hebben zij nieuwe postulanten aangeworven, en een visitator gevonden in den persoon van Dr. W. Frere, bisschop van Truro. Er is een bijhuis in Accra (West-Afrika). Onlangs is de gemeenschap verhuisd naar Nashdom, in Buckinghamshire (41).

Aan de opleiding der geestelijkheid wordt door de Anglo-katholieken heel wat meer zorg besteed dan door de andere Anglicaansche partijen. Zij oordeelen met reden dat een diploma van bachelier of magister in de « kunsten » (B. A. of M. A.) niet volstaat om een jongen man tot leider der zielen te maken. Sedert Bisschop Wilberforce het theologisch college van Cuddesdon stichtte (1854), zijn dergelijke inrichtingen over gansch het land verspreid.

Heden ten dage wordt een merkelijk aantal van Anglo-katholieke aspiranten opgeleid in een soort seminarie, als b.v. Kelham en Mirfield, waar methodische leergangen gegeven worden in dogmatische en zedelijke godgeleerdheid. Daar worden de jongelieden tevens ingewijd in de kunst van het gebed en de zielenleiding.

Alhoewel de Engelsche Kerk haar bisschoppen en priesters toelaat te huwen, is 't niettemin een ongeschreven regel geworden dat de Anglo-katholieke geestelijke in het celibaat zal leven. Eenige vooruitstrevende parochiën weigeren zich te laten besturen door gehuwde clergymen.

Voor de zending in de heidensche landen beschikt de Anglo-katholieke partij niet over het noodige personeel, noch over de vereischte financieele kracht om haar invloed te doen opwegen tegen de oudere en stevig-gevestigde genootschappen van de gematigde Anglicanen en de protestantsch-gezinden. Niettemin heeft de Oxford-Beweging, ook op dit gebied, vruchten voortgebracht. Haar beginselen werden verkondigd door de bisschoppen Selwyn en Patteson in Melanesia, in Zanzibar door bisschop Weston, in Indië door de Oxford Mission, in Afrika door de Universities' Mission to Central Africa, in de Philippijnsche eilanden door Rev. J. A. Staunton, in Korea door bisschop Corfe en in Nassau door bisschop Roscow Shedden.

Over 't algemeen onthouden deze Anglo-katholieke zendelingen zich van proselytisme tegen de Katholieke Kerk.

De volgelingen der Oxford-mannen beschouwen het levende katholicisme met andere oogen dan hun kerkgenooten. Meestal zien zij op naar de Roomsche Kerk, met eerbied en vertrouwen. Deze ommekeer is voor een goed

deel te danken aan de groote **Tractarians**, aan Pusey b.v. die zich tot regel had gesteld de Roomsche Kerk steeds met eerbied te behandelen ; en vooral aan de werken van Newman, wiens beminnelijk genie zooveel heeft bijgedragen om het katholicisme te doen kennen en waardeeren.

Tot op zekere hoogte is deze verteedering ook toe te schrijven aan de in het Anglo-katholicisme gretig beoefende en ongemeen bloeiende patristische en liturgische studiën. Het kan schier niet anders, of menschen, die hun geestesvoedsel zoeken in de werken der Kerkvaderen en in de oude katholieke liturgie, worden gaandeweg bevrijd van de meeste anti-katholieke vooroordeelen.

Voor het in-practijk-stellen van hun « katholieke » beginselen, behelpen zij zich zonder schroom met Roomsch-katholieke werken. Voor hun moeilijkheden van zedekundigen en kerkrechtelijken aard, gaan zij te rade bij Benedictus XIV en Ballerini ; liturgische vraagstukken worden opgelost naar Gavantus en Merati, of — bij de **enfants terribles** van de Beweging, — naar de beslissingen van de H. Congregatie der Ritussen. Zij erkennen als veilige gidsen voor het christelijk leven : de Navolging Christi, de Oefeningen van den H. Ignatius, de werken van den H. Franciscus van Sales, Joannes a Cruce, Challoner.

Zij teren en leven derhalve voor een deel op echten, gezonden, degelijken kost, en dit aanhoudend verkeer met katholieke schrijvers stemt wederom tot verzoeningsgezindheid.

Want aan vriendschappelijke gevoelens ontbreekt het de Anglo-katholieken niet. Om hun openlijk beleden « romaniseerende » strekking worden velen onder hen bevochten en vervolgd. Het behoort dat we hun toenaderingspogingen breedvoeriger beschrijven.

VIII.

Het Streven naar Kerkelijke Eenheid

Te midden van een met reuzenschreden vooruitgaand materialisme, is over alle christelijke gemeenschappen een geest van verzoening vaardig geworden. Congressen en besprekingen, federaties van « Kerken », gemeenschappelijke inrichtingen voor zendingswerk en christelijke liefdadigheid, alles wijst op een groeiend bewustzijn van de noodzakelijkheid der kerkelijke eenheid.

Voor een onbevooroordeelden toeschouwer is het verschil tusschen Roomsch-katholicisme en Protestantisme zoo diep in de beginselen geworteld, dat van een levende eenheid geen spraak kan wezen. Rome blijft, in de kracht van haar eigen beginselen, afzijdig van vergaderingen en bewegingen die alle christenen willen vereenigen op grond van een minimiseering of vervaging van de geopenbaarde waarheid. De Pan-Protestantsche kreet **Reunion all round** steunt feitelijk op het idee dat de Kerk van Christus in stukken is gevallen en moet heropgebouwd, zoo goed of zoo kwaad als 't kan.

Van de zijde der Oostersche Kerken werden, niettegenstaande aanzienlijke overeenkomst in vele punten met Rome, geen merkelijke stappen gedaan tot toenadering met den zetel van Petrus.

De Anglicanen verzekeren dat hun Kerk een providentieele roeping heeft om de wonden van het christendom te heelen. Eenerzijds is zij « gereformeerd » en kan derhalve de protestanten als broeders bejegenen. Maar anderzijds heeft zij bisschoppen, priesters, en zelfs een liturgie, die niet zoo heel ver afwijkt van de traditioneele vormen ; zij beroept zich op de oudheid, op de Kerkvaderen ; en eenige harer beste theologen beweren alles te gelooven, wat de Kerk geloofde vóór de scheuring van Oost en West. Zij wil katholiek zijn met de katholieken, en tevens « Orthodox » met de Oosterlingen, Lutheraansch met de Zweden, en Methodistisch met de Methodisten.

Voor de **Tractarians,** die hun kerk als een levenden tak van de katholieke Kerk beschouwden, was het streven naar vereeniging, zoowel met Rome als met de Oostersche Kerken, een der essentieele opgaven van hun programma.

Zoolang Newman geloofde dat de Engelsche Kerk katholiek was, sprak hij hoopvol over een mogelijke hereeniging met Rome. Zijn **Tract** 90 mag beschouwd worden als het eerste **Eirenicon** van de Oxford-Bewegers.

In 1857 stichtten eenige Anglo-katholieken de **Association for promoting the unity of christendom** (A. P. U. C.), die niet alleen Anglicanen maar ook Roomsch-katholieken onder haar leden telde. De A. P. U. C. bezat een eigen orgaan, de **Union Review,** waarin van beide zijden over vereenigingsmogelijkheden werd geschreven. Weldra werd zij ambtelijk afgekeurd door het H. Officie (16 Sept. 1864). Aan de katholieken werd verboden zich verder met de A. P. U. C. of dergelijke genootschappen in te laten. Daarop volgde een antwoord van 198 Anglicaansche geestelijken, gericht aan den toenmaligen secretaris van het H. Officie, Kardinaal Patrizi.

Dit stuk is onder meer dan een opzicht merkwaardig.

De onderteekenaars noemen zich dekens, kanunniken en priesters van de « Anglo-katholieke Kerk ». Zij verlangen van harte de hereeniging van de verschillende deelen waarin de christelijke familie nu is gesplitst. Verkeerdelijk meent het H. Officie dat zij zich beijveren om de drie kerkelijke gemeenschappen (Roomsch-katholicisme, Oostersche Kerken, Anglicanisme) in mekaar te doen groeien zooals zij nu zijn. Neen zij bidden God dat één en hetzelfde katholiek geloof de grondsteen en eenheidsband zal wezen, zooals vóór de scheiding van Oost en West. Zij getuigen bovendien dat zij bij hun volk een gevoel van hooge waardeering hebben aangekweekt voor de « eerbiedwaardige Kerk van Rome » weshalve zij soms door hun eigen geloofsgenooten mistrouwd worden.

Zooals te verwachten was, bleef het H. Officie bij het van eerst af ingenomen standpunt.

Door al deze tegenslagen was de partij der vredemakers niet ontmoedigd. Op vijf jaar tijds liet Pusey niet minder dan drie **Eirenica** verschijnen (1865, 1869, 1870) ; Dr. Forbes gaf een **Commentary on the Thirty-Nine Articles** (1868), waarin uitdrukkelijk op de vereenigingsmogelijkheden werd gesteund.

Sedert Pusey's dood is Lord Halifax de ziel geworden van het streven naar **corporate reunion** met Rome. Zijn plannen kregen vasten vorm tengevolge van zijn betrekkingen met een Franschen priester, Abbé Portal, dien hij toevallig had aangetroffen in Madeira. Om bij Anglicanen en katholieken het verlangen naar hereeniging te verlevendigen, werd besloten de geldigheid der Anglicaansche priesterwijdingen te doen bespreken. Dit was een punt waarover, naar Lord Halifax meende, de katholieke geleerden niet genoeg ingelicht waren en dat dienen kon als een inleiding voor de overige tusschen Rome en Canter-

bury hangende vraagstukken : Eucharistie, Sacrificie, Vagevuur, Pauselijke onfeilbaarheid, enz.

Kardinaal Vaughan was met dit plan niet ingenomen. « Laten we liever beginnen met het pauselijke primaatschap », meende hij. « Dat is uw grootste grief. En vermits gij er toch eenmaal overheen moet, zullen we best daarmee aanvangen ». Maar Lord Halifax was weigerig. « Als we het over punten van minder belang eens kunnen worden, is er een atsmosfeer geschapen waarin wij met vrucht de pauselijke voorrechten kunnen bespreken. Daarmee beginnen kan alleen dienen om het twistvuur te doen opflakkeren ».

Middelerwijl was Abbé Portal aan 't schrijven gegaan over de Anglicaansche wijdingen, eerst enkele studiën in de **Science Catholique** (1893), later zijn beroemd werk **Les Ordinations Anglicanes** (1894) ; tegelijkertijd kwam van Anglicaansche zijde **De Hierarchia Anglicana** (van de Rev. Lacey en Denny) in 't licht.

De geleerde wereld begon te roeren. Duchesne, de befaamde historicus, en Mgr. (later Kardinaal) Gasparri waren niet ongenegen om een gunstig oordeel te vellen over de geldigheid der Anglicaansche wijdingen. In Engeland en Frankrijk werd de twistvraag druk besproken.

Kardinaal Rampolla, de toenmalige Secretaris van Staat, meende dat besprekingen met vrucht konden gehouden worden. « Een vriendelijke gedachtenwisseling », schreef hij naar Portal, « een meer verzorgd en verdiept onderzoek van het oud geloof en den ouden eeredienst, zouden zeer nuttig zijn om voor de gewenschte hereeniging den weg te bereiden ».

Op korten tijd had de beweging een geweldige vaart genomen. Leo XIII liet zich persoonlijk op de hoogte brengen en schreef den hartroerenden brief « **Ad Anglos** »

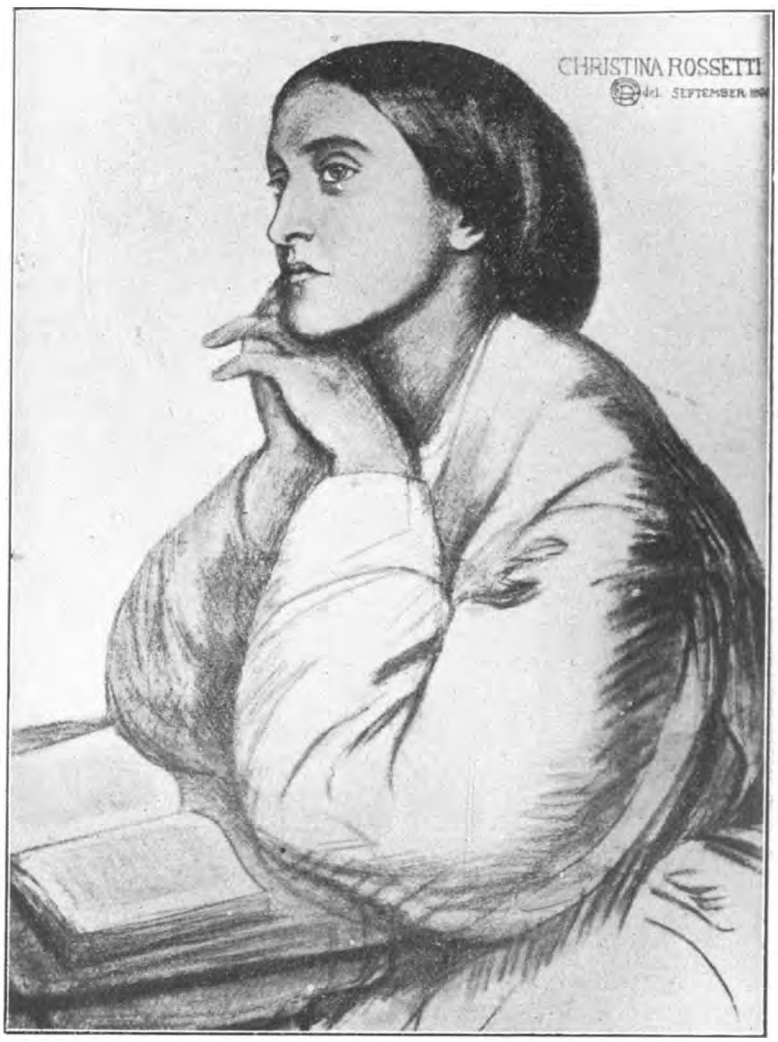

De Anglo-katholieke dichteres CHRISTINA ROSSETTI (1830-1894).

(blz. 106).

RICHARD MEUX BENSON, stichter van de Society of S. John the Evangelist, Cowley. (blz. 113).

(1895) : « Wij keeren ons tot u, Engelschen, met gansch ons hart, en verzoeken u een nederig en voortdurend gebed tot God, onzen hemelschen Vader, te richten ; in te roepen den glorievollen naam en de verdiensten van Jezus Christus, die de grondlegger en volmaker is van ons geloof, tot vervulling van deze gezegende eenheid ».

Door den pauselijken brief was het vraagstuk wereldkundig geworden. In Frankrijk namelijk, waar de koppen helder zijn en de harten warm, begon men te roeren, te spreken, te vergaderen, te schrijven. Kardinaal Bourret, Mgr. d'Hulst, Abbé Klein, Boudinhon, Ollé-Laprune, Fonsegrive, betoonden op een of andere wijze hun instemming. Een **Revue Anglo-Romaine** werd uitgegeven (1895 en 1896) onder leiding van Portal ; zij leverde, benevens studiën van Anglicaansche **scholars** en katholieke geleerden — o. a. Boudinhon en Gasparri —, ook allerlei oude oorkonden en vertalingen van Engelsche teksten, die op het vasteland weinig gekend of onbruikbaar waren.

De Paus zelf hield de hand aan zijn werk. In het begin van 1896 kwam op zijn bevel een commissie tot stand, die gelast was met het onderzoek naar de geldigheid der Anglicaansche wijdingen. Als teeken van goeden wil en waarborg van onpartijdigheid, had hij er op eigen hand geleerden voor uitgekozen, die bij de Anglicanen gunstig gezien waren, nl. Duchesne, Gasparri, De Augustinis en Scannell ; terwijl anderzijds tegen de geldigheid zouden opkomen de door Kardinaal Vaughan gezonden Engelsche godgeleerden : Moyes, Gasquet en Fleming.

Zelfs buiten de kringen van het Anglo-katholicisme werd over de grootmoedige pogingen van Leo XIII met bewondering gesproken. Meer dan een **Evangelical** betuigde een — van dezen kant zoo zeldzame — inschikkelijkheid. Dr. Maclagan, aartsbisschop van York, schreef : « Wij

zullen met genoegen elke gelegenheid te baat nemen om vriendelijke besprekingen te houden... De jongste woorden van Leo XIII over hereeniging hebben in Engeland levendigen bijval gevonden. Zij getuigen van zijn groot hart en van de liefde waarmede hij de eenheid der groote christenfamilie betracht ».

Weldra echter zouden de verwachtingen van een herinlijving der Engelsche Kerk in het katholicisme hopeloos blijken. Wat de voorloopige commissie over de Anglicaansche wijdingen naar voren had gebracht, was alles maar voorbereidende arbeid. Over het vraagstuk der geldigheid moest alleen een daartoe ingestelde commissie van Kardinalen den Paus adviseeren. De beslissing was verpletterend. Zij werd afgekondigd in de Bulla « Apostolicae Curae », waarvan de conclusie als een hamerslag bonkte : « Wij kondigen af en verklaren, dat de volgens den Angelicaanschen ritus toegediende wijdingen, heelemaal ongeldig en gansch nietig zijn ».

Daarmee was ook heel het plan van Lord Halifax ineengevallen, zooals overigens, voor scherpziende oogen, van meet af te voorzien was. De overgroote meerderheid immers der Anglicaansche bisschoppen en geestelijken verlangen niets ter wereld minder dan zich te onderwerpen aan 't gezag van Rome, — en dat is ten slotte de prijs dien zij onontwijkbaar moeten betalen als zij waarlijk verlangen naar « corporate reunion ».

Een tijdlang werden, in Anglo-katholieke kringen, de Roomsche Curie en Kardinaal Vaughan heftig aangevallen. Dan verschoof de sympathie naar een andere zijde, naar de Oostersche Kerken. De meesten berustten zonder moeite in de overdenking dat Rome eerst haar aanmatigenden toon moest afleggen eer nog een verdere stap kon gedaan.

De verbittering tegen Rome was nog duidelijk waar te nemen tijdens den wereldoorlog. De onder de Anglo-katholieken zeer aangeziene bisschoppen van Oxford (Dr. Gore), van Zanzibar (Weston) en van Bloemfontein (Chandler) verkondigden zonder aarzeling dat een vereeniging met het Latijnsche christendom voorloopig niet tot de mogelijkheden behoorde. De bekende pastoor van All Saints' (Margaret Street), Rev. Mackay, trachtte de volgende stelling ingang te doen vinden : De providentieele roeping van de Engelsche Kerk bestaat in het louteren zoowel van de Oostersche Kerken als van het Roomsch katholicisme. De « universeele Kerk der toekomst » moet een echt constitutioneele Kerk zijn, die zich eendrachtig schaart rond een niet langer absolutistisch-gezinden bisschop van Rome.

Belangrijker dan deze meeningen van afzonderlijke personen waren de voorstellen tot hereeniging, zooals die werden gedaan door de Anglicaansche hiërarchie in de Lambeth Conference (of Anglicaansch Congres) van 1920 (*). Het zwaartepunt van dezen « oproep tot alle christen menschen » om zich te vereenigen in één katholieke Kerk, ligt in deze verklaring :

« Men zal bevinden, denken wij, dat voor de zichtbare eenheid der Kerk de rechtzinnige aanvaarding vereischt is van :

« De Heilige Schrift, als het boek van Gods openbaring van zichzelf tot de menschen, en als zijnde de regel en het uiteindelijk richtsnoer des geloofs ; en het Symbolum, gemeenlijk Niceensch genoemd, als de voldoende uiteenzetting van het christelijk geloof ; en ofwel het Niceensch symbolum, ofwel het Symbolum der Apostelen, als de voor het doopsel vereischte geloofsbelijdenis :

« De door goddelijke instelling tot ons gekomen sacra-

menten van het Doopsel en van de H. Communie, als uitdrukkend voor allen het gemeenschappelijk leven van de gansche gemeente in en met Christus :

« Een orde van bedienaren, die zou erkend worden door ieder deel van de Kerk (acknowledged by every part of the Church) als bezittende niet alleen de innerlijke roeping van den Geest, maar ook de machtgevende zending van Christus en het gezag van het gansche lichaam (der Kerk) ».

Ter verklaring : Als grondvestende leerpunten in de vereenigde Kerk van de toekomst, aanzien de Anglicaansche bisschoppen de aanvaarding van de H. Schrift, van één of twee symbola en van twee sacramenten ; voor het bestuur dezer Kerk voorzien zij een orde van bedienaren, die algemeen zou erkend worden.

Zooals blijkt uit het verband, wordt de ingeving der H. Schrift verminderd tot de uiterst vage stelling dat de H. Schrift « het boek is van Gods openbaring ». Verder wordt de Schriftuur voorgesteld als de eenige geloofsregel. Deze eerste paragraaf is ten deele protestantsch, ten deele modernistisch.

De Anglicaansche hiërarchie neemt één, hoogstens twee symbola, als noodzakelijk aan. Daardoor wordt het Athanasianum onrechtstreeks uitgesloten ; en al de geloofsbepalingen, alle Œcumenische conciliën, zestien honderd jaar van christelijke geschiedenis, worden eenvoudig weggecijferd.

De sacramentenleer wordt verkort tot een onduidelijk minimum, gedoseerd naar de protestantsche negaties.

In de laatste paragraaf wordt bedoeld, dat ministers der protestantsche kerkgenootschappen (Baptisten b. v. of Methodisten, Presbyterianen, enz.) de geldigheid van het Anglicaansch ministerie zouden erkennen, en omgekeerd. Zoo voor die erkenning een nieuwe wijding ver-

eischt is, zijn de Anglicanen bereid om zich te laten herwijden door Baptisten en — met het oog op een hereeniging met de Oostersche Orthodoxen of met Rome — door Orthodoxe en katholieke bisschoppen.

Al zijn de voorstellen onduidelijk, een zeer eenvoudige philosophie ligt aan den grond van deze Anglicaansche hereenigingsplannen : «Er is geen zichtbare eenheid in Gods Kerk. De katholieke Kerk is die zichtbare, vereenigde, overal hetzelfde geloovende gemeenschap » (“). Met andere woorden : De katholieke Kerk moet nog gesticht worden. En de fragmenten liggen voor het grijpen: tallooze protestantsche genootschappen, het Anglicanisme, de Oostersche Kerken, de Roomsch-katholieken. Laten al deze menschen nu eens wat goeden wil aan den dag leggen en overeenkomen over een minimum-program. Dan wordt de langverwachte katholieke Kerk geboren.

Vreemd als het schijnen mocht, deze oproep van de Lambeth Conference gaf aanleiding tot de «Mechelsche Besprekingen ». Voorzien van een getuigschrift van den aartsbisschop van Canterbury, waarin gezegd werd dat Lord Halifax « een mensch was, die veel belang stelde in kerkelijke zaken... maar geenszins de Engelsche kerkelijke gezagvoerders vertegenwoordigde » (“), kwam de oude Lord met zijn vriend Portal op bezoek bij Kardinaal Mercier. Zij werden er hartelijk ontvangen. Verwijzend naar den oproep van de Lambeth Conference, sprak Lord Halifax zijn persoonlijke meening uit (though I spoke only for myself) dat een eventueel voorstel van den H. Stoel om de twistpunten tusschen Rome en Canterbury te bespreken, zou verwelkomd worden door de Anglicaansche gezagvoerders.

De Kardinaal antwoordde dat de eenheid van het christendom hem zeer nauw aan 't hart lag. Als Lord Ha-

lifax een lijst wilde voorbereiden van de te bespreken punten, konden die te Mechelen behandeld worden.

Van 6 tot 8 December 1921 had tusschen Kard. Mercier, Mgr. Van Roey, Abbé Portal eenerzijds en Lord Halifax, Dr. A. Robinson en Dr. W. Frere de eerste bespreking plaats. De Anglicanen erkenden de noodzakelijkheid van een zichtbare eenheid in de Kerk. Gesteld dat alle andere voorwaarden vervuld waren, voelden zij wel iets « voor de idee van het Pausdom als een middelpunt van eenheid ; maar zij bedoelden daarmee niet het Pausdom zooals het tegenwoordig in theorie en praktijk bij de Roomsch-katholieken bestaat » (*).

Een tweede maal kwamen dezelfde personen bijeen (14-15 Maart 1923), maar nu met de « welwillende kennisneming » (friendly cognizance) van de Anglicaansche aartsbisschoppen en van den H. Stoel. Ditmaal werden, op voorstel der Anglicanen, kwesties van bestuurlijken aard behandeld. De Anglicanen waren niet bereid « om eenigerlei rechtsmacht, hoegenaamd, van den Paus te erkennen ».

Met het oog op een derde bijeenkomst (7-8 Nov. 1923) had de aartsbisschop van Canterbury aan de groep der Anglicaansche deelnemers twee geleerden toegevoegd : Dr. Gore en Dr. Kidd. Hij drukte ook zijn verlangen uit dat de verdere besprekingen vooral zouden gaan over de dogmatische verschilpunten, eerder dan over vraagstukken van bestuurlijken aard. De Kardinaal was dezelfde meening toegedaan. Zijnerzijds had hij de katholieke groep versterkt met Mgr. Batiffol en Abbé Hemmer.

De positie van den Paus in de Kerk werd onderzocht in het licht van de Schriftuur, de overlevering en de geschiedenis. Uit de Schriftuur alleen, meenden de Anglicanen, kan niet bewezen worden dat Petrus eenigerlei

rechtsmacht (**any jurisdiction**) zou gehad hebben over de andere apostelen ; alleen een zeker **leadership**. Dr. Robinson deed vooral de onafhankelijkheid van S. Paulus uitkomen. Paulus wenschte met Petrus overeen te komen, terwille van de eenheid van de Kerk ; hij nam niet aan dat hij op eenige wijze hoegenaamd van Petrus afhankelijk was. Volgens de overlevering der eerste vijf eeuwen, is de Paus « de voorzitter der Westersche Kerk » en « bezit hij een primaatschap onder al de bisschoppen van het christendom ». De katholieke deelnemers stelden daartegenover de volle leer over de rechtsmacht van het Pausdom, maar het bleek niet mogelijk van de Anglicanen meer te bekomen dan een erkenning van een primaatschap van verantwoordelijkheid (**a primacy of responsibility**), met uitsluiting van elke universeele rechtsmacht (**universal jurisdiction**), hetzij voor Petrus, hetzij voor zijn opvolgers.

Middelerwijl hadden de protestantsch-gezinde Anglicanen schrik gekregen voor een mogelijke toenadering tot Rome. De aartsbisschop van Canterbury stelde hen gerust in een brief (Kerstdag 1923), waar hij de verzekering gaf dat er geen spraak van was « **onderhandelingen** » (**negotiations**) met Rome aan te vatten. De Anglicaansche deelnemers in de Besprekingen waren « in geen enkelen zin gezanten of vertegenwoordigers van de (Engelsche) Kerk, in haar geheel beschouwd » (*). Nog duidelijker sprak Dr. Davidson in het Huis der Bisschoppen (6 Februari 1924) : « Het zijn private gesprekken (**private conversations**) over onze onderscheidelijke geschiedenis en leerstukken, en niets meer ».

Eenige maanden later werd de vierde en laatste bespreking gehouden (19-20 Mei 1925). Van katholieke zijde werd door Mgr. Van Roey een studie voorgelezen over

« Het Episcopaat en het Pausdom, van theologisch standpunt beschouwd », en door Abbé Hemmer over « de betrekkingen van den Paus met de bisschoppen naar geschiedkundige bronnen ». Hierop gaven de Anglicanen de repliek en verklaarden zich eens te meer bereid om toe te geven dat aan den Paus altijd « een primaatschap en leadership » onder de bisschoppen erkend werd. Zij verzetten zich echter tegen een duidelijker omschreven bepaling van 's Pausen rechten.

Tot tastbare resultaten hebben de « Mechelsche Besprekingen » niet gevoerd. Maar de harten — zooniet de geesten — werden er bij elkaar gebracht. Aan de katholieke wereld werd geopenbaard hoe machtig het aloude geloof de afgescheiden broederen aantrekt ; en hoe de liefde paraat maakt om de andersdenkenden te waardeeren, en aldus den weg voorbereidt tot verzoening.

Het subliem gebaar van den stervenden Kardinaal, die zijn bisschoppelijken ring als een laatste aandenken overgaf aan den grijzen voorvechter van het Anglo-katholicisme, is, als 't ware, een symbool van hun beider levensdroom : Dat alle christenen één worden en samen optreden onder de banier van Christus ! (*).

Een totaal misverstand zou 't intusschen zijn de « Mechelsche Besprekingen » een mislukking te noemen. Noch de groote Kardinaal, noch zelfs de over-optimistische Lord Halifax, hebben ooit verwacht dat zij onmiddellijk tot herinlijving van het Anglicanisme zouden voeren.

Wat die herinlijving verhindert is niet alleen wederzijdsch wantrouwen en vooroordeel. Het verschil ligt in de eerste beginselen. « Er is weinig hoop » zegde in Juni 1923 de aartsbisschop van Canterbury, « op vereeniging met Rome, tenzij wij bereid zijn om de beginselen te ver-

zaken welke de Kerk van Engeland verdedigt ». En tot die beginselen behooren, aldus vervolgde Dr. Davidson, « de hoofdbeginselen der protestantsche Reformatie » !

Door de onvastheid en dubbelzinnigheid van de Engelsche Kerk, zweefde er als een onwezenlijke atmosfeer rond de vredemakers, die te Mechelen met den olijftak kwamen aandragen. Terwijl de Anglo-katholieken daar de katholiciteit hunner Kerk in het licht stelden, werden besprekingen van een geheel anderen aard gevoerd in het paleis van den aartsbisschop van Canterbury : daar waren vergaderd veertien Anglicanen (waaronder vijf bisschoppen), vier Baptisten, vijf Congregationalisten, elf Methodisten, een Moravische Broeder en vier Presbyterianen. Wie denkt daarbij niet aan het spreekwoord : **Qui trop embrasse, mal étreint ?**

In de oogen der **Tractarians** was een vereeniging met de Oostersche Kerken even noodzakkelijk als met Rome. Hun voorloopers, de **Non-jurors**, hadden reeds in 't begin der achttiende eeuw vruchtelooze besprekingen gevoerd met de Oostersche bisschoppen (48).

Tijdens de eerste periode van de Oxford-Beweging werd het vooral noodzakelijk bevonden de Oosterlingen voor te lichten omtrent de — door hen onvermoede — katholiciteit van het Anglicanisme. William Palmer (1811-1879), fellow van Magdalen College, reisde in 1840 naar Rusland. Niet zoodra was hij in St. Petersburg aangekomen, of hij verklaarde : « Sedert ik in de bisdommen der Russische bisschoppen ben, erken ik er geen andere ware en wettige Kerk dan de Kerk dezer bisschoppen... Wijl ik behoor tot een katholieke, orthodoxe en apostolische Kerk, vraag ik aan de wettige bisschoppen van het land waar ik me bevind, en aan ieder van hen in zijn

eigen diocees, het gemeen recht der communie ». De Russische Kerk was echter niet bereid om die **Branch-theory** te aanvaarden, eischte dat Palmer de 39 geloofsartikelen zou verloochenen en verklaarde dat « de Britsche Kerken zich geheel moesten onderwerpen aan de Moederkerk ». Palmer wendde zich dan tot den patriarch van Constantinopel, om er tot zijn groote verbazing te vernemen dat hij zelfs niet geldig gedoopt was. Hij bekeerde zich tot het katholicisme in 1855.

Ten spijte van deze wederwaardigheden mag William Palmer doorgaan als de grondlegger van de vriendschappelijke betrekkingen tusschen Anglicanen en Oostersche Kerken. Zijn merkwaardig boek **Harmony of Anglican doctrine with the doctrine of the Eastern Church** werd in het Grieksch vertaald (1851).

Wanneer Samuel Gobat, de tweede bisschop (van het reeds vermelde Anglo-Pruisisch bisdom) in Jerusalem, neigingen vertoonde om proselieten te maken onder de Grieksche christenen, zonden de **Tractarians** een protest tegen Gobat naar de Oostersche patriarchen en Heilige Synoden. Het protest eindigde met deze woorden : « Wij verzoeken derhalve Uwe Heiligheid noch ons, noch onze (Engelsche) Kerk aansprakelijk te stellen voor deze ergernissen. Wij hopen dat deze uitlegging zal ontvangen worden in een geest van vriendschap, en dat uw gebeden voortdurend ten hemel zullen opstijgen voor het welzijn der heilige Kerken Gods en voor hun vereeniging ». Het stuk was opgesteld door J. M. Neale, den schrijver van de groote **History of the Holy Eastern Church**, en onderteekend door Keble, Pusey, Is. Williams, Marriott, Copeland en een duizendtal andere geestelijken (Aug. 1853).

In 1864 werd de **Eastern Church Association** gesticht, met het doel de Oostersche Kerken nader te brengen tot

de Engelsche Kerk en de openbare meening werd met zooveel bijval door de Anglo-katholieken bewerkt, dat elke **Lambeth Conference** sedert 1867 zich heeft onledig gehouden met het vraagstuk der « inter-communie » met de Oostersche Kerken. Soms was de voorkomendheid der Oostersche bisschoppen grooter dan hun kennis van de Anglicaansche toestanden. In 1870 gaven de bisschoppen der Grieksche Synode de verzekering « dat zij zouden bidden voor de zielen der christenen van de gemeenschap van Canterbury, die door Orthodoxe priesters begraven waren in Helleensche kerkhoven ». De aartsbisschop van Canterbury, Dr. Tait, antwoordde zeer beleefd dat « onze Kerk haar goedkeuring niet geeft aan gebeden voor de dooden ».

Enkele jaren later was de vereenigingsbeweging reeds zoover gevorderd dat de Anglicanen deelnamen aan de congressen van Bonn (1874 en 1875) om de eenheid te « herstellen » tusschen Orthodoxen, Oud-katholieken en Anglicanen. Als vertegenwoordiger van de Anglo-katholieken fungeerde H. P. Liddon, die ook een voorwoord schreef bij de Engelsche vertaling der congresverslagen. De **Convocation** van 1874 benoemde een comité « om zulke verhoudingen (tusschen Orthodoxen en Anglicanen) te herstellen, dat het aan leeken en geestelijken van de ééne gemeenschap vrij zou staan de diensten bij te wonen en de sacramenten te ontvangen van de andere, zonder daarom het lidmaatschap van hun eigen Kerk op te geven ». Voor hereeniging met het Oosten beijveren zich nog de **Anglican and Eastern Orthodox Churches Union** (gesticht in 1896) en de **Anglican and Eastern Association** (gesticht in 1924).

Maar die « hereeniging » wordt opgevat in het licht van de **Branch-theory**. « De woorden **herstelling van de**

communie tusschen de Anglicaansche en Orthodoxe Kerk » zegt het verslag van de Anglican and Eastern Orthodox Churches Union (Sept. 1912) « geven beter ons doel weer, dan het woord vereeniging (reunion). Want reunion zou doen denken aan een gedwongen assimilatie, of zelfs aan een onderwerping van de eene Kerk aan de andere ». Zij willen veeleer « de twee Kerken in nauwe betrekking tot elkaar brengen en de leden van beide Kerken in staat stellen om eenige sacramenten, onder andere de biecht en de H. Communie, te ontvangen uit de handen van de geestelijkheid der andere Kerk ».

De toenadering tusschen het Anglicanisme en de Russische Kerk werd, wellicht voornamelijk om politieke redenen, begunstigd door koningin Victoria. In 1888 werd W. J. Birkbeck, een redacteur van The Guardian, naar Rusland gezonden ter gelegenheid der eeuwfeesten van S. Wladimir. Hij bracht tevens een « boodschap van hereeniging » vanwege aartsbisschop Benson aan Platoon, den metropoliet van Kiew. Bij de kroning van Tsaar Nicolaas II (1895) zonden de Anglicanen den bisschop van Londen om hun Kerk te vertegenwoordigen ; twee jaar later werd de Orthodoxe aartsbisschop van Finland, Antonius, naar Engeland gestuurd om het jubelfeest der koningin mee te vieren (*). Doch dit over en weer gewandel bracht de eigenlijke inter-communie niet naderbij. Het vraagstuk der Anglicaansche wijdingen bleef voor de Russische Kerk een steen des aanstoots.

De Anglo-katholieken deden anders toch hun best om de Russen tot betere gevoelens te brengen. Op advies van Staatsraad Lodygenski en met goedvinden van bisschop Agathangel (van Wilna) werd in 1910 overeengekomen over het zenden van een Anglo-katholieken theoloog, die in Rusland voordrachten zou geven over de

leer en de geschiedenis van het Anglicanisme. De gekozene was Father Puller (van de **Society of St. John the Evangelist**), die reeds zijn sporen verdiend had tijdens de hereenigingspogingen met Rome in 1895. In de tegenwoordigheid van de Kerkelijke Academie van St. Petersburg, had Fr. Puller de gelegenheid om zich te verantwoorden over het **Filioque** en de geloofsartikelen der Engelsche Kerk.

Hoe was b.v. het 31e geloofsartikel overeen te brengen met de Orthodoxe leer ? Daar wordt gezegd : « De sacrificiën van Missen, waarin, naar men gewoonlijk zegde, de priester Christus offerde voor de levenden en de dooden om vergiffenis te verkrijgen van straf of schuld, waren godslasterlijke fabels en gevaarlijke bedriegerijen ».

Fr. Puller liet eerst opmerken dat de 39 « **Articles of Religion** » geen eigenlijke geloofspunten zijn. Van de leeken wordt niet vereischt dat zij die aanvaarden, alleen dat zij ze niet openlijk bestrijden. Wel moeten de geestelijken de artikelen onderteekenen, maar hun gezag kan daarom nog niet vergeleken worden met de geloofsbepalingen van de Œcumenische conciliën. Vooral moet rekening gehouden worden met de omstandigheden waarin de artikelen zijn geboren. Welnu het 31e artikel is niet gericht tegen de overgeleverde leer van het Eucharistisch sacrificie, een leer die altijd verdedigd werd door de beste Anglicaansche godgeleerden. Het veroordeelt enkel een zeer ergerlijke dwaalleer, die in de vijftiende en zestiende eeuw verspreid was in Engeland en op het vasteland. Men beeldde zich in dat de vergiffenis der erfzonde in hoofdzaak afhankelijk was van het Kruisoffer, terwijl de vergiffenis der na het doopsel bedreven zonden rechtstreeks geschiedde door de « sacrificiën der Missen » en enkel onrechtstreeks door het Kruisoffer.

Hoe gewrongen deze interpretatie was, zal de Russen wel niet ontgaan zijn. Zij waren overigens genoeg op de hoogte van de Anglicaansche verdeeldheid om aan Fr. Puller te laten hooren dat die Anglo-katholieke theologie slechts de opinies van een groep vertegenwoordigde.

Daarop mengde zich de Rev. Fynes- Clinton (secretaris van de **Anglican and Eastern Orthodox Churches Union**) in het debat. Het was niet te loochenen, meende hij, dat enkele uitdrukkingen van de Anglicaansche formulieren in verschillende beteekenis uitgelegd werden, vooral door personen die zich lieten leiden door partijgeest. Maar die formulieren waren toch dezelfde voor alle Anglicanen, terwijl in de Orthodoxe Kerken zelfs de dogmatische formulieren niet overeenstemmen : b.v. de Grieksche en de Russische uitgave van de decreten van Bethlehem (1672). Aartspriester Leporski antwoordde dat de decreten van Bethlehem, ook « decreten van Jerusalem » genoemd, weinig gezag hebben in de Russische Kerk.

Fr. Puller deed nog opmerken dat zelfs dogmatische verschillen kunnen bestaan in de Kerk van Christus. Tijdens de vijfde eeuw streden de leerlingen van S. Cyrillus van Alexandrië tegen die van Theodorus van Mopsueste over de Menschwording !

De wapenbroederschap van Russen en Engelschen in den wereldoorlog hielp het vereenigingsstreven vooruit. Een tijdschrift, **Henosis Ecclision,** gesticht door den archimandriet Technopoulos, bepleitte in 't Grieksch en in 't Engelsch de voordeelen van de inter-communie. Dr. Frere en Fr. Puller hielden lezingen over de roemvolle geschiedenis der Orthodoxe Kerken.

Enkele Anglicaansche bisschoppen lieten de Orthodoxe vluchtelingen deelnemen aan het Avondmaal. De aarts-

bisschop van Belgrado werd plechtig ontvangen in St. Paul's (Londen) en in Sion College, « betoast » en bewierookt ; en riep, buiten zichzelf van blijdschap, uit : « De Engelschen slaan het record in den godsdienst, zooals in andere dingen » ! De Servische Fr. Velimirovic werd een gretig-beluisterde predikant in de Anglicaansche kathedralen. Bij den tragischen dood van Lord Kitchener stuurde de Heilige Russische Synode een telegram naar den aartsbisschop van Canterbury om haar deelneming te betuigen in den rouw van Engeland. Een kapel (van het **House of Charity, Soho**) werd tot beschikking gesteld van de Servische Orthodoxen ; Rev. Fynes-Clinton bracht fondsen bijeen om Servische seminaristen de Anglicaansche leer en methoden te laten bestudeeren in Cowley, Mirfield, en St. Stephen's House (Oxford). Voor de zielerust van den reeds vernoemden W. J. Birkbeck (Juli 1916) werden de **pannykhida** gezongen in de kapel van het Russisch gezantschap te Londen. Geen Anglicaansche plechtigheid was, in dien koortsigen tijd, denkbaar zonder een vertaald **Contakion** en een brok Oostersche muziek !

De Anglicaansche bisschoppen lieten zich meeslepen in de algemeene geestdrift. De **Convocation** van Canterbury nam in Februari 1916 het volgende besluit :

« Dit Huis erkent dat het verbond met Rusland in den grooten Europeeschen oorlog, een eenige gelegenheid aanbiedt om de tusschen ons en de Orthodoxe Oostersche Kerk bestaande vriendschappelijke betrekkingen te doen toenemen in diepte en in breedte.

« Dit Huis verzoekt eerbiedig den aartsbisschop van Canterbury, dat hij, hetzij in eigen persoon, hetzij door anderen, zich in betrekking zou stellen met vertegenwoordigers van de Orthodoxe Oostersche Kerk, ten einde

de huidige gelegenheid te benuttigen om nauwer aansluiting te bevorderen tusschen de Kerk van Engeland en de Orthodoxe Oostersche Kerk ».

De verwachtingen stegen zeer hoog toen, in 1917, het patriarchaat van Moskou werd hersteld. Tykhon, de nieuwe patriarch, was de voorzitter van de **Anglican and Eastern Association.** Op zijn voorstel stemde het Pan-Russisch Concilie de volgende motie : « Stappen zullen gedaan worden om in betrekking te komen met de bisschoppelijke Kerken van Engeland en Amerika ten einde een nauwer aaneensluiting voor te bereiden tusschen deze Kerken en de Russische Kerk ».

Weldra echter werd de Russische Kerk in boeien gelegd door de Soviets en haar patriarch werd opgesloten in den kerker. De Anglicanen keerden zich dan naar de andere Kerken van het Oosten, in 't bijzonder naar het patriarchaat van Constantinopel. Een vertegenwoordiger van het patriarchaat werd uitgenoodigd om deel te nemen aan de **Lambeth Conference** van 1920. In het volgend jaar werd Meletios Metaxakis door Engelsche politieke intrigue op den troon van Constantinopel gezet. Nu was voor de Anglo-katholieke partij het oogenblik gekomen om den grooten slag te slaan. Zij stuurde een geloofsverklaring naar de Synode van Constantinopel om te getuigen dat zij hetzelfde geloofde als de Orthodoxe Kerk (Mei 1922) (**). Deze geloofsbelijdenis was onderteekend door één Anglicaanschen bisschop (Gore) en 3715 Anglo-katholieke geestelijken en werd met misprijzen bejegend door de andere Anglicanen. Bisschop Henson van Durham oordeelde, niet zonder recht, dat « deze verklaring elk gezag ontbeert en in scherpe wederspraak is met de ambtelijke leer der Engelsche Kerk... De Synode van Constantinopel wordt door die Anglo-katholieke verklaring opzettelijk bedro-

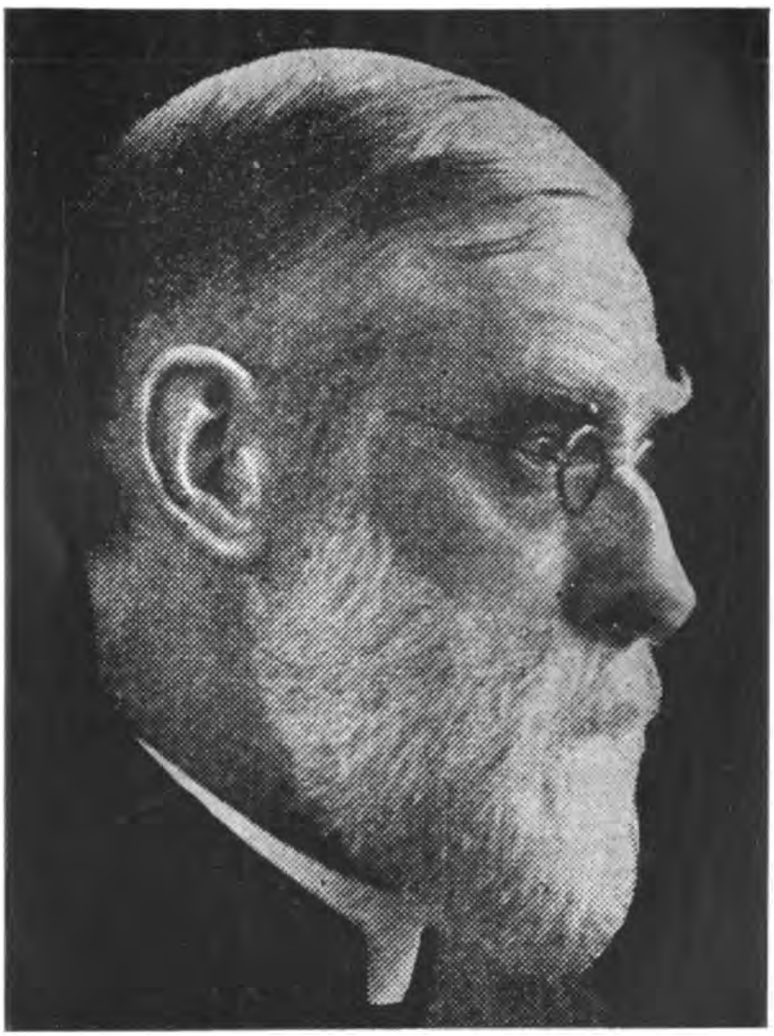

Dr. GORE, geb. 1853, bisschop van Worcester (1902), Birmingham (1905) en Oxford (1911), stichter van de Community of the Resurrection (Mirfield). (blz. 114).

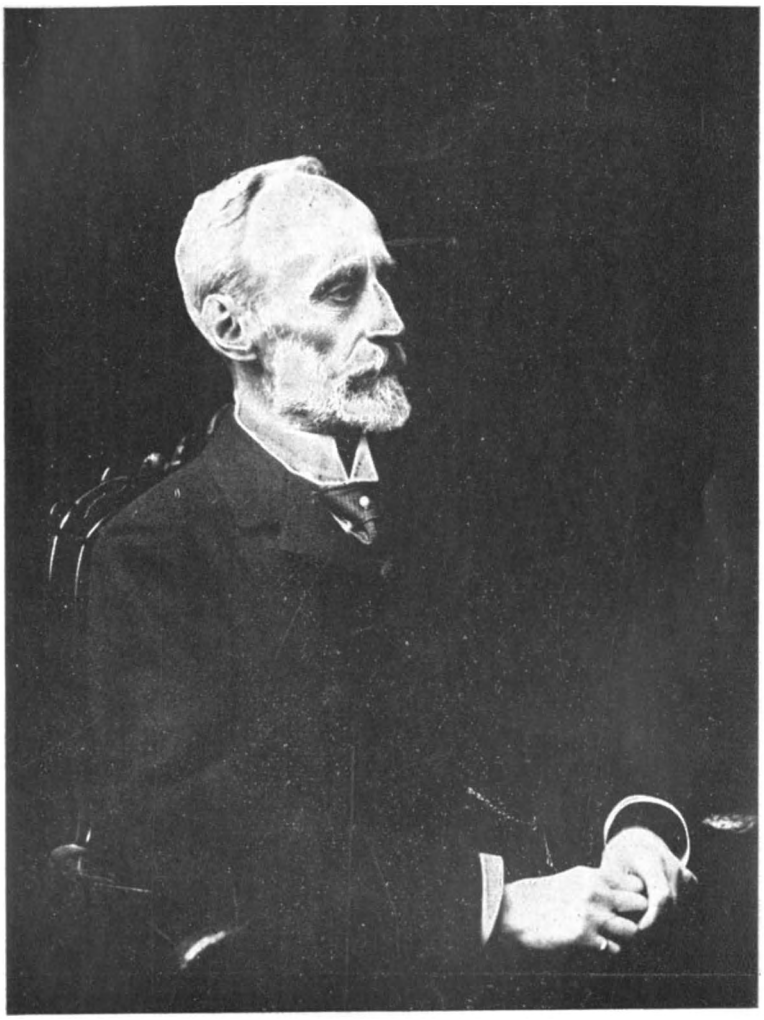

LORD HALIFAX. (blz. 127).

gen ». Maar Meletios was tevreden. Op 28 Juli 1922 erkende hij de geldigheid der Anglicaansche wijdingen. Zijn voorbeeld werd nagevolgd door Damianos, den patriarch van Jerusalem (12 Maart 1923), den aartsbisschop van Cyprus (20 Maart 1923) en door den Oud-katholieken aartsbisschop van Utrecht (2 Juni 1925). De overige Oostersche en Oud-katholieke bisschoppen deden er het zwijgen aan toe.

Het is een geruchtmakende episode geweest, waarin menigen zich met schande hebben beladen. Zij heeft zelfs de vereeniging op dogmatischen grond tusschen Anglicanen en Oostersche Kerken geen stap nader gebracht.

Slotbeschouwing

De schaduwzijden van de Beweging van Oxford, de ondoordachtheid van haar beginselen, de nationalistische zelfingenomenheid van haar leiders, moeten ons niet doen vergeten dat zij een der merkwaardigste voorbeelden te zien geeft van de onverwoestbare vitaliteit der katholieke waarheid.

Zij is een zegen geweest voor de Engelsche Kerk, die zij uit een langen sluimer heeft wakker geschud ; voor het katholicisme, waaraan zij zoovele harer edelste zonen heeft afgestaan ; voor heel het Protestantisme, waarin zij het krachtig zaad heeft uitgestrooid van enkele goddelijke waarheden.

Zij heeft karakters voortgebracht, sterk als diamant. Mannen die van harte God en de zielen minden, als Pusey, Church, Keble, Mackonochie, Liddon, Lowder, Bell Cox, Neale, Stanton, de Pollock's, Dolling ; apostelzielen, die met stalen wilskracht geijverd en geleden hebben voor wat zij meenden het rijk van God te zijn.

Uit haar schoot zijn gekomen menige onvergelijkelijke voorvechters van het katholicisme : haar leider en zuiverste glorie, Newman ; en, na dezen, Manning, Faber, Hope Scott, Allies, Robert Hugh Benson, de Chesterton's, en vele duizenden die uit de schaduw zijn vooruitgetreden naar de werkelijkheid, uit schemerschijn naar het licht.

Het Anglo-katholicisme is als een voorportaal van het

katholicisme. Zijn kinderen hooren van uit de verte een weerklank der goddelijke zangen, die opdreunen in de wijde beuken van de Moederkerk ; en, zonder het misschien te weten, zijn zij onder de bekoring geraakt van de Bruid Christi, van het historisch christendom.

Maar nog is de Beweging niet gekomen tot haar bovennatuurlijke conclusie. « Zoo deze Beweging in de plannen der Voorzienigheid op een einddoel gericht is », aldus Newman in een rede voor de Tractarians en hun volgelingen gehouden, « dan is 't onmogelijk te miskennen dat dit einddoel de Katholieke Kerk is » (*).

Bibliografische en verklarende Nota's

(1) *Caroline divines,* Anglicaansche theologen van de XVIIe eeuw, die de Engelsche Kerk aanzagen als deel uitmakend van de historische Katholieke Kerk. Zij leerden de wezenlijke tegenwoordigheid van Christus in de Eucharistie, de werkende kracht der sacramenten en de noodzakelijkheid van het episcopaat voor het bestuur der Kerk. Hun beroemdste vertegenwoordigers zijn Andrewes (1555-1626) en Laud (1573-1645).

(2) *Non-Jurors,* katholiciseerende bisschoppen (9) en *clergymen* (circa 400) die den eed van getrouwheid aan William en Mary in 1689 weigerden af te leggen. Door hun afscheiding van de Engelsche Kerk was de *High-Church*-partij onthoofd en de leiding kwam in de handen van protestantsch-gezinden en onverschilligen.

(3) Opdracht van het vierde boek der *Parochial Sermons.*

(4) De titel van *fellow* was een soort *beneficium,* dat na een wedstrijd onder toezicht van de beste mannen van een universiteitscollege, gegeven werd aan de elite der gegradeerden. De *fellows* verbleven gewoonlijk in het college zelf. In den tijd waar 't hier over gaat, verloren zij hun jaarlijksch inkomen wanneer zij huwden.

(5) De *tutors* waren belast met het onderwijs der *undergraduates* (of candidaten) in de universiteitscolleges. De eigenlijke universiteitsprofessoren hielden weinig of geen voorlezingen en dan nog over onderwerpen, die voor het examen niet in aanmerking kwamen.

(6) Vertaling van J. & Th. Heyrman, S. J. *Uit de Ziel van Kard. Newman,* Leuven, 1924, blz. 82-3.

(7) William Beveridge (1637-1708), bisschop van St. Asaph; Thomas

Wilson (1663-1755), bisschop van Sodor and Man; John Cosin (1594-1672), bisschop van Durham; drie vooraanstaande katholiciseerende theologen.

(8) Nr. 18 van de *Tracts, Uses of fasting,* uitgegeven in 1834.

(9) Vertaling van Dr J. De Cock, *XV Preeken van Kardinaal Newman,* Leuven, 1921, blz. 34, 116, 163.

(10) De *Convocation* van Oxford was een verzameling van al de *magistri* en doctoren der hoogeschool. De *Proctors,* bijzonderlijk gelast met de inwendige orde der hoogeschool, hadden een recht van *veto* in de beraadslagingen van dit lichaam.

(11) Symbolum der Apostelen, van Constantinopel en *Athanasianum.*

(12) Naar *The prophetical office of the Church, viewed relatively to romanism and popular protestantism,* 1837.

(13) Nicholas Ridley (1500?-1555), bisschop van Londen, waar hij de altaren deed stuk slaan.

(14) S. Wood, een ijverige leek, was een der groote propagandisten voor de ideeën der Tractarians. Hij stierf vroegtijdig, in 1843. Lord Halifax is zijn neef.

(15) Robert Williams, een lid van *Oriel College,* stond in het jaar 1839 op het punt om Roomsch-katholiek te worden. Later werd hij een *Evangelical* en een tegenstrever van de Oxford-Beweging.

(16) Het 22e artikel luidt : The Romish doctrine concerning purgatory, pardons, worshipping and adoration, as well of images as of reliques, and also invocation of Saints, is a fond thing vainly invented, and grounded upon no warranty of Scripture, but rather repugnant to the Word of God.

(17) De *Heads of Houses* waren feitelijk (in de eerste jaren der Beweging) de meesters van de hoogeschool. Zooals ieder *Head* zijn eigen college bestuurde, zoo bestuurde een wekelijksche vergadering van al de *Heads (the Hebdomadal Board)* de gansche hoogeschool.

(18) Newman had zijn bibliotheek grootendeels aangeschaft met het geld opgebracht door den verkoop van Tract 90. Op 6 Februari 1842 schrijft hij naar zijn zuster (Mrs. J. Mozley) : « Van *Tract* 90 zijn 12,500 exemplaren verkocht, en een derde oplage is ter pers ». Newman's bibliotheek is nu in het *Oratory* te Edgbaston.

(19) Brief van P. Dominicus aan *The Tablet,* vert. in het *Leven van den Eerbiedw. Pater Dominicus,* door P. Dominicus C. P., Kortrijk 1924, blz. 186.

(20) Het sermoen van Pusey werd onderzocht door Dr. Hawkins, Dr. Symons, Dr. Jenkyns, Dr. Ogilvie, Dr. Jelf, Dr. Fausset.

(21) Brief van Keble aan Newman, 14 Mei 1843.

(22) Brief van Keble aan Newman, 30 Mei 1843.

(23) Brief van Newman aan zijn zuster, Mrs. J. Mozley, 31 Aug. 1843.

(24) Vgl. J. & Th. Heyrman, *Uit de Ziel van Kard. Newman,* blz. 196. — Het sermoen staat in *Sermons bearing on subjects of the day,* uitg. 1891, p. 406-9.

(25) *Apologia,* p. 184. « For two years (sedert 1843) I was in lay communion, not indeed being a Catholic in my convictions, but in a state of serious doubt, and with the probable prospect of becoming some day, what as yet I was not ».

(26) *Ideal of a christian Church,* p. 479.

(27) *Ideal of a christian Church,* p. 565.

(28) Brief van Newman aan J. B. Mozley, 2 April 1845.

(29) *Apologia,* p. 233.

(30) Ward, Dalgairns en St. John bekeerden zich enkele dagen vóór Newman.

(31) Brief van Newman aan Miss Giberne, 28 Jan. 1846.

(32) Het aantal bekeerlingen in Engeland en Wales tusschen 1911 en 1926 wordt door *The Catholic Directory* voor 1928 geraamd op 158.679. In 1927 waren er 12.065; in 1928, 12.372.

(33) Liddon, *Life of E. B. Pusey,* III, 162-63.

(34) Lock, *John Keble,* p. 152.

(35) Purcell, *Life of Cardinal Manning,* I, 512.

(36) Elk aartsbisdom (Canterbury en York) heeft zijn *Convocations,* bestaand uit een *Upper House* (de bisschoppen) en een *Lower House* (andere geestelijken).

(37) De « nieuwe » vorm van het *Athanasianum* werd uitgevonden om de Modernisten te behagen. Daar worden de *damnatory clauses (quam nisi quisque integram inviolatamque servaverit, absque dubio in aeternum peribit* en andere dergelijke) weggelaten. Vgl. *Prayer Book Measure 1927,* London 1927, blz. 93-96.

(38) Vg. Kurth-Böhme. *Die Krisis der englischen Staatskirche, Der Streit um das « Prayer Book »,* Gotha, 1929.

(39) Vgl. S. L. Ollard, *A short history of the Oxford-Movement,* London, 1915.

(40) De Anglicaansche Benedictinessen van Twickenham verhuisden naar Malling in 1893. Later vestigden zij zich te Milford Haven (Pembrokeshire).

(41) Voor het Anglicaansche kloosterwezen, zie A. T. Cameron, *The religious Communities of the Church of England,* London, 1918. — Al. Janssens, *Het Hedendaagsche Anglicanisme,* Brussel, 1930, blz. 95-108.

(42) *A compilation of proposals for Christian Unity.* New-York, 1921, blz. 5-9.

(43) Ibid., blz. 5.

(44) Halifax, *A Call to Reunion,* London, 1922, blz. 1.

(45) *The Conversations at Malines,* Oxford, 1927, blz. 14.

(46) Brief van den aartsbisschop van Canterbury, Kerstdag 1923. In *The Church Times,* 28 Dec. 1923, blz. 733.

(47) Over de « Mechelsche Besprekingen » schreef Dr. Kinsman (een Anglicaansche bisschop die zich tot het katholicisme bekeerde) mij als volgt (23 Aug. 1928) : « About Malines. From the little I know, I think as you do. Cardinal Mercier's great heart a bit over-powered his judgment. But charity goes deeper into the Church's spirit than clarity; and if mistakes are to be made, they had best be on the side of over-kindliness. Too few err that way. And very often, with perfectly correct intellectual apprehension of external facts, people fail to exhibit Our Lord's attitude in dealing with them. They speak the truth, but not with full, or fully expressed love ».

(48) Vgl. M. d'Herbigny, *L'anglicanisme et l'orthodoxie gréco-slave,* Paris, 1922.

(49) *Life and Letters of W. J. Birkbeck.* By his wife. London, 1922.

(50) Geloofsverklaring van 1922, in Al. Janssens, *Het Hedendaagsch Anglicanisme,* Brussel-Amsterdam, 1930, blz. 58-61, 220-222.

(51) Newman, *Difficulties felt by Anglicans,* t. I, London, 1908, blz. 196.

Voor een uitvoeriger geschiedenis van de Oxford-Beweging leze men het standaardwerk van P. Thureau-Dangin, *La Renaissance catholique en Angleterre au XIX*e *siècle,* 3 vol., Paris, 1908, 1910, 1911. Engelsche vertaling : *The English Catholic Revival in the ninetheenth century.* Revised and re-edited from a translation by the late Wilfred Wilberforce, London, 1915.

Inhoudstafel

I.

HET BEGIN VAN DE BEWEGING blz. 5

De toestand van de Engelsche Kerk in 1833 (5). — Hugh James Rose (8). — John Keble en zijn gedichtenbundel **The Christian Year** (9). — Richard Hurrell Froude (10). — John Henry Newman (13). — Keble's sermoen over **National Apostasy** (19). — De vergadering in de pastorie van Hadleigh (19).

II.

STIJGENDE KRACHT VAN HET TRACTARIANISME blz. 21

De **Tracts for the Times** (21). — Het doel van de **Tractarians** (23). — Hun beginselen (24). — Pusey steunt de Beweging (25). — De sermoenen van Newman in de universiteitskerk (27). — Eerste schermutseling met de liberalen (30). — De benoeming van Dr. Hampden (31). — Newman's stelling tegenover Rome (32). — De **Remains** van Froude (34). — Het gedenkteeken ter eere der martelaars van de Hervorming (36). — Hoogtepunt van de Beweging (37). — Invloed van Newman (37). — Beroemde recruten (38).

III.

DE TRACTARIANS OP DEN AFTOCHT blz.43

Twijfels van Newman (44). — De studie van het Monophysisme (44). — **Securus judicat orbis terrarum** (45). — Roomsch-gezinde volgelingen : W. G. Ward (46). — Een **experimentum crucis** : Tract 90 (48). — De Tract veroordeeld door de hoofden van de hoogeschool (49). — Nieuwe twijfels van Newman (52). — De Tractarians op den aftocht (53). — Newman te Littlemore (54). — Tract 90 veroordeeld door de bisschoppen (56). — Het sermoen van Pusey over de Eucharistie (56). — Newman geeft zijn ontslag als pastoor van St. Mary en zegt vaarwel aan zijn Anglicaansche vrienden (58).

IV.

DE OVERWINNING VAN ROME blz. 61

Ward begeeft zich op het oorlogspad (61). — Zijn ophefmakend boek : **Ideal of a christian Church** (62). — Veroordeeling van het boek door de hoogeschool (64). — Newman bekeert zich tot het katholicisme (66). — Gevolgen van deze bekeering (67).

V.

DE EERSTE JAREN VAN HET PUSEYISME blz.71

De **Tractarians** sluiten weder samen rond Pusey (71). — Pusey over de zondenvergeving (72). — Zijn helpers : Keble, Manning (72). — Anglicaansche Sisterhoods en biechtvaders (74). — Protest tegen de benoeming van Hampden tot bisschop van Hereford (75). — Bekeeringen tot het katholicisme in Leeds (77). — De **Gorham case** (77). — Nieuwe bekeeringen (79).

VI.

DE LOTGEVALLEN VAN HET RITUALISME blz. 83

Pusey verdedigt de leer der wezenlijke tegenwoordigheid (83). — Aartsdiaken Denison aangeklaagd (83). — Bisschop Forbes wordt veroordeeld (85). — W. J. E. Bennet (86). — Strijd tegen de sacramenteele biecht (87). — Anti-ritualistische processen (88). — De **Public Worship Regulation Act** (90). — Proces tegen bisschop King (92). — **Royal Commission on Disorders in the Church** (94). — Het **Prayer-Book** van 1927. Gedeeltelijke toegeving aan de Ritualisten (95). — Verwerping van dit **Prayer-Book** door het Parlement (99). — Nieuwe verwerping van het gewijzigde **Prayer-Book** (99).

VII.

DE UITSLAGEN DER OXFORD-BEWEGING blz. 101

Reactie tegen het Protestantisme (101). — Christus levend in de Kerk (101). — Kerkelijke bouwkunde (103). — Kerkmuziek (104). — Anglo-katholieke dichters (106). — Periodische literatuur (107). — Scholen (108). — Het kloosterleven (110). — Opleiding der geestelijkheid (122). — Zendingswerk (123). — Verzoeningsgezindheid jegens Rome (124).

VIII.

HET STREVEN NAAR KERKELIJKE EENHEID blz. 125

Vereeniging met Rome en de Oostersche Kerken : een essentieele opgave van het Tractariaansch programma (125). — **Association for promoting the unity of chris-**

tendom (126). — De pogingen van Lord Halifax. Onderzoek naar de geldigheid der Anglicaansche wijdingen (127). — De **Lambeth Conference** van 1920 (131). — De « Mechelsche Besprekingen » (133). — Betrekkingen met de Oostersche Kerken (137). — William Palmer (137). — Tractariaansch protest tegen Samuel Gobat, bisschop in Jerusalem (138). — **Eastern Church Association** (138). — W. J. Birkbeck (140). —Voordrachten van Fr. Puller in Rusland (141). — Anglicanen en Orthodoxen in den wereldoorlog (142). — Patriarch Tykhon (144). — Meletios erkent de geldigheid der Anglicaansche wijdingen (144).

SLOTBESCHOUWING blz. 147

BIBLIOGRAFISCHE EN VERKLARENDE NOTA'S blz. 149

VAN DENZELFDEN SCHRIJVER :

Anglicaansche Bekeerlingen, Standaard-Boekhandel, Brussel, en R. K. Boekcentrale, Amsterdam, 1928. — Fr. 20.

Het Hedendaagsche Anglicanisme, Standaard-Boekhandel, Brussel, en R. K. Boekcentrale, Amsterdam, 1930. — Fr. 20.

Ons Verweer tegen de Protestantsche Predikanten, Standaard-Boekhandel, Brussel, 1929. — Fr. 6,50.

Het Protestantsch Zendingswerk, Excelsior, Brugge, 1926. — Fr. 2.

Het Leven van de H. Lutgart, Vlaamsche Boekenhalle, Leuven, 1921. — Fr. 7.50.

201261_011

jans317bewe01

De beweging van Oxford